

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Zásady legality a oportunity v českém trestním řízení

Principles of legality and opportunity in Czech criminal proceedings

Konzultant: Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Zpracovatel: Mgr. Zbyněk Vondra

Říjen 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Kladně dne 20.10.2009

Mgr. Zbyněk Vondra

Obsah

I. Úvod do problematiky.....	5
I.1. Zásada legality jako jedna ze základních zásad trestního řízení v České republice.....	5
I.2. Zásada legality versus zásada oportunity.....	7
I.3. Zásady související se zásadou legality.....	9
I.4. Vývoj zásady legality v trestním řízení na území České republiky.....	12
II. Výjimky ze zásady legality v platné právní úpravě.....	23
II.1. Trestní stíhání záleží na úvaze.....	23
II.1.1. Odklony.....	23
II.1.1.1. Podmíněné zastavení trestního stíhání.....	28
II.1.1.2. Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání.....	36
II.1.1.3. Narovnání.....	38
II.1.1.4. Evidence odklonů v Rejstříku trestů.....	44
II.1.2. Ukončení trestního řízení pro jeho neúčelnost.....	47
II.1.3. Zvláštní postupy u mladistvých pachatelů.....	53
II.1.4. Dočasné odložení trestního stíhání.....	56
II.2. Trestní stíhání je vyloučeno.....	59
II.2.1. Nepřípustnost trestního stíhání z důvodu rozhodnutí Prezidenta republiky.....	59
II.2.2. Promlčení trestního stíhání.....	62
II.2.3. Nepřípustnost trestního stíhání některých osob.....	69
II.2.4. Nepřípustnost trestního stíhání z důvodu nízkého věku, z důvodu nepříčetnosti a u zemřelého..	74
II.2.5. Nepřípustnost trestního stíhání z důvodu věci rozhodnuté.....	76
II.2.6. Vázanost trestního stíhání na souhlas poškozeného.....	80

II.2.7. Nepřípustnost trestního stíhání, stanoví-li tak mezinárodní smlouva a při předání trestního stíhání do ciziny.....	84
II.2.8. Případy zániku trestnosti.....	100
II.3. Přerušování trestního stíhání.....	106
III. Nový trestní zákoník a zákon č. 41/2009 Sb. ve vztahu k zásadě legality.....	108
IV. Úvahy o dalším vývoji zásad legality a oportunity.....	111
Resumé.....	118
Seznam použité literatury.....	121
Klíčová slova (Key words).....	123

I. Úvod do problematiky

1. Zásada legality jako jedna ze základních zásad trestního řízení v České republice

Trestní řízení v České republice je ovládáno řadou základních zásad. Tyto zásady představují určité ideje uplatňující se v trestním procesu a na nich je vybudována organizace trestního řízení a úprava činnosti orgánů, které v něm působí¹. Jejich dodržování směřuje k naplňování účelu trestního řízení a zachování principů právního státu. Základní zásady nejsou neměnné a jejich obsah se utvářel v souladu s vývojem společnosti.

Všechny orgány vystupující v trestním řízení musí základní zásady znát, používat je a jednotlivá ustanovení trestního řádu vykládat v souladu s nimi, neboť tyto zásady zajišťují ochranu společnosti i práv osob zúčastněných na trestním řízení - zejména osob, proti kterým se trestní řízení vede. Základní zásady tvoří vnitřně jednotný systém, a proto je třeba je používat ve vzájemné souvislosti. Jednání subjektů vykonávajících stanovené pravomoci v trestního řízení, které je vedeno takovými zásadami, je protikladem jednání ponechaného na jejich libovůli².

Jednou ze základních zásad trestního řízení je zásada legality zakotvena v § 2 odst. 3 tr. řádu. Podle tohoto ustanovení je státní zástupce povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak. Zásada legality je tedy vymezena jako povinnost státního

¹ Šámal, P., Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, Codex Bohemia, Praha, 1999, str. 44.

² Růžička, M., Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR, C.H. Beck, Praha, 2005, str. 46.

zástupce, i když trestní stíhání zahajuje a vede většinou policejní orgán, který se výrazným způsobem uplatňuje v přípravném řízení a jeho činnost je důležitá zejména z hlediska dokazování. Státní zástupce je však výhradním představitelem veřejné žaloby v systému českého trestního práva procesního. Pouze on může podat v případě spáchání trestného činu obžalobu k příslušnému soudu. Má také právo rušit v zákonem stanovených případech usnesení o zahájení trestního stíhání vydaná policejním orgánem či naopak dát pokyn policejnímu orgánu k zahájení trestního stíhání a pouze on může vydat konečné rozhodnutí, jímž je ukončeno vyšetřování.

Uplatňování zásady legality je odrazem toho, že si stát přisvojil monopol stíhat všechny trestné činy. Jednotlivé osoby se vzdaly práva vykonávat spravedlnost sami a přenesly toto oprávnění na stát. Ten poté vytvořil specializovaný orgán veřejné žaloby a v zákoně mu stanovil povinnost stíhat všechny trestné činy, čímž dal najevo, že monopol ve stíhání trestných činů znamená pro něho nejen výhradní právo stíhat, ale také povinnost stíhat³.

Hlavní význam zásady legality spočívá v právní jistotě a předvídatelnosti práva. Spácháním trestného činu vzniká vztah mezi státem a pachatelem, jehož obsahem je právo státu odsoudit pachatele, uložit mu trest a zajistit jeho výkon a tomu odpovídající povinnost pachatele uloženému trestu se podřídit. Zásada legality má zajistit, že stát se svých oprávnění vznikajících spácháním trestného činu nevzdá a že každá osoba může dobře předvídat, jaké důsledky bude mít, pokud dojde k porušení trestního zákona.

³ Gřivna, T., Soukromá žaloba v trestním řízení, Karolinum, Praha, 2005, str. 79.

2. Zásada legality versus zásada oportunitity

Zásada legality se neuplatňuje v trestním řízení bezvýhradně a zájem na právní jistotě a na zajištění plnění povinnosti státu stíhat trestné činy v některých případech ustupuje jiným zájmům. Důsledné dodržování zásady legality by mohlo v některých případech negativně ovlivnit výsledek trestního řízení a ohrozit naplnění jeho účelu. Ostatně už samo vymezení zásady legality umožňuje výslovně uplatnění určitých prvků oportunitity, když stanoví, že zákon či mezinárodní smlouva mohou upravit určité výjimky.

Výjimky ze zásady legality mohou například vyplývat ze zájmů poškozených osob, které nemusí z různých důvodů trvat na tom, aby pachatel trestné činnosti byl odsouzen. Má se sice za to, že každým trestným činem je dotčen veřejný zájem a společnost jako celek, ale u některých trestných činů bude vždy převažovat negativní zásah do soukromé sféry poškozeného. Proto může být v těchto případech upřednostňován zájem poškozeného na dostatečné satisfakci, která bude většinou spočívat v náhradě škody a za tímto účelem jsou dány pachateli trestného činu různé možnosti, jak se vyhnout odsouzení.

V jiných případech se stát sám vzdá práva trestně stíhat určitý okruh osob a v zájmu bezproblémového výkonu jejich veřejné funkce či zaměstnání jim poskytuje určitou imunitu a ochranu, jejímž účelem je hlavně zabránění postihu za jednání, jichž se tyto osoby dopustí právě v souvislosti s výkonem své funkce. V zájmu respektování mezinárodních závazků se stát také často vzdává práva trestně stíhat některé zástupce či pracovníky cizích států a případná protiprávní jednání řeší jinou než trestněprávní cestou.

Další okruh výjimek souvisí se snahou zamezit tomu, aby byl pachatel potrestán za tentýž skutek dvakrát. Trestní právo je většinou jen jedním z institutů sloužících k potrestání protiprávních jednání a to většinou tím nejpřísnějším. Existují však případy, kdy je pachatel trestného činu za totéž jednání již potrestán v jiném řízení a bylo by v rozporu s účelem trestního řízení i v rozporu s hospodárností tohoto řízení domáhat se dalšího odsouzení a potrestání. I sankce uložená například ve správním či kázeňském řízení může být pro pachatele velmi citelná a stát se proto vzdá práva dalšího postihu pachatele. V poslední době stále také přibývá výjimek souvisejících s bližší spoluprací jednotlivých států, které při zachování principu vzájemnosti stále ve větší míře respektují rozhodnutí cizozemských orgánů a přiznávají jim účinky, jako by se jednalo o rozhodnutí jejich vlastních orgánů. Mezinárodní smlouvy či přímo ustanovení trestního řádu tak mohou v zájmu pachatele stanovit nepřípustnost trestního stíhání, pokud bylo již o skutku rozhodnuto cizozemskými orgány.

Existují i některé další důvody, proč je výhodné, aby se stát vzdal práva stíhat pachatele trestné činnosti. Tyto důvody mají vždy společné, že jsou natolik významné a závažné z hlediska zájmů společnosti, takže striktní uplatnění zásady legality by bylo pro společnost nevýhodné. O výjimkách ze zásady legality, které se uplatňují v českém trestním řízení, je pojednáno dále v této práci.

3. Zásady související se zásadou legality

Se zásadou legality souvisí v první řadě zásada oficiality. Tato zásada znamená, že orgány činné v trestním řízení provádějí úkony v trestním řízení na základě úřední povinnosti. Jakmile jsou dány zákonné podmínky pro provedení určitého procesního úkonu, je příslušný orgán povinen takový úkon provést a nemůže od něho upustit například s odkazem na to, že jeho provedení účastníci řízení nenavrhlí či si jeho provedení nepřeje⁴. Zásada oficiality se vztahuje na již probíhající trestní řízení a určuje do značné míry jeho průběh. Jejím cílem je zajistit rychlé a přitom řádné provedení trestního řízení, které tak může nejlépe plnit svůj účel. Zásada oficiality je v některých případech prolomena, což se týká zejména případů, kdy se rozhoduje o soukromých nárocích v rámci trestního řízení. Takové rozhodnutí může být vydáno pouze na návrh oprávněné osoby - přiznání svědečného, znalečného, odměny ustanoveného obhájce. Důležitým průlomem do zásady oficiality je také zásada obžalovací, která znamená, že soud se konkrétní trestní věci může zabývat pouze na základě obžaloby podané státním zástupcem.

Vztah mezi zásadami legality a oficiality je velmi úzký a někdy se lze ve výkladech obou pojmů setkat s jejich vzájemným směřováním, či s názory, které považují zásadu legality pouze jako speciální projev zásady oficiality ve vztahu k zahájení trestního stíhání.

Jako součást zásady oficiality bývá také považována zásada vyhledávací. Tato zásada konkretizuje zásadu oficiality, pokud jde o důkazní řízení. Podle ní jsou orgány činné v trestním

⁴ Šámal, P., Růžička, M., Novotný, F., Doucha, J., Přípravné řízení trestní, 2. vydání, C.H. Beck, Praha, 2003, str. 55.

řízení povinny zjišťovat závažné skutečnosti, ať svědčí v neprospěch či ve prospěch obviněného i bez návrhu stran. Orgány, které vedou řízení musejí vždy samostatně určit, které skutečnosti je třeba dokazovat, případně které skutečnosti jsou irelevantní a není třeba o nich obstarávat důkazy. Jednotlivé strany trestního řízení a to především obviněný a v řízení před soudem také státní zástupce nenesou v trestním řízení důkazní břemeno, takže pokud není nějaká důležitá otázka objasněna, nelze s poukazem na to rozhodnout ve prospěch či v neprospěch některého z účastníků řízení. Jednotlivé strany mohou předkládat sami důkazy či navrhopvat jejich provedení a vyjadřovat se k nim, nejsou však sankcionovány negativním rozhodnutím, pokud tak neučiní. Výjimkou je např. předběžné projednání obžaloby, po němž může být věc státnímu zástupci vrácena k došetření, je-li toho třeba k odstranění závažných procesních vad přípravného řízení, které nelze napravit v řízení před soudem, nebo k objasnění základních skutkových okolností, bez kterých není možné v hlavním líčení ve věci rozhodnout, a v řízení před soudem by takové došetření bylo v porovnání s možnostmi opatřit takový důkaz v přípravném řízení spojeno s výraznými obtížemi nebo by zřejmě bylo na újmu rychlosti řízení. Soud tedy v takových případech dokazování sám provádět nemusí. Pokud by však státní zástupce či obžalovaný zůstali nečinní při hlavním líčení, musí soud provést důkaz sám, jinak se vystavuje nebezpečí, že případný opravný prostředek proti jeho rozhodnutí bude úspěšný.

Připravovaný nový trestní řád by v tomto směru mohl přinést podstatnou změnu, neboť ve věcném záměru je obsaženo zavedení formálního důkazního břemene státního zástupce v řízení před soudem. Nejednalo by se tedy jen o další prohloubení

kontradiktornosti řízení před soudem, ale o výrazný zásah do struktury procesu⁵.

Zásada vyhledávací, oficiality a legality mají společné, že orgány činné v trestním řízení až na zákonem stanovené výjimky vykonávají své pravomoci v zájmu celé společnosti (ve veřejném zájmu) nezávisle na vůli jednotlivých účastníků. Pokud nastane zákonný předpoklad, nesmí příslušný orgán čekat na jiný podnět, ale musí z úřední povinnosti rozhodnout, tak jak zákon předpokládá, ať už se jedná o provedení důkazu, jiného procesního úkonu či o zahájení trestního stíhání.

⁵ Růžička, M., Věcný záměr trestního řádu - aktuální stav, Sborník 41, Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problémy), Univerzita Karlova v Praze, 2008, str. 13-17.

4. Vývoj zásady legality v trestním řízení na území České republiky

Trestní právo v době raného feudalismu nebylo vůbec výrazem veřejného zájmu a chránilo soukromé zájmy jednotlivců. Trestný čin nebyl brán jako útok proti celé společnosti, ale pouze jako útok proti poškozené osobě, na které bylo (případně na jeho rodině a příbuzných), aby v soudním řízení dosáhla potrestání pachatele či odškodnění. Dokonce i útok na panovníka byl po dlouhou dobu považován za útok na jeho rod a jen obtížně se prosazoval názor, že jde o útok celospolečensky závažný, který musí být potrestán ve veřejném zájmu⁶. Tomuto pojetí trestního práva odpovídal i soukromoprávní charakter trestního řízení, které se nelišilo od řízení ve věcech civilních. Řízení bylo zahajováno na základě soukromé iniciativy a celý jeho osud byl v rukou soukromého žalobce. Ten mohl vznést obžalobu, mohl se s pachatelem dohodnout, ale mohl mu i spáchaný skutek prominout⁷.

Vývoj společnosti, překonávání feudální rozdrobenosti a s tím související posilování státní moci a dále silný vliv církve vedly k tomu, že se začaly vyčleňovat určité trestné činy, jejichž stíhání se provádělo z úřední povinnosti. Na stíhání z úřední povinnosti se například podíleli tzv. poprávci, kteří se uplatnili zejména v případech, kdy trestný čin byl zjevný (například při dopadení pachatele při činu)⁸. Jejich funkcí bylo rychlé aplikování trestu. Z úřední povinnosti se stíhal například i delikt kacířství a od 12. století i útok směřující proti osobě panovníka. Za soukromou věc nebyly považovány ani delikty spáchané před panovníkem či soudem byť směřovaly proti jiným osobám.

⁶ Malý, K., České právo v minulosti, Orac, Praha, 1995, str. 51-52.

⁷ Malý, K., České právo v minulosti, Orac, Praha, 1995, str. 115.

⁸ Schelle, K., Větrovec, V., a kol., Státní zastupitelství, historie současnost a perspektivy, Eurolex Bohemia s.r.o., Praha, 2002, str. 13.

Postupně docházelo stále k většímu rozšiřování okruhu činů, které měly být trestány z úřední povinnosti a například základní právní norma z doby husitského hnutí „Čtyři pražské artikule“ uplatňovala zásadu veřejné žaloby takřka bez omezení ve formě požadavku, aby smrtelné hříchy a zvláště zjevné byly všeobecně potírány, což bylo dále promítnuto také v „Žižkově vojenském řádu“⁹.

V roce 1437 byl císařem Zikmundem zřízen úřad královského prokurátora jako orgán zastupování krále v soudním řízení. Působnost prokurátora se rychle rozšířila a začátkem 16. století začali královští prokurátoři stíhat ty trestné činy, které soukromý žalobce nestíhal. Naprostá většina trestných činů však byla i nadále stíhána ze soukromé iniciativy¹⁰.

Obnovené zřízení zemské roku 1627 zavedlo v trestním řízení poprvé výslovně zásadu legality, když uložilo povinnost zahajovat trestní řízení z úřední povinnosti bez popudu soukromého žalobce, bez čekání na iniciativu poškozeného nebo jeho příbuzných¹¹. Bylo také potvrzeno postavení královského prokurátora jako veřejného žalobce. I když nebyla zcela vyloučena soukromá iniciativa a přípustná byla i soukromá žaloba v trestních věcech, proces se přeci jen dostal do rukou státu a jeho orgánům příslušelo rozhodnout nejen o zahájení, ale i o ukončení soudního řízení.

Od 17. století však postupně dochází k tomu, že královští prokurátoři přicházejí o své výsadní postavení soukromého žalobce, neboť se začíná ve zvýšené míře prosazovat inkviziční proces. V něm inkviziční soudce plnil roli žalobce, soudce i obhájce. K zahájení procesu stačila nyní jen pouhá domněnka,

⁹ Malý, K., Sivák, F., Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do roku 1918, H&H, Praha, 1992, str. 101.

¹⁰ Schelle, K., Větrovec, V., a kol., Státní zastupitelství, historie současnost a perspektivy, Eurolex Bohemia s.r.o., Praha, 2002, str. 17.

¹¹ Malý, K., České právo v minulosti, Orac, Praha, 1995, str. 143.

zlá pověst, anonymní udání apod¹². V 18. století inkviziční proces zcela převládl a podstatné změny do trestního řízení nepřinesl z hlediska vedení a zahájení řízení ani trestní zákoník Josefa I. z roku 1707. Trestní zákoník Marie Terezie (Constitutio criminalis Theresiana) z roku 1768 pak zcela navázal na tradice feudálního pojetí trestního práva. Potrestání pachatele mělo především pomstít škodu způsobenou jednotlivci či společnosti a tresty byly velmi kruté. Tento trestní zákoník také odstranil soukromou žalobu v trestním řízení¹³.

Obecný soudní řád kriminální Josefa II. z roku 1788 zrušil úplně zbytky obžalovacího řízení, které do té doby ještě formálně existovalo, a jediným druhem vedení procesu zůstalo inkviziční řízení¹⁴. Na zásadách tohoto procesního předpisu byla založena i právní úprava, kterou přinesl trestní zákoník z roku 1803. V tomto trestním zákoníku však byla již vymezená celá řada deliktů, u nichž bylo možné zahájit trestní řízení pouze na základě podnětu soukromé osoby a nikoli z úřední povinnosti.

Trestní řád z roku 1850 reformoval trestní řízení a opět oddělil obžalovací pravomoc od soudcovské a svěřil ji státnímu zástupci. Působnost státního zástupce byla rozšířena na všechny trestné činy. Korektivem rozhodnutí státního zástupce posilující zájem na stíhání pachatele (ve prospěch zásady legality) byla možnost podání soukromé žaloby v případech, kdy státní zástupce u návrhových deliktů nevyhověl žádosti oprávněné osoby na stíhání pachatele. Trestní řízení v této době neupravovalo žádné případy alternativních postupů

¹² Schelle, K., Větrovec, V., a kol., Státní zastupitelství, historie současnost a perspektivy, Eurolex Bohemia s.r.o., Praha, 2002, str. 18.

¹³ Gřivna, T., Soukromá žaloba v trestním řízení, Karolinum, Praha, 2005, str. 11.

¹⁴ Schelle, K., Větrovec, V., a kol., Státní zastupitelství, historie současnost a perspektivy, Eurolex Bohemia s.r.o., Praha, 2002, str. 18.

v trestních věcech, případně jiné ústupky ve prospěch zásady oportunity kromě případů, kdy zahájení řízení bylo vázáno na návrh poškozeného. Změny v tomto ohledu nepřinesl ani trestní řád z roku 1853, který se jinak vrátil zpět k procesu inkvizičnímu, i když ponechal funkci státního zástupce.

Poslední trestněprocesní normou z této doby (nepočítáme-li vojenský trestní řád upravující řízení u vojenských osob), která byla následně recipována Československou republikou a platila až do roku 1950, byl trestní řád z roku 1873. Tento předpis potvrdil existenci zásady legality. Na druhou stranu stanovil, že některé delikty lze stíhat pouze ke zmocnění veřejného úřadu nebo na návrh poškozené osoby. Dále podrobně upravoval možnost a podmínky podání soukromé žaloby u soukromoprávních deliktů, které byly taxativně vymezeny v trestním zákoně i v dalších zákonech. Typicky šlo o trestné činy zasahující lidskou čest a důstojnost, listovní tajemství, právo na soukromí. U některých deliktů byl pak zohledňován blízký vztah pachatele a oběti. I u soukromoprávních deliktů si však státní zástupce mohl vymínit, že nadále bude pokračovat v trestním řízení on. Soukromým žalobcem mohla být jen osoba zákonem takto označená za předpokladu, že utrpěla trestným činem újmu na svých právech (nemusela to být pouze práva majetková). Stát tak v některých vymezených případech ustupoval ve své snaze stíhat pachatele „za každou cenu“ a ponechával potřebnou iniciativu na soukromém žalobci, což lze považovat za ústupek ve prospěch zásady oportunity.

Dalším institutem, který tento trestní řád zavedl byla podpůrná žaloba, která se na rozdíl od soukromé žaloby uplatnila u deliktů, které z úřední povinnosti stíhal státní zástupce. Podstata subsidiární (podpůrné) žaloby spočívala v tom, že soukromý účastník (poškozený) měl možnost v případech, kdy státní zástupce od obžaloby ustoupil, převzít

jeho funkci, aby trestní řízení nadále pokračovalo. V případech subsidiární žaloby je ryze soukromý zájem poškozeného využit k tomu, aby bylo dosaženo účelu trestního řízení. Jedná se o možnost, která je ve prospěch zásady legality. Existence subsidiární žaloby v trestním řízení měla navíc za účel vést státní zástupce při rozhodování k větší svědomitosti. Uvedené právo zanikalo úmrtím podpůrného žalobce a nepřecházelo na jeho nástupce. Navíc bylo vázáno na existenci soukromoprávních nároků a neměl ho tedy každý, komu bylo ublíženo na jeho právech. Pokud státní zástupce ustoupil od obžaloby v době, kdy byla již podána, musel být o tom soukromý účastník vyrozuměn a do tří dnů od vyrozumění musel prohlásit, že na obžalobě trvá. Pokud ustoupil státní zástupce od obžaloby v hlavním přelíčení, mohl učinit uvedené prohlášení soukromý účastník jen, pokud byl přítomen¹⁵.

Soukromý či subsidiární žalobce neměl v trestním řízení tak silné postavení jako státní zástupce. Musel se zvýšenou pozorností dbát svých práv, neboť v řadě případech byly stanoveny pro jeho postup různé prekluzivní lhůty a nevyvratitelné domněnky, že od trestního stíhání upustil (například, když nepřišel k hlavnímu líčení)¹⁶.

Trestní řád z roku 1873 dále upravoval nepřípustnost trestního stíhání v případech, kdy císař nařídil, aby se pro některý trestný čin řízení nevedlo či aby se zahájené řízení zastavilo. Právo udělit milost či vyhlásit amnestii bylo pak po vzniku Československé republiky v roce 1918 přiznáno prezidentu již Prozatímní ústavou a přetrvalo až do současné doby.

¹⁵ Jelínek, J., Poškozený v českém trestním právu, Karolinum, nakladatelství UK, Praha, 1998, str. 14.

¹⁶ Gřivna, T., Soukromá žaloba v trestním řízení, Karolinum, Praha, 2005, str. 19-20.

Za další výslovný ústupek ze zásady legality ve prospěch zásady oportunity lze považovat dále zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, který dával možnost upustit od stíhání mladistvého, byl-li čin nepatrného významu a odsouzení nebo i samo konání trestního řízení se nejevilo účelným.

Další významnou výjimku ve prospěch zásady oportunity obsahoval dekret prezidenta republiky č. 62/1945 Sb., o úlevách v trestním řízení soudním zakotvil v trestním řádu zvláštní případy fakultativního upuštění od trestního stíhání, pokud

1. trest, k němuž stíhání mohlo vést, neměl význam vedle trestu, jenž obviněnému byl pro jiný čin již pravoplatně uložen nebo který ho, jak bylo lze očekávat, pro jiný čin postihnul.
2. šlo-li o čin, o němž příslušelo rozhodovat okresním soudům, a pachatelova vina byla nepatrná a následky činu byly bezvýznamné, leda že by si veřejný zájem potrestání žádal.

Soukromému účastníkovi nepříslušelo v těchto případech podat místo státního zástupce subsidiární žalobu. Trestní řízení však mohlo být ještě zahájeno nebo v něm mohlo být pokračováno, jestliže od stíhání bylo upuštěno se zřetelem k trestu, jenž obviněnému byl pro jiný čin již pravoplatně uložen, a z tohoto trestu sešlo. V případě, že od stíhání bylo upuštěno se zřetelem k trestu, jenž obviněného pro jiný čin pravděpodobně postihne, trestní řízení se dokonce zahájilo nebo se v něm pokračovalo z úřední povinnosti do tří měsíců od právní moci rozhodnutí, jímž řízení o onom jiném činu bylo skončeno.

Zákonem č. 146/1946 Sb. byla přidána do trestního řádu ještě třetí možnost, kdy mohlo být od trestního stíhání upuštěno a to byl-li obviněný vydán nebo vypovězen anebo měl-li být repatriován nebo odsunut z území Československé republiky. Ani v tomto případě nepříslušelo soukromému účastníkovi právo podat subsidiární žalobu.

Po roce 1948 ovlivňoval politický vývoj v Československu vyhrcoující se boj mezi komunistickou mocí a jejími odpůrci. Politické změny vyžadovaly přijetí nového trestního řádu, což se stalo v roce 1950. Trestní řád (zákon č. 87/1950 Sb.) byl také vybudován na zásadě legality. Soukromá i subsidiární žaloba byly zrušeny, neboť se nehodily do zostřeného třídního boje, kterému mělo sloužit také trestní řízení. Hlavní osobou, která měla rozhodovat o průběhu a konci přípravného řízení, byl prokurátor, který měl kromě toho také dohlížet nad dodržováním socialistické zákonnosti ze strany soudů. Postavení prokurátora bylo natolik silné, že generální prokurátor mohl dokonce v přípravném řízení zamítnout žádost o milost, jestliže shledal, že není důvodná, i když v takovém případě měl prezident republiky právo rozhodnutí prokurátora zvrátit. I v novém společenském zřízení měl prokurátor možnost v některých případech fakultativně zastavit trestní stíhání. Mohl tak učinit, pokud:

- a) se jednalo o čin, jehož nebezpečnost pro společnost byla nepatrná,
- b) šlo o trestný čin vojenský, který mohl být vyřízen kázeňsky, a prokurátor pokládal kázeňské vyřízení za dostačující,
- c) byl trest, k němuž mohlo stíhání vést, zcela bez významu vedle trestu, který pro jiný trestný čin byl obviněnému již uložen nebo ho podle očekávání postihl,

d) byl obviněný pro týž skutek dostatečně potrestán národním výborem nebo kázeňsky anebo cizozemským soudem nebo úřadem, nebo

e) byl obviněný vydán do ciziny nebo vyhoštěn.

Rozhodnutí o zastavení trestního stíhání však nemuselo být v těchto případech konečné. Aniž by muselo být zrušeno na základě mimořádného opravného prostředku, prokurátor v trestním stíhání pokračoval, jestliže pominul důvod zastavení nebo objevilo-li se dodatečně, že tu takový důvod nebyl.

V řízení proti mladistvému mohl prokurátor zastavit trestní stíhání, jestliže tu byl některý z důvodů, pro které by soud mohl upustit od potrestání mladistvého.

Trestní řád z roku 1956 (zákon č. 64/1956 Sb.) upravoval výslovně základní zásady trestního řízení ve zvláštním ustanovení (§ 2) a to včetně zásady legality. Výslovná úprava základních zásad byla jednou z reakcí na nezákonnosti z počátku 50. let. Dále byly ve zvláštním ustanovení (§ 6) vymezeny výslovně případy nepřípustnosti trestního stíhání obdobně jak jsou vymezeny v § 11 platného trestního řádu. Pokud jde o fakultativní zastavení trestního stíhání, prokurátor (nebo po podání obžaloby soud) tak mohl rozhodnout zejména tehdy, jestliže byl trest, k němuž mohlo stíhání vést, zcela bez významu vedle trestu, který pro jiný čin byl obviněnému již uložen nebo ho podle očekávání postihl, nebo byl-li obviněný pro týž skutek dostatečně potrestán orgánem národního výboru nebo jiným orgánem nebo kázeňsky, disciplinárně anebo cizozemským soudem nebo úřadem. Dále také mohl trestní stíhání zastavit, šlo-li o čin, jehož nebezpečnost pro společnost byla nepatrná. Trestní zákon z roku 1950 vymezoval trestný čin jako takové pro společnost

nebezpečné jednání, jehož výsledek uvedený v zákoně pachatel zavinil. I činy, jejichž společenská nebezpečnost byla menší než nepatrná, tak narozdíl od stávající úpravy byly při splnění daných podmínek trestné. Prokurátor však mohl v takových případech zvážit zastavení trestního stíhání.

Trestní zákon z roku 1961 zahrnul do definice trestného činu povinně i materiální stránku - stupeň společenské nebezpečnosti musí být větší než nepatrný, jinak nejde o trestný čin - a nový trestní řád z téhož roku proto uvedenou pravomoc prokurátora již nepřevzal.

Trestní řád z roku 1961 (zákon č. 141/1961 Sb.) nabyt účinnosti dne 1.1.1962 a platí dodnes. Projevila se v něm oproti předcházející době snaha, aby trestní řád mohl být považován za dostatečnou záruku, že se nebudou opakovat nejkřiklavější nezákonnosti, k nimž docházelo v první polovině 50. let a hodlal také zvýšit „úlohu pracujícího lidu a jeho společenských organizací při odstraňování záporných společenských jevů, z nichž kriminalita zůstává i při své klesající tendenci jedním z nejzávažnějších“¹⁷. Prakticky všechny ústupky ze zásady legality ve prospěch zásady oportunity, které zakotvil při svém vydání, byly dosud zachovány a postupně s probíhajícími změnami ve společnosti k nim zejména po roce 1990 přibývaly další.

Jediným diskrečním oprávněním, které bylo zrušeno po společenských změnách v roce 1989 (stalo se tak v roce 1993 společně se zánikem prokuratury a vznikem státního zastupitelství), byla možnost postoupit věc orgánu příslušnému ke kázeňskému řízení, šlo-li o trestný čin který bylo možné vyřídit kázeňsky, a vzhledem k osobě obviněného a povaze jeho

¹⁷ Kuklík, J., a kolektiv, Vývoj československého práva 1945-1989, Linde, Praha 2009, str. 415.

činu bylo možné považovat toto vyřízení za postačující. Toto oprávnění bylo pozůstatkem toho, že od účinnosti nového trestního řádu do roku 1969 existovala možnost, aby bylo projednání méně závažných trestných činů postoupeno místním lidovým soudům, které byly zřízeny na pracovištích či v obcích a které měly reprezentovat širokou účast „pracujícího lidu“ na výkonu soudnictví. Po zrušení místních lidových soudů mohly být méně závažné trestné činy svěřeny příslušnému orgánu k projednání v kázeňském řízení, pokud pachatel svým jednáním porušil nejen trestní zákon ale zároveň se dopustil kázeňského provinění.

Specifikem nového trestního řízení, které platilo až do konce roku 2001, byla funkce vyšetřovatele, který měl v přípravném řízení velmi široká oprávnění a mohl ve věci vydávat meritorní rozhodnutí ve stejném rozsahu jako prokurátor a později státní zástupce. Vyšetřovatelé měli výsadní postavení v policejní soustavě. Vytvoření zvláštních útvarů vyšetřování bylo reakcí na způsob vedení přípravného řízení v 50. letech 20. století. V té době bylo formálně celé přípravné řízení v rukou prokurátora, který měl provádět jednotlivé úkony a pouze výjimečně měl využít možnost svěřit provedení vyšetřovacích úkonů bezpečnostním orgánům. Praxe však byla zcela jiná a vyšetřování vedly výhradně bezpečnostní složky, z jejichž strany docházelo k závažným nezákonnostem a porušování práv obviněných¹⁸.

Snaha zákonodárce o přenesení rozhodujícího dokazování před soud a o oslabení významu přípravného řízení vedla k tomu, že zvláštní útvary vyšetřování byly zrušeny a „vládcem“ přípravného řízení, který jako jediný může v této fázi

¹⁸ Musil, J., Reforma přípravného řízení, AUC Iuridica 1/1993, str. 9, a Růžička, M., Přípravné řízení a stádium projednávání trestní věci v řízení před soudem, LexisNexis CZ s.r.o., Praha, 2005, str. 37.

trestního řízení meritorně rozhodnout, se stal státní zástupce.

Změny, které byly provedeny v trestním řádu po roce 1989 ve prospěch zásady oportunity, souvisely zejména s tím, že po pádu totalitního režimu se začal prosazovat nový náhled na trestní řízení a více byly zohledňovány požadavky a nároky poškozeného. To se odrazilo například v zavedení nových druhů řízení - tzv. odklonů. Dále bylo dáno poškozenému právo v některých případech negativně ovlivnit trestní stíhání pachatele tím, že s ním nedá souhlas. Soukromá žaloba však již obnovena nebyla a jediným subjektem, který v současné době může podat obžalobu je proto státní zástupce. Postupné změny v trestním řádu z roku 1961 jsou blíže popsány v další části týkající se současné právní úpravy zásady legality a výjimek z této zásady.

II. Výjimky ze zásady legality v platné právní úpravě

1. Trestní stíhání záleží na úvaze

Kromě případů, kdy je trestní stíhání zcela nepřipustné a orgány činné v trestním řízení jsou povinné podle zákona ho buď vůbec nezahajovat nebo v již zahájeném trestním stíhání nesmí pokračovat, existují případy, kdy je na jejich uvážení, zda trestní stíhání zahájí či v něm nadále budou pokračovat. Jedná se zejména o tzv. odklony v trestním řízení a o případy, kdy je trestní stíhání neúčelné. Při využití těchto institutů je rozhodováno meritorním rozhodnutím, kterým trestní řízení zpravidla končí. Dále trestní řád upravuje možnost dočasně odložit trestní stíhání. Toto rozhodnutí je naopak pouze mezitímní a trestní stíhání po odpadnutí zákonných podmínek pro jeho dočasné odložení bývá zahajováno a může skončit i odsouzením pachatele.

1.1. Odklony

Tzv. odklony představují v českém trestním právu procesním relativně nový prvek. Pojem odklon lze chápat buď široce jako alternativu k tradičnímu trestnímu řízení, přičemž v takovém případě je za odklon považován například také postup soudce při vydání trestního příkazu, který představuje zjednodušené rozhodnutí bez projednání věci v hlavním líčení. V užším slova smyslu je pak za odklon považován takový postup v trestním řízení, který nevede k odsouzení pachatele, ale směřuje k tomu, aby věc byla při splnění předepsaných podmínek vyřízena jiným způsobem¹⁹. Toto jiné vyřízení věci představuje prvek oportunity v trestním řízení, a proto budou dále popsány

¹⁹ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P., Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H. Beck, Praha, 2000, str.15-16.

postupy, které spadají pod užší vymezení odklonů. Jedná se v první řadě o podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání, ale postupně byly v trestním řádu či v zákoně, který upravuje trestní řízení proti mladistvým pachatelům přidány i další možnosti odklonů. Významným právním aktem, který se v evropském měřítku zabývá alternativami tradičního trestního řízení je Doporučení Rady Evropy č. R(87)18 přijaté Výborem ministrů Rady Evropy dne 17.9.1987. Účelem tohoto doporučení bylo stanovit a upravit různé instituty, které by představovaly alternativní vyřizování trestních věcí včetně podmíněného zastavení trestního stíhání (nebo podmíněného odložení věci) a narovnání²⁰.

Jako první bylo zakotveno do trestního řádu podmíněné zastavení trestního stíhání v roce 1993 zákonem č.292/1993 Sb. V roce 1995 ho následoval institut narovnání zavedený zákonem č. 152/1995 Sb. Podmíněné zastavení trestního stíhání lze využít pouze po zahájení trestního stíhání v řízení proti obviněnému. To bylo určitým nedostatkem po zavedení zkráceného přípravného řízení. Vzniklou situaci státní zástupci často řešili tím, že s podáním návrhu na potrestání, s nímž je podle § 314c odst. 1 tr. řádu teprve spojeno zahájení trestního stíhání, soudu sdělili, že navrhují, aby bylo trestní stíhání podmíněně zastaveno. V roce 2004 došlo proto k rozšíření možností státního zástupce a odklony byly zavedeny i ve zkráceném přípravném řízení, když byla dána státnímu zástupci možnost podmíněně odložit podání návrhu na potrestání nebo schválit narovnání. Pokud dojde ke schválení narovnání v rámci zkráceného přípravného řízení, státní zástupce věc odloží podle § 179c odst. 2 písm. f) tr. řádu.

²⁰ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J., Poškozený a adhezní řízení v České republice, C.H. Beck, Praha, 2007, str. 47-48.

Účelem odklonů je zejména to, aby k napravení vztahů mezi pachatelem trestného činu a jeho obětí došlo bez odsouzení pachatele. Takové vyřízení věci může být při správném využívání výhodné pro všechny subjekty trestního řízení. Pro pachatele je výhodné, že se i nadále na něho bude hledět, jako by se žádného trestného činu nedopustil a nepřijde tak o svoji bezúhonnost. Poškozený vzhledem k tomu, že stěžejní podmínkou využití možnosti odklonu je náhrada škody či učinění opatření k její náhradě, se zase může snáze domoci odškodnění za újmu způsobenou mu trestnou činností. Vyřízení věci odklonem, k němuž dochází ve většině případů ještě v přípravném řízení, je pak v neposlední řadě z důvodu větší rychlosti a menší nákladnosti výhodné i pro stát.

Zavedení odklonů koresponduje se změnou chápání role trestního řízení. V něm se uplatňoval do roku 1989 princip tzv. odplatné justice (retributiv justice), kdy byl největší důraz kladen na odsouzení a na potrestání pachatele. V tomto systému byl do značné míry jako hlavní oběť trestného činu chápán stát a všechny prostředky včetně trestního řízení se soustředily na ochranu státu²¹. Poškozenému byla sice i v tomto systému dána některá procesní práva i možnost uplatnit nárok na náhradu škody v adhezním řízení, přesto však poškozený představoval pro orgány činné v trestním řízení spíše „nutné zlo“ a byla mu přisuzována spíše pasivní role. V řízení, v němž byl v prvním stupni věcně příslušný krajský soud, existovala dokonce možnost nepřipustit poškozeného s nárokem na náhradu škody k řízení. Tento model procesu do značné míry potlačoval preventivní prvky působení na obviněného s přihlédnutím k povaze trestné činnosti.

²¹ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P., Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H. Beck, Praha, 2000, str.7-8.

Odklony naopak reprezentují koncept obnovující justice (restorative justice). Účelem tohoto pojetí je spíše narovnat systém hodnot a sociálních vztahů, které byly narušeny trestným činem²². Veřejný zájem na potrestání pachatele trestného činu ustupuje do pozadí soukromému zájmu poškozeného, kterému jde v řadě případů místo o potrestání pachatele spíše o to, aby mu byla nahrazena škoda či byl obnoven předešlý stav. Pachatel, který dostane možnost vyhnout se odsouzení využitím odklonu, je pak více motivován k tomu, aby uspokojil nároky poškozeného. Povinnost přijmout nezbytná opatření podporující pachatele trestného činu, aby poskytl oběti přiměřené odškodnění vyplývá pro Českou republiku jako členy Evropské unie z Rámcového rozhodnutí rady EU o postavení oběti v trestním řízení ze dne 15.3.2001 (2001/220/SVV)²³. Úpravu odklonů v trestním řádu lze považovat za jedno z těchto opatření.

Významnou roli při využívání odklonů má probační a mediační služba. Ta byla zřízena zákonem č. 257/2000 Sb. Do té doby byly nuceny provádět případnou mediaci orgány činné v trestním řízení a to zejména policejní orgány - vyšetřovatelé. To vzhledem k jejich hlavní funkci - stíhat pachatele trestných činů - mělo na zprostředkování jednání mezi obviněným a poškozeným a na možnost napravení jejich narušených vztahů mimosoudní cestou spíše negativní vliv. Probační a mediační služba je naproti tomu orgánem, který může vytvářet podmínky pro úspěšná jednání mezi obviněným a poškozeným ve vhodných případech. Mediací se podle § 2 odst. 2 zákona č. 257/2000 Sb. rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním

²² Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P., Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H. Beck, Praha, 2000, str. 9.

²³ Gřivna, T., Účinky europeizace na postavení oběti a poškozeného v trestním řízení i mimo něj, AUC Iuridica 2/2008, str. 73,

řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného. Probační a mediační služba si může snadněji než policejní orgán získat důvěru obviněného i poškozeného, poučit je o možnostech, které jim trestní řád nabízí a pomáhat jim v tom, aby trestní řízení skončilo v jejich prospěch. U obviněného se jedná zejména o rozhodnutí, jímž nebude vyslovena jeho vina, a u poškozeného je to úplná náhrada způsobené škody. O mediaci se zmiňuje také výše uváděné rámcové rozhodnutí týkající se postavení obětí v trestním řízení. To mimo jiné stanoví, že každý členský stát EU podporuje mediaci v trestních věcech pro trestné činy, které považuje za vhodné pro tento druh opatření. Každý členský stát dále zajistí, aby mohla být vzata v úvahu veškerá ujednání mezi obětí a pachatelem dosažená při mediaci v trestních věcech²⁴. Mediací se zabývala také Rada Evropy, která ve svém doporučení č. R (99)19 definovala mediaci jako proces, kterým je oběti a pachateli umožněno, pokud k tomu dají svobodně souhlas, aktivně se podílet na řešení záležitostí vyplývajících z trestného činu za pomoci třetí nestranné osoby (mediátora)²⁵.

²⁴ Gřivna, T., Účinky europeizace na postavení oběti a poškozeného v trestním řízení i mimo něj, AUC Iuridica 2/2008, str. 74,

²⁵ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J., Poškozený a adhezní řízení v České republice, C.H. Beck, Praha, 2007, str. 48.

1.1.1. Podmíněné zastavení trestního stíhání (§307 – 308 tr. řádu)

Jak již bylo uvedeno jedná se o první odklon, který byl do trestního řádu zaveden po roce 1989. V současné době je navíc odklonem nejvyužívanějším. Aby bylo možné trestní stíhání podmíněně zastavit musejí být splněny následující podmínky:

- a) jedná se o řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let,
- b) obviněný se k trestnému činu doznal,
- c) obviněný nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě,
- d) obviněný projevil souhlas s tím, aby bylo jeho trestní stíhání podmíněně zastaveno,
- e) vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující.

Podmínka, že podmíněné zastavení trestního stíhání lze využít pouze u trestných činů, u nichž hrozí nejvýše trest odnětí svobody do pěti let znamená, že tohoto institutu má být využíváno jen u trestných činů menší závažnosti. Přesto je okruh trestných činů, kterých se uvedený postup může týkat, poměrně velký a spadají do něho i trestné činy, u nichž by vzhledem k jejich povaze neměl být odklon téměř nikdy využíván (např. trestný čin nedovoleného přerušování těhotenství podle §227 tr. zákona). Naopak jsem se již setkal i se situacemi, kdy mně jako státnímu zástupci zabránilo vymezení pomocí výše trestní sazby v použití odklonu, i když ostatní podmínky splněny byly [u trestného činu vydírání spáchaného se zbraní podle § 235 odst. 1, 2 písm. c) tr. zákona]. Jinou možností,

kteřou by tak mohl zákonodárce zvolit, je taxativní výčet trestných činů obdobný tomu, jaký je uveden v § 163 tr. řádu. Tento výčet by pak měl zahrnovat převážně takové trestné činy, u nichž je předpoklad, že veřejný zájem na stíhání a odsouzení pachatele nebude dán, pokud zaujme patřičný postoj ke spáchané trestné činnosti a bude ochotný dohodnout se s poškozeným na náhradě škody.

Podmíněně zastavit lze trestní stíhání i v případě, že se obviněný dopustil více trestných činů, pokud ani na jeden z nich zákon nestanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let. Rozhodující je právní kvalifikace v době rozhodování, proto nevádí, pokud byl skutek dříve kvalifikován jako závažnější trestný čin. Z formulace ustanovení § 201a odst. 1 tr. zákona vyplývá, že podmíněně zastavit lze i trestní stíhání pro trestný čin opilství, i když základní sazba trestu odnětí svobody je 3 až 8 let. Pokud se však obviněný dopustil méně závažného kvazideliktu, vychází se i pro účely podmíněného zastavení trestního stíhání z trestní sazby stanovené na tento kvazidelikt.

Doznání k trestnému činu musí být obviněným učiněno procesně odpovídajícím způsobem - v jeho výpovědi. Nestačí tedy např. dopis zaslaný policejnímu orgánu. Doznání musí zahrnovat všechny zákonné znaky skutkové podstaty trestného činu. Je třeba uvést, že právě v této oblasti policejní orgán při výslechu často chybje. Spokojí se s tím, že obviněný uvede, že se přiznává ke skutku, tak jak je uveden ve výroku usnesení o zahájení trestního stíhání a neptá se ho dále na podrobnosti. Takové doznání je zcela nepostačující. Naopak pokud jsou doznáním obviněného kryty všechny zákonné znaky trestného činu, nevádí, pokud se v některých detailech liší jeho výpověď od dalších důkazů - např. pokud se dozná, že napadl poškozeného u trestného činu výtržnictví podle § 202

odst. 1 tr. zákona, nevadí, pokud se při své výpovědi liší od dalších svědků v počtu popisovaných úderů, jejich umístění apod. Dále nesmí obviněný uvádět skutečnosti, jimiž by se snažil vzbudit dojem, že by se mělo jednat o případ vylučující protiprávnost. Například nejde o dostačující doznání, pokud by pachatel podrobně a pravdivě popsal, jak napadl poškozeného, ale svou výpověď by ukončil tím, že byl poškozeným ještě předtím sám napaden a činu se tak dopustil jen proto, že se cítil ohrožen na životě (jednal v nutné obraně) nebo viník dopravní nehody by se přiznal k tomu, že úmyslně vjel do protisměru, ale zároveň by tvrdil, že se přitom vyhýbal jiné osobě, která náhle do vozovky vstoupila (jednal v krajní nouzi). Pokud jde o doznání u trestného činu opilství podle § 201a odst. 1 tr. zákona, postačí, pokud se obviněný dozná k tomu, že se buď úmyslně nebo z nedbalosti přivedl požitím nebo aplikací návykové látky nebo jinak do stavu nepřičetnosti. Není třeba, aby se doznal i k zákonným znakům kvazideliktu, což ani nebude v praxi dobře možné, neboť pokud se jednalo opravdu o stav nepřičetnosti, pachatel si nebude většinou vůbec nic pamatovat. V těchto případech je však nutné, při úvahách o přičetnosti pachatele vycházet mimo jiné také ze znaleckého psychiatrického posudku. Za právně relevantní doznání pro účely podmíněného zastavení trestního stíhání je přitom třeba považovat to, které existuje v době rozhodování. Nevadí, pokud v předešlých výpovědích obviněný zapíral a třeba i opakovaně vyjadřoval nesouhlas s podmíněným zastavením trestního stíhání²⁶.

Velmi důležitou podmínkou je náhrada způsobené škody, pokud byla trestným činem způsobena. Podmíněně zastavit lze však trestní stíhání také tehdy, když obviněný nezpůsobil trestným činem žádnou škodu. V takovém případě je však třeba ještě

²⁶ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P., Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H. Beck, Praha, 2000, str. 51.

přísněji přihlédnout ke splnění dalších stanovených podmínek, aby bylo možné považovat podmíněné zastavení trestního stíhání skutečně za dostatečnou záruku toho, že se pachatel nedopustí další trestné činnosti a že trestní stíhání bylo pro něho dostatečným ponaučením²⁷. Ve většině případů však nějaká hmotná škoda vznikne a právě při plnění podmínky náhrady škody, může poškozený sehrát důležitou roli. Má právo na náhradu majetkové újmy v širším slova smyslu. Odškodňuje se tedy nejen přímá škoda na majetku, ale také např. ušlý zisk, bolestné, náklady pohřbu, účelně vynaložené náklady spojené s léčením apod. Výše zákonného nároku poškozeného přitom vyplývá z mimotrestních norem. Škoda, kterou je třeba nahradit, se u podmíněného zastavení trestního stíhání kryje se škodu, jejíž náhradu může poškozený uplatnit v adhezním řízení. Poškozený se může dohodnout s obviněným na tom, že mu bude poskytnuta částka vyšší než odpovídá jeho zákonným nárokům. Záleží však jen na dobré vůli obviněného, zda na takovou dohodu přistoupí a pokud se rozhodne poskytnout poškozenému jen to, na co má nárok, splní tím zcela podmínku náhrady škody. Na druhou stranu se mohou poškozený a obviněný dohodnout na nižším odškodnění, než na jaké by mohl mít poškozený nárok či se může poškozený vzdát svého nároku zcela²⁸. Obviněný má kromě finanční náhrady také možnost nahradit škodu tím, že uvede poškozenou věc do původního stavu např. tím, že ji opraví, poskytne poškozenou součástku apod. Při rozhodování se nelze spokojit pouze s prohlášením obviněného o tom, že škodu uhradil a s doklady, které obviněný předloží. Vždy by mělo být opatřeno také vyjádření poškozeného, případně potvrzení nezávislé instituce (např. banky o převodu z účtu apod.). Pro obviněného může být obtížné uhradit způsobenou škodu najednou, i když má zájem na tom, aby bylo jeho trestní stíhání podmíněně zastaveno.

²⁷ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P., Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H. Beck, Praha, 2000, str. 53.

²⁸ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J., Poškozený a adhezní řízení v České republice, C.H. Beck, Praha, 2007, str. 48.

V takovém případě může uzavřít s poškozeným písemnou dohodu o náhradě škody, která může být hrazena i ve splátkách. Jindy zase není možné stanovit v době rozhodování o podmíněném zastavení trestního stíhání konečnou výši škody (zejména u nákladů léčení) a proto může být uzavřena dohoda o tom, že obviněný uhradí škodu, která bude poškozeným dodatečně zjištěna a doložena. V usnesení o zastavení trestního stíhání se však musí v takových případech obviněnému v souladu s § 307 odst. 3 tr. řádu vždy výslovně uložit, aby ve zkušební době způsobenou škodu uhradil. Škoda, pokud je její výše známa, by měla být podle dohody celá uhrazena vždy ještě před skončením zkušební doby, jinak nelze uzavřenou dohodu akceptovat. Nelze se také spokojit s pouhým slibem obviněného, že ve zkušební době škodu uhradí. Takový slib nelze považovat za jiné potřebné opatření k náhradě škody.

Trestní stíhání nelze podmíněně zastavit bez souhlasu obviněného. V praxi se sice stane jen zcela výjimečně, že by obviněný nahradil způsobenou škodu, doznal se k trestné činnosti, splňoval by i další podmínky a přitom by s podmíněným zastavením trestního stíhání nesouhlasil, přesto nelze jeho souhlas s takovým vyřízením trestní věci předpokládat a musí být explicitně vyjádřen. Na rozdíl od doznání nemusí být souhlas obsažen ve výpovědi obviněného, i když to bude velmi časté. Policejní orgán však používá i formuláře, v nichž je obsaženo rozsáhlé poučení o smyslu a podmínkách podmíněného zastavení trestního stíhání, přičemž obviněný písemně potvrdí, zda s tím souhlasí či nikoli. Včasný dotaz na to, zda by obviněný souhlasil s podmíněným zastavením trestního stíhání, je velmi důležitý i u obviněného, u něhož zdánlivě nepřichází odklon v úvahu, neboť může vést i k tomu, že obviněný, který z počátku trestnou činnost popíral a stavěl se k poškozenému spíše negativně, s vidinou mimosoudního vyřešení věci uhradí škodu a k trestné činnosti se dozná. Včas

zjištěný souhlas obviněného může být také signálem pro předložení věci probační a mediační službě k zahájení řízení, jehož výsledkem by mělo být dosažení splnění dalších podmínek pro podmíněné zastavení trestního stíhání.

Poslední podmínkou je to, že podmíněné zastavení trestního stíhání lze považovat za dostačující s ohledem na osobu obviněného, jeho dosavadní život a okolnosti případu. Tato velmi neurčitá podmínka představuje diskreční oprávnění (na rozdíl od povinnosti) státního zástupce, případně soudu podmíněně zastavit trestní stíhání obviněného. Je pouze na jejich uvážení, zda by přeci jen nebylo vhodnější (ve veřejném zájmu) podat obžalobu nebo odsoudit obžalovaného, neboť skutečnosti zjištěné k jeho osobě či okolnosti případu svědčí o tom, že by podmíněné zastavení trestního stíhání nebylo dostačující - bylo by nepřiměřeně mírnou reakcí na trestnou činnost. Uvážení by však mělo mít určitá pravidla a nemělo by být pro obviněného nepředvídatelné. Na obdobné případy by mělo být reagováno vždy shodně a nemělo by se stávat, že by někdy byla podána obžaloba a někdy naopak bylo trestní stíhání podmíněně zastaveno. Nejčastěji se úvahy rozhodujícího orgánu budou týkat toho, zda je zde předpoklad, že obviněný povede nadále řádný život a ve zkušební době se osvědčí. Jen velmi výjimečně se proto bude využívat odklon u recidivistů, i když ani u nich není zcela vyloučen. Pro obviněného je vždy výhodné, pokud má legální příjem, pokud je zřejmé, že trestná činnost byla jen excesem v jinak řádném životě, že svého činu lituje a uhradil škodu bezodkladně i bez ohledu na trestní stíhání, případně poskytl poškozenému i další náhradu nad rámec zákonného nároku. Pokud jde o okolnosti případu, neměla by být dána žádná z přitěžujících okolností uvedených zejména v § 34 tr. zákona a následek činu by měl být snadno odstranitelný. Dále je třeba například zvážit, zda je vhodné z hlediska generální prevence a veřejného zájmu na bezpečnosti

silničního provozu podmíněné zastavení trestního stíhání u dopravních nehod s následkem smrti v případech, kdy není pro majetného pachatele problém vyrovnat své finanční závazky s poškozenými. Stanovisko poškozeného by mělo být vždy známo a respektováno, přestože není jeho souhlas s podmíněným zastavením trestního stíhání nezbytný. Případné výhrady poškozeného k podmíněnému zastavení trestního stíhání je třeba posoudit a rozhodnout, zda jsou oprávněné či zda jde jen o určitou formu nátlaku na obviněného, jehož cílem je získat větší odškodnění. V takovém případě by negativní postoj poškozeného neměl bránit využití odklonu, i když jeho primárním účelem je smírné řešení trestní věci.

O podmíněném zastavení trestního stíhání se rozhoduje usnesením. Zkušební doba se stanoví v rozmezí šesti měsíců až dvou let. Nejčastěji se její délka pohybuje kolem jednoho roku. Kromě již zmiňované povinnosti nahradit poškozenému škodu, se mohou uložit obviněnému i další přiměřené povinnosti či omezení, která ho mají vést k tomu, aby vedl řádný život. Nejčastěji se bude jednat o to, aby nezneužíval alkoholické nápoje, či jiné návykové látky, ale může mu být také zakázáno navštěvovat určitá místa, bránit poškozenému ve výkonu určitých práv apod. Proti usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání vydaném státním zástupcem si mohou podat stížnost obviněný i poškozený. Obviněný, přestože souhlasil s podmíněným zastavením trestního stíhání, nemusí být spokojen např. se stanovenou výší náhrady škody, s přiměřenými povinnostmi či omezeními nebo s délkou zkušební doby. Podmíněné zastavení trestního stíhání by mělo být rozhodnutím, které bude vyhovovat jak obviněnému tak poškozenému. Důvodem pro podání stížnosti poškozeného bude v drtivé většině případů nesplnění podmínky náhrady škody či nedostatečnost opatření ze strany obviněného, která mají zaručit její náhradu během

zkušební doby. Proti rozhodnutí soudu může podat stížnost také státní zástupce.

Pokud by po právní moci usnesení vyšly najevo skutečnosti, které by v době rozhodování vedly k tomu, že by trestní stíhání nebylo podmíněně zastaveno, je možné dosáhnout nápravy obnovou řízení. Usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání je v současné době přímo uvedeno v § 278 odst. 2 a 3 tr. řádu ve výčtu rozhodnutí, u nichž je obnova řízení přípustná.

Usnesení o zastavení trestního stíhání by mělo být vzhledem ke své povaze (stanoví se jím obviněnému zkušební doba, po kterou se sleduje jeho chování) vždy ve smyslu § 64 odst. 4 písm. b) tr. řádu považováno za písemnost, u níž je vyloučeno doručení uložením, neboť obviněný by měl vědět, že je ve zkušební době a jaké následky může pro něho mít, pokud nesplní stanovené podmínky. To vedlo v mé praxi i k některým nepříjemným situacím, neboť obviněný se odstěhoval ze svého bydliště a od vydání usnesení do jeho doručení tak uplynula delší doba dosahující i několik měsíců. Pokud by se obviněný v této době dopustil závadového jednání, nebylo by už možné usnesení zrušit v rámci obnovy řízení ani by nebylo možné k tomuto jednání přihlídnout při rozhodování o osvědčení obviněného.

Pokud je po uplynutí zkušební doby rozhodnuto, že se obviněný ve zkušební době osvědčil, neboť vedl řádný život, nahradil případnou škodu a vyhověl uloženým podmínkám, nastávají již s konečnou platností účinky zastavení trestního stíhání [§ 11 odst. 1 písm. f) tr. řádu]. Stejně účinky nastanou i v případě, že o osvědčení obviněného není rozhodnuto ve lhůtě jednoho roku od uplynutí zkušební doby, aniž by na tom měl obviněný vinu. Rozhodnout o tom, že se

obviněný ve zkušební době neosvědčil, lze nejen po uplynutí zkušební doby, ale i v jejím průběhu. V takovém případě se v trestním stíhání nadále pokračuje a předchozí rozhodnutí státního zástupce či soudu již nemá žádný význam.

1.1.2. Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání (§ 179g - § 179h tr. řádu)

Zkrácené přípravné řízení bylo zavedeno za účelem zrychlení trestního řízení u méně závažných trestných činů. Vzhledem k tomu, že u tohoto řízení nebyla zavedena možnost odklonu, muselo být však vždy ukončeno návrhem na potrestání (Pokud se státní zástupce rozhodl využít některou z forem odklonu, musel dát nejdříve pokyn k zahájení trestního stíhání podle § 160 odst. 1 tr. řádu. To však bylo v rozporu s proklamovanou rychlostí řízení.). Pachatel méně závažného trestného činu se tak mohl za určitých okolností dostat do situace, kdy by jako obviněný splňoval všechny podmínky pro podmíněné zastavení trestního stíhání a jen kvůli tomu, že jeho věc byla prošetřována ve zkráceném přípravném řízení, byl postaven před soud. Dále pak docházelo nejednou k tomu, že soud také veden snahou po rychlém vyřízení věci, rozhodl trestním příkazem o vině obžalovaného a jen, pokud ten podal odpor, posoudil následně věc také z hlediska možného využití odklonu.

To bylo důvodem změny provedené zákonem č. 283/2004 Sb., který zakotvil v trestním řádu možnost ve zkráceném přípravném řízení podmíněně odložit podání návrhu na potrestání za podmínek uvedených v § 307 tr. řádu. Narozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání však musí podezřelý zcela nahradit

škodu, pokud byla činem způsobena a nepostačí, pokud by pouze uzavřel s poškozeným dohodu o náhradě škody. Ve svém rozhodnutí státní zástupce stanoví podezřelému zkušební dobu šest měsíců až jeden rok a také mu může uložit přiměřená omezení či přiměřené povinnosti směřující k tomu, aby vedl řádný život. Pokud vedl podezřelý ve zkušební době řádný život, státní zástupce rozhodne, že se osvědčil, čímž nastanou podle § 11a písm. b) tr. řádu účinky věci pravomocně rozhodnuté. Pokud státní zástupce rozhodne, že se podezřelý neosvědčil, postoupí věc policejnímu orgánu, aby podle § 160 odst. 1 zahájil trestní stíhání.

1.1.3. Narovnání (§309 - §314 tr. řádu)

Narovnání bylo do trestního řádu zavedeno později než podmíněné zastavení trestního stíhání a zdaleka se nestalo tolik využívaným. Přitom rozhodnutí o schválení narovnání má pro obviněného tu výhodu, že jím končí trestní stíhání, aniž by mu byla stanovena zkušební doba případně různé podmínky a omezení, které by musel dodržovat. Důvody, proč se narovnání tolik nevyužívá (v mé praxi se nevyskytlo ještě ani jednou), jsou různé. Tím nejdůležitějším je větší komplikovanost při plnění podmínek pro vydání rozhodnutí, než je tomu u podmíněného zastavení trestního stíhání. Samotní obvinění tak mají spíše zájem o podmíněné zastavení trestního stíhání. Zkušební dobu, která jim je následně stanovena, přitom nepocítují jako výraznou zátěž, neboť se na ně stále hledí jako na netrestané. Naopak podstatnější roli pro ně může hrát to, že nemusí skládat přiměřenou částku pro obecně prospěšné účely, ale postačí, pokud se vyrovnají s poškozenými.

Z počátku také byl proces schvalování narovnání zbytečně komplikován tím, že i v přípravném řízení mohl vydat rozhodnutí pouze soudce a ne státní zástupce. Přitom uvedené rozhodnutí není rozhodnutím o vině, přestože jeho podmínkou je doznání obviněného. Samotná podstata tohoto odklonu vyžaduje aktivní účast poškozeného i obviněného, kteří s tímto postupem musejí souhlasit, a „jištění“ spravedlivého procesu v přípravném řízení ingerencí soudu je již nadbytečné. Osoba státního zástupce je v této fázi řízení dostatečnou zárukou toho, že bude vydáno správné a spravedlivé rozhodnutí. Vcelku logicky tedy došlo k tomu, že zákonem č. 265/2001 Sb. byla přenesena pravomoc schvalovat v přípravném řízení narovnání na státního zástupce. Od 1.7.2004 pak byla dána státnímu zástupci možnost, aby o schválení narovnání rozhodl u osoby podezřelé

v rámci zkráceného přípravného řízení. Ani tyto změny však nevedly k hojnějšímu využívání narovnání.

K rozhodnutí o schválení narovnání musejí být splněny všechny tyto podmínky:

- 1) jedná se o řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let,
- 2) obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě,
- 3) obviněný uhradí poškozenému škodu způsobenou trestným činem nebo učiní potřebné úkony k její úhradě, případně jinak odčiní újmu vzniklou trestným činem,
- 4) složí na účet soudu (v přípravném řízení na účet státního zastupitelství) peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům, a tato částka není zjevně nepřiměřená závažnosti trestného činu,
- 5) obviněný i poškozený souhlasí s rozhodnutím o schválení narovnání,
- 6) takový způsob vyřízení věci považuje soud či státní zástupce za dostačující vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného činu, k míře, jakou byl trestným činem dotčen veřejný zájem, k osobě obviněného jeho osobním a majetkovým poměrům.

Okruh trestných činů, u nichž připadá v úvahu narovnání, je vymezen stejně jako u podmíněného zastavení trestního stíhání výší trestní sazby. Horní hranice trestní sazby nesmí přesáhnout pět let. Z povahy institutu narovnání však vyplývá, že ho bude možné využít jen v případech, kdy je způsobena

materiální škoda²⁹. Pouze finanční náhradou s poškozeným může dosáhnout obviněný toho, že jeho trestní stíhání bude po schválení narovnání zastaveno. Pokud v trestním řízení nevystupuje nikdo jako poškozený, jemuž byla způsobena materiální újma, není vlastně s kým narovnávat narušené vztahy (např. v některých případech trestného činu výtržnictví podle § 202 odst. 1 tr. zákona, u trestného činu násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci podle § 197a tr. zákona apod.).

Prohlášení o tom, že obviněný spáchal skutek, pro který je trestně stíhán, lze provést buď přímo u policejního orgánu nebo následně před státním zástupcem či soudem. Zákon výslovně stanoví, že doznání učiněné za účelem schválení narovnání, nelze v případě, kdy z jakéhokoli důvodu ke schválení narovnání nedojde, použít následně u soudu jako důkaz.

S prohlášením o doznání se ke stíhanému skutku bude často spojeno i vyjádření souhlasu s narováním. Na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání je schválení narovnání závislé i na souhlasu poškozeného. To klade zvýšené nároky na mediaci, která má při schvalování narovnání obzvláště velký význam. Poškozený bude s narováním zpravidla souhlasit pouze tehdy, pokud dojde k úplné náhradě škody, která mu byla způsobena trestným činem. Na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání může poškozený požadovat i náhradu jiné, nemajetkové, újmy, pokud byla následkem trestného činu a lze ji odčinit³⁰. Vyjednávání o výši této náhrady mohou být velmi složitá a závisí při nich na kvalitě práce mediátora. Pokud možno vstřícný postoj obviněného ke všem požadavkům poškozeného je nicméně nejen podmínkou toho, aby poškozený

²⁹ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P., Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H. Beck, Praha, 2000, str. 82.

³⁰ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P., Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H. Beck, Praha, 2000, str. 95.

s narovnáním souhlasil, ale je i důležitým signálem pro rozhodující orgán, že schválení narovnání je tím správným postupem ve věci vzhledem k osobě obviněného. Zákon nestanoví výslovně, že škoda musí být nahrazena úplně před schválením narovnání. Někdy to nebude ani možné (V případě újmy na zdraví, po níž následuje déletrvajících léčení, nemusí být známy ještě celkové náklady tohoto léčení.), a proto lze uzavřít dohodu o náhradě škody, či může obviněný učinit jiné opatření vedoucí k náhradě škody (např. nahlásí pojistnou událost pojišťovně). Státní zástupce či soud by však měl vždy pečlivě zkoumat každou dohodu s tím, zda není pro poškozeného nevýhodná a zda neposkytuje obviněnému možnost v budoucnu se náhradě škody vyhnout. Po právní moci usnesení o schválení narovnání totiž již není možnost, jak v rámci trestního řízení plnění schválené dohody zajistit. Dohoda navíc není exekučním titulem. Poškozenému by tedy při porušení povinností ze strany obviněného nezbývalo, než se obrátit na civilní soud. Uvedený problém lze však také řešit tím, že obviněný poskytne na budoucí výdaje přiměřenou zálohu³¹.

Pokud je poškozených více, musí souhlasit s narovnáním všichni. Trestní řád neřeší přímo situaci, kdy obviněný či poškozený chtějí vzít udělený souhlas s narovnáním zpět. Vzhledem k tomu, že toto ukončení trestního stíhání závisí na jejich dohodě, musí příslušný orgán do doby, než je vydáno rozhodnutí, tuto změnu jejich postoje respektovat. Zatímco souhlas je u obviněného přímo vázán na jeho osobu a nemůže být nahrazen prohlášením jeho obhájce, na straně poškozeného je možné, aby souhlas vyjádřil zmocněnec či opatrovník.

Podstatnou podmínkou pro schválení narovnání je, že obviněný složí na účet soudu (v přípravném řízení na účet státního

³¹ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P., Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H. Beck, Praha, 2000, str. 124.

zastupitelství) peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům, a tato částka není zjevně nepřiměřená závažnosti trestného činu. Zákon nestanoví bližší postup pro určení přiměřenosti výše peněžní částky pro obecně prospěšné účely. Výše této částky bude různá případ od případu a bude souviset se závažností trestné činnosti i s majetkovými poměry obviněného. Pro zachování nestrannosti při rozhodování o tom, zda je částka přiměřená, bude nezbytné, aby její výše nebyla stanovena přímo rozhodujícím orgánem, ale aby bylo ponecháno na obviněném, jakou částku on sám považuje za přiměřenou³². I v této situaci může sehrát důležitou roli mediátor, který může využít svých zkušeností s dosavadní praxí státního zastupitelství či soudu a poradit obviněnému při určování výše částky pro obecně prospěšné účely.

Za peněžní částku určenou k obecně prospěšným účelům se podle § 312 odst. 1 tr. řádu považují částky pro obce a jiné právnické osoby se sídlem na území České republiky na financování vědy a vzdělání, kultury, školství, na požární ochranu, na podporu a ochranu mládeže, na ochranu zvířat, na účely sociální, zdravotnické a ekologické, humanitární, charitativní, náboženské pro registrované církve a náboženské společnosti, tělovýchovné a sportovní, a částky odevzdané státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti. V § 312 odst. 2 tr. řádu se dále stanoví, že nejméně 50 % částky musí být obviněným určeno státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti poskytovanou podle zvláštního zákona (tím je zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů). Výběr instituce, které má být určena finanční částka poskytnutá obviněným, je v dispozici obviněného. Jeho rozhodování je omezeno pouze tím, že alespoň polovina částky musí směřovat

³² Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P., Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H. Beck, Praha, 2000, str. 96.

obětí trestné činnosti. Na druhou stranu nic nebrání obviněnému v tom, aby pro oběti trestné činnosti určil větší podíl nebo částku celou.

Poslední podmínka pro schválení narovnání stanoví obecná hlediska, k nimž má státní zástupce nebo soud přihlédnout při úvahách, zda je schválení narovnání skutečně tím nejlepším řešením v dané věci. Přitom musí zejména zvážit povahu a závažnost spáchaného trestného činu s ohledem na to, zda jsou dány polehčující či přitěžující okolnosti, zda je následek trestné činnosti snadno odstranitelný apod. Dále záleží na tom, do jaké míry byl dotčen veřejný zájem. Tento pojem není nikde v platné právní úpravě definován. V souvislosti se schvalováním narovnání by mělo záležet zejména na tom, zda byly podstatně narušeny ještě další vztahy a hodnoty, než ty, které se týkají soukromé sféry poškozeného. Při hodnocení osoby obviněného se přihlédne zejména k jeho postoji k trestné činnosti, k věku, k trestní minulosti a obecně k jeho životu před i po spáchání trestné činnosti. Posuzování osobních a majetkových poměrů obviněného se zaměřuje zejména na jeho rodinné zázemí, na pracovní zařazení, na zdravotní stav, na jeho finanční schopnosti apod.³³

Součástí usnesení o schválení narovnání je vždy také výrok o tom, že se trestní stíhání pro skutek, který v usnesení musí být přesně vymezen, zastavuje nebo v případě schválení narovnání ve zkráceném přípravném řízení, že se věc odkládá. Usnesení dále musí obsahovat zejména výši uhrazené škody nebo škody, k jejíž úhradě byly provedeny potřebné úkony, případně způsob jiného odčinění újmy vzniklé trestným činem, peněžní částku určenou k obecně prospěšným účelům s uvedením jejího příjemce, včetně částky odevzdané státu na peněžitou pomoc

³³ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P., Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H. Beck, Praha, 2000, str. 97-98.

obětem trestné činnosti. Po právní moci usnesení o schválení narovnání je trestní stíhání pro uvedený skutek nepřípustné podle § 11 odst. 1 písm. g) tr. řádu. Pokud státní zástupce schválí narovnání v rámci zkráceného přípravného řízení, je upravena nepřípustnost dalšího trestního stíhání pro tentýž skutek v § 11a písm. a) tr. řádu. Jedná se o výslovně stanovenou výjimku z pravidla, že usnesení o odložení věci netvoří překážku věci rozhodnuté.

1.1.4. Evidence odklonů v Rejstříku trestů

Rejstřík trestů slouží pro evidenci skutečností významných pro trestní řízení. V první řadě jsou v něm zaznamenána odsouzení vnitrostátními soudy a za určitých podmínek také odsouzení cizozemskými soudy. Skutečnosti, které se do rejstříku trestů zapisují jsou stanoveny zejména zákonem č. 269/1994 Sb. o Rejstříku trestů, ale mohou být vymezeny i ve zvláštních předpisech. Přímou v zákoně o Rejstříku trestů je v §§ 7 až 9a upravena evidence podmíněného zastavení trestního stíhání a podmíněného odložení návrhu na potrestání. Přestože tedy při využití těchto odklonů není vyslovena vina, jedná se o významnou skutečnost z hlediska trestního práva, která je evidována. Dokud není rozhodnuto o tom, že se obviněný (podezřelý) ve zkušební době osvědčil, uvádí se všechna podmíněná zastavení trestního stíhání a všechna podmíněná odložení návrhu na potrestání v opise z rejstříku trestů, který se vydává pouze pro potřeby trestního řízení. To může mít význam zejména tehdy, pokud je již v průběhu zkušební doby zahájeno nové trestní stíhání pro trestný čin, který měl být spáchán ve zkušební době. Orgán, který trestní stíhání vede, může takto velmi snadno zjistit, že se stíhaný nachází ve

zkušební době a může informovat příslušného státního zástupce či soud. Ten má následně možnost sledovat probíhající řízení, a pokud dojde k odsouzení, může ještě během zkušební doby rozhodnout o tom, že se obviněný (podezřelý) neosvědčil. Včasné podaná informace o tom, že probíhá další trestní řízení, může také zamezit tomu, aby bylo rozhodnuto kladně o osvědčení v případě, kdy toto trestní řízení není ještě skončeno po uplynutí zkušební doby. Příslušný státní zástupce či soud mohou vyčkat na to, zda dojde k odsouzení pro skutek spáchaný ve zkušební době a poté teprve rozhodnout o případném pokračování v trestním stíhání. V případě podmíněného zastavení trestního stíhání musí být sice rozhodnuto o osvědčení do jednoho roku a v případě podmíněného odložení návrhu na potrestání do šesti měsíců po uplynutí zkušební doby, pokud je však do této doby zahájeno trestní stíhání pro skutek spáchaný ve zkušební době, které následně skončí odsouzením, toto časové omezení pro rozhodnutí o osvědčení se neuplatní, neboť se má za to, že obviněný (podezřelý) měl vinu na tom, že rozhodnutí nebylo učiněno. Informace o podmíněném zastavení trestního stíhání či o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání může mít také význam i pro orgány zabývající se novou trestnou činností spáchanou ve zkušební době, pokud by i ony uvažovaly o využití odklonu či při úvahách o tom, jaký druh trestu mají uložit.

Povinnost evidovat rozhodnutí o schválení narovnání v Rejstříku trestů je upravena ve zvláštním předpise, jímž je ustanovení § 313 trestního řádu. Tímto ustanovením je narovnání považováno za skutečnost významnou pro trestní řízení. Protože se v opise z rejstříku trestů uvádějí podle § 10 odst. 5 zákona o Rejstříku trestů také tzv. jiné významné skutečnosti pro trestní řízení, pokud tak stanoví zákon, je zřejmé, že jsou uváděna i rozhodnutí o narovnání. Zatímco evidence podmíněného zastavení trestního stíhání a podmíněného

odložení návrhu na potrestání má svou logiku a její výhody byly popsány, důvody pro evidenci rozhodnutí o narovnání již tak patrné nejsou. Naopak se jedná o jediné rozhodnutí, jímž je trestní řízení s konečnou platností skončeno, aniž by došlo k odsouzení pachatele, které je evidováno v Rejstříku trestů. Přestože podmínkou pro rozhodnutí o schválení narovnání je prohlášení pachatele, že se trestného činu dopustil, toto by nemělo být samo o sobě důvodem pro evidenci rozhodnutí v Rejstříku trestů. Vždyť doznání pachatele je možné i v případě jiných rozhodnutí, která se v Rejstříku trestů neevidují, přestože by informace o takovém rozhodnutí mohla mít pro jiné trestní řízení mnohem větší význam než informace o tom, že došlo v minulosti ke schválení narovnání. Například se může jednat o rozhodnutí podle § 172 odst. 2 písm. a) či b) tr. řádu, kdy bylo trestní stíhání zastaveno pro neúčelnost nebo o rozhodnutí podle § 172 odst. 1 písm. e) tr. řádu, kdy bylo trestní stíhání zastaveno pro nepříčetnost pachatele. Přesto taková rozhodnutí evidována nejsou, zatímco rozhodnutí o schválení narovnání ano. Navíc z úpravy § 313 tr. řádu lze dospět k závěru, že evidována by měla být i rozhodnutí o schválení narovnání učiněná ve zkráceném přípravném řízení, po nichž došlo k odložení věci, což je také velmi neobvyklé a zcela výjimečné.

1.2. Ukončení trestního řízení pro jeho neúčelnost

Jednou ze zásad trestního řízení je zásada hospodárnosti. Ta se odráží mimo jiné také v tom, že trestní řád dává v některých případech možnost trestní stíhání zastavit, pokud by bylo nadále neúčelné. Účel trestního řádu je vymezen hned v § 1. Z něho vyplývá, že účelem trestního řádu je zejména odhalování trestných činů a potrestání jejich pachatelů. Mohou však nastat situace, kdy z přesně vymezených důvodů by dosažení účelu trestního řádu – zejména potrestání pachatele – bylo zbytečně nákladné. Orgány činné v trestním řízení mají v takových případech možnost trestní stíhání zastavit. Uvedené oprávnění státního zástupce v přípravném řízení je vymezeno v § 172 odst. 2 tr. řádu:

- 1) Trestní stíhání lze podle § 172 odst. 2 písm. a) zastavit, pokud trest, k němuž může vést, je zcela bez významu vedle trestu, který pro jiný čin byl obviněnému již uložen nebo který ho podle očekávání postihne.
- 2) Trestní stíhání lze podle § 172 odst. 2 písm. b) tr. řádu zastavit, pokud bylo o skutku již rozhodnuto jiným orgánem kázeňsky, kárně anebo cizozemským soudem nebo úřadem a toto rozhodnutí lze považovat za postačující.
- 3) Trestní stíhání lze podle § 172 odst. 2 písm. c) tr. řádu zastavit, jestliže vzhledem k významu chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku, nebo okolnostem, za nichž byl čin spáchán, a vzhledem k chování obviněného po spáchání činu je zřejmé, že účelu trestního řízení bylo dosaženo.

Ještě před zahájením trestního stíhání může státní zástupce ale i policejní orgán s odkazem na ustanovení § 172 odst. 2 písm. a) či b) tr. řádu věc odložit podle § 159a odst. 3 tr. řádu. Po podání obžaloby pak může rozhodnout o zastavení trestního stíhání z důvodu neúčelnosti soud (podle § 223 odst. 2 tr. řádu).

V prvním případě se srovnává projednávaná trestná činnost pachatele s jeho jinou závažnější trestnou činností, za kterou musí pachateli reálně hrozit nebo mu byl již uložen takový trest, který lze již považovat za dostačující i ve vztahu k projednávané trestné činnosti. Při tomto porovnávání nelze vycházet pouze obecně ze srovnávání trestních sazeb, ale je třeba se zabývat konkrétní společenskou nebezpečností a závažností jednotlivých jednání pachatele. Je třeba zvažovat konkrétní okolnosti obou věcí. Například skutečnost, že je pachatel stíhán pro trestný čin loupeže sama o sobě nevylučuje účelnost dalšího trestního stíhání pro méně závažný majetkový trestný čin - např. krádeže. V případě, že řízení vedené pro závažnější trestnou činnost nebylo ještě ukončeno, měl by rozhodující orgán jako předběžnou otázku také zvážit, nakolik lze vzhledem k dosud zajištěným důkazům důvodně očekávat, že obviněný opravdu bude odsouzen. Nejčastěji dojde k zastavení trestního stíhání za situace, kdy by při uznání viny soud upustil od uložení souhrnného (§ 36 odst. 2 tr. zákona) či dalšího trestu (§ 37 tr. zákona)³⁴.

Zastavit trestní stíhání lze také u dílčích útoků pokračujícího trestného činu. Do roku 2002 tento postup nebyl možný, neboť by tím vznikla u celého skutku překážka věci rozhodnuté, v současné době se však s ohledem na § 11 odst. 2 tr. řádu mohou posuzovat jednotlivé útoky pokračujícího

³⁴ Šámal, P., Růžička, M., Novotný, F., Doucha, J., Přípravné řízení trestní, 2. vydání, C.H. Beck, Praha, 2003, str. 1055.

trestného činu zvláště a může být o nich i samostatně rozhodováno. Trestní stíhání bude neúčelné zejména tehdy, pokud by vzhledem k malé závažnosti posuzovaného dílčího útoku připadalo v úvahu upuštění od tzv. společného trestu (§37a tr. zákona). I z toho vyplývá, že dílčí skutek by neměl mít vliv na právní kvalifikaci pokračujícího trestného činu z hlediska jejího zpřísnění například kvůli výši škody. Při vyšetřování rozsáhlé trestné činnosti tak může být nyní řízení značně urychleno, pokud je zřejmé, že dosud neobjasněné dílčí skutky nebudou mít vliv na změnu právní kvalifikace a lze přistoupit k podání obžaloby u již objasněných dílčích skutků, což má význam zejména ve vazebním řízení.

Ve druhém případě se posuzuje, zda lze přijmout jako dostatečné rozhodnutí o skutku, který je předmětem trestního stíhání, pokud toto rozhodnutí vydá jiný orgán, než jsou orgány činné v trestním řízení. Toto rozhodnutí nesmí vytvářet překážku věci rozhodnuté, neboť pak by bylo třeba trestní stíhání obligatorně zastavit podle § 172 odst. 1 písm. d) tr. řádu pro nepřípustnost trestního stíhání (např. rozhodnutí v přestupkovém řízení, o čemž blíže píšu v části zabývající se nepřípustností trestního stíhání, pokud tak stanoví vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána). Orgány, které mohou vydat rozhodnutí, mohou být tuzemské (trestný čin mohl založit u pachatele kromě trestní také například kázeňskou či kárnou odpovědnost) nebo cizozemské. Pokud jde o rozhodnutí cizozemských soudů, je obecným pravidlem vyplývajícím ze suverenity každého státu, že automaticky nepřihlíží k rozhodnutím jiných států v trestních věcech. Pokud je tak na základě okolností věci dána působnost orgánů České republiky, nemá případné rozhodnutí jiného státu vliv na právo vést proti pachateli trestní řízení. Aby mohl být zmírněn nepříznivý dopad možného dvojího postihu, byla dána orgánům činným v trestním řízení možnost trestní stíhání

zastavit alespoň fakultativně, pokud lze považovat rozhodnutí cizozemského orgánu za dostačující. V současné době, kdy probíhá mezi státy stále užší spolupráce v trestněprávní oblasti, je také řešena otázka možného dvojího postihu přímo v mezinárodních smlouvách, které stanoví nepřípustnost trestního stíhání, pokud je o skutku rozhodnuto v jednom ze smluvních států.

Třetí možnost fakultativního zastavení trestního stíhání byla do trestního řádu zavedena zákonem č. 265/2001 Sb. Podmínky pro uvedený postup jsou formulovány velmi obecně až vágně a státnímu zástupci či případně soudu je ponechán široký prostor pro vlastní uvážení. Při posuzování, zda bylo dosaženo účelu trestního řízení se přihlíží ke dvěma kritériím:

- a) k významu chráněného zájmu, k způsobu provedení činu a jeho následku nebo k okolnostem, za nichž byl čin spáchán, a
- b) k chování obviněného po spáchání činu.

První podmínka předpokládá, že trestným činem nebyl způsoben vážnější zásah do trestním právem chráněných hodnot. Na straně pachatele by neměly být také přitěžující okolnosti. Ty by vylučovaly dosažení účelu trestního řízení, aniž by byl pachatel postaven před soud. Naopak by u pachatele měly být shledány některé polehčující okolnosti. Pokud byla trestným činem způsobena majetková újma, měla by být pachatelem zcela odstraněna. V tomto směru by bylo jeho postavení obdobné jako u podmíněného zastavení trestního stíhání. Další okolnosti věci však musejí být pro pachatele ještě příznivější, neboť zastavení trestního stíhání je pro něho výhodnější. Zastavit trestní stíhání lze obecně u všech trestných činů, neboť není stanoveno žádné omezení podle trestní sazby. Z povahy věci však vyplývá, že uvedený postup bude možný prakticky jen u

méně závažných trestných činů (jejich rozsah bude obdobný jako u podmíněného zastavení trestního stíhání).

Druhá podmínka zohledňuje chování pachatele po již spáchaném trestném činu a jeho postoj k němu. Pachatel by se měl přiznat k trestné činnosti, měl by projevit upřímnou lítost nad svým jednáním a měl by také poskytnout policii veškerou potřebnou součinnost při objasňování věci³⁵.

Vzhledem k tomu, že v § 159a tr. řádu chybí úprava obdobného oprávnění ve fázi před zahájením trestního stíhání, nemůže policejní orgán na rozdíl od dalších dvou případů neúčelnosti trestního stíhání rozhodnout obdobným způsobem u podezřelé osoby. Předpokládá se tedy, že účelu trestního řízení může být dosaženo až po zahájení trestního stíhání a nikoli ještě předtím.

Ve své praxi státního zástupce jsem dosud využil tohoto ustanovení pouze jednou. Jednalo se o trestný čin nedovoleného ozbrojování, přičemž pachatel byl starší člověk, který se pokusil spáchat sebevraždu nelegálně drženou pistolí. Po neúspěšném pokusu byl ve velmi vážném stavu hospitalizován v nemocnici. Svého činu litoval a výslovně uvedl, že si pistolí již v žádném případě nechce ponechat. S ohledem na okolnosti činu, osobu pachatele a možnost využít institutu zabránění věci podle § 73 odst. 1 písm. c) tr. zákona, jsem dospěl k závěru, že účelu trestního řízení bylo již dosaženo. Proti usnesení nemělo námitky ani NSZ v Brně a po jeho právní moci rozhodl soud na základě návrhu státního zástupce o zabránění pistole (De facto až tímto rozhodnutím byl zcela odstraněn škodlivý následek). Protože však bylo zřejmé, že soud s nejvyšší pravděpodobností vyhoví návrhu státního

³⁵ Šámal, P., Růžička, M., Novotný, F., Doucha, J., Přípravné řízení trestní, 2. vydání, C.H. Beck, Praha, 2003, str. 1056.

zástupce na zabrání věci, bylo toto očekávané rozhodnutí zahrnuto do předběžných úvah o tom, že účelu trestního řízení bylo dosaženo již v přípravném řízení, když pistol byla zajištěna policií. Následný kladný postoj NSZ v Brně potvrdil, že i tento výklad pojmu „dosažení účelu trestního řízení“ je možný.

Pokud je zvažováno zastavení trestního stíhání pro neúčelnost, musí být dostatečně odůvodněno podezření, že skutečně došlo ke spáchání trestného činu. Pokud by o tom existovaly pochybnosti, bylo by na místě věc nejdříve náležitě došetřit a případně zvážit jiné rozhodnutí (např. postoupení věci podle § 171 odst. 1 tr. řádu či zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 1 tr. řádu).

Obviněný má oprávnění do tří dnů od oznámení rozhodnutí o zastavení trestního stíhání pro neúčelnost prohlásit, že na projednání věci trvá. Pokud tak učiní, v trestním stíhání se bez dalšího pokračuje, aniž by bylo nutné usnesení o zastavení trestního stíhání rušit. Obviněného lze pak v dalším průběhu trestního stíhání odsoudit (vyslovit jeho vinu), nelze mu však uložit trest.

1.3. Zvláštní postupy u mladistvých pachatelů

V řízeních proti mladistvým pachatelům lze využít jako alternativní řešení trestní věci podmíněného zastavení trestního stíhání i narovnání. Kromě toho byla zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže zavedena možnost odstoupení od trestního stíhání. Od trestního stíhání může soud či státní zástupce odstoupit v řízení o trestných činech (u mladistvého pachatele jde o provinění), na které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta, pokud chybí veřejný zájem na dalším trestním stíhání mladistvého a s přihlédnutím k stupni nebezpečnosti provinění pro společnost a osobě mladistvého je trestní stíhání neúčelné a potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od spáchání dalších provinění. Tato poněkud krkolomně formulovaná možnost je obdobou fakultativního zastavení trestního stíhání ve věcech dospělých pachatelů podle § 172 odst. 2 písm. c) tr. řádu. Je však konkrétně stanoveno, že odstoupení od trestního stíhání připadá v úvahu pouze u trestných činů s horní sazbou trestu odnětí svobody nepřevyšující tři léta, zatímco v § 172 odst. 2 písm. c) řádu okruh trestných činů, u nichž lze trestní stíhání zastavit, nijak stanoven není. Na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání, u nichž se preferuje zájem poškozeného před trestním stíháním obviněného (mladistvého), u odstoupení od trestního stíhání mladistvého je kladen důraz na nedostatek veřejného zájmu na dalším trestním stíhání a na prevenci před pácháním dalších provinění³⁶. S tím souvisí ta skutečnost, že se poškozený o odstoupení od trestního stíhání pouze vyrozumí a není nutné mu zasílat usnesení.

³⁶ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J., Poškozený a adhezní řízení v České republice, C.H. Beck, Praha, 2007, str. 588.

Součástí rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání je výrok o zastavení trestního stíhání. Zákon stanoví, že při úvahách o tom, zda odstoupit od trestního stíhání je třeba přihlídnout zejména k tomu, zda mladistvý již úspěšně vykonal vhodný probační program, který mu byl uložen v průběhu trestního stíhání, zda nahradil alespoň částečně způsobenou škodu a poškozený s takovým odškodněním souhlasil. Další možností je, že mladistvému bylo uloženo tzv. napomenutí s výstrahou a takové řešení lze považovat z hlediska účelu řízení za dostatečné. Napomenutí s výstrahou spočívá v tom, že soud či v přípravném řízení státní zástupce mladistvému v přítomnosti jeho zákonného zástupce důrazně vytkne protiprávnost jeho činu a upozorní ho na konkrétní důsledky, jež mu hrozí podle zákona č. 218/2003 Sb, o soudnictví ve věcech mládeže, v případě, že by v budoucnu páchal další trestnou činnost. Pro odstoupení od trestního stíhání musejí být splněny i další obecné předpoklady - podezření ze spáchání provinění se jeví zcela důvodným a mladistvý je připraven nést odpovědnost za spáchaný čin, vypořádat se s jeho příčinami a přičinit se o odstranění škodlivých následků jeho provinění. V případě potřeby lze na mladistvém požadovat, aby se zavázal k chování omezujícím možnosti spáchání dalších provinění (např. aby se vyhýbal určitým místům či se zdržel kontaktu s některými osobami).

V trestním stíhání, od něhož bylo odstoupeno, se pokračuje, pokud mladistvý do tří dnů od oznámení usnesení prohlásí, že na projednání věci trvá. Pokud se tak stane, lze v dalším řízení pouze vyslovit vinu, ale nelze uložit mladistvému trest. Prohlášení o tom, že na trestním stíhání trvá může učinit za mladistvého a to i proti jeho vůli také jeho obhájce.

V případě napomenutí mladistvého s výstrahou může soud či v přípravném řízení státní zástupce také rozhodnout o přenechání postižení mladistvého jeho zákonnému zástupci, škole, jíž je mladistvý žákem nebo výchovnému zařízení, v němž žije. Ten, komu je přenecháno postižení mladistvého, je povinen soud či státního zástupce o tom, jak mladistvého potrestal, informovat. Na mladistvého se při přenechání postižení jeho zákonnému zástupci, škole či výchovnému ústavu, hledí, jako by nebyl odsouzen.

1.4. Dočasné odložení trestního stíhání (§ 159b tr. řádu)

Institut dočasného odložení trestního stíhání byl do trestního řádu zaveden zákonem č. 152/1995 Sb. Zákonem č. 265/2001 Sb. byl novelizován do současné podoby.

Dočasné odložení trestního stíhání je výjimkou ze zásady legality, jejímž účelem bylo reagovat na nové závažnější druhy trestné činnosti spojené zejména s organizovanými skupinami, které mohou působit i na území více států. Je velmi obtížné a časově náročné dostatečně objasnit závažnou trestnou činnost a odhalit pokud možno špičky organizovaných skupin. Čím dál víc je k tomu potřeba také koordinovaný postup policejních orgánů a státních zastupitelství více států. Při vyšetřování přitom mohou být zjištěny různé trestné činy. Stíhání některých z nich a s tím související opatření a úkony proti členům organizované skupiny by přitom mohlo narušit celkový cíl vyšetřování a ti nejnebezpečnější pachatelé by mohli uniknout nebo by mohli stačit zahladit stopy. Proto je vhodné, aby existovala možnost trestní stíhání dočasně odložit a tím zamezit takovému nebezpečí. Zájem na okamžitém potrestání porušení některých hodnot chráněných trestním zákonem ustupuje před zájmem chránit ještě závažnější hodnoty. Jakmile však tento rozpor zmizí, je nezbytné, aby se opět uplatnila bez zbytečného odkladu zásada legality a trestná činnost, jejíž trestní stíhání bylo dočasně odložené, byla trestně stíhána.

Původní vymezení trestných činů, v jejichž prospěch bylo možné dočasně odložit trestní stíhání jiných méně závažných trestných činů, uvedenému smyslu nového trestního institutu odpovídalo. Dočasně odložit bylo možné trestní stíhání, jestliže to bylo třeba k objasnění trestné činnosti spáchané ve prospěch zločinného spolčení, zvláště závažného úmyslného

trestného činu nebo jiného úmyslného trestného činu, k jehož stíhání zavazuje vyhlášená mezinárodní smlouva, anebo zjištění jejich pachatelů. Od 1.1.2002 byl však okruh trestných činů značně rozšířen, když bylo stanoveno, že dočasně odložit lze trestní stíhání, jestliže je to třeba k objasnění trestné činnosti spáchané ve prospěch zločinného spolčení, nebo jiného úmyslného trestného činu, anebo ke zjištění jejich pachatelů. Je zřejmé, že zásah novely do stávajícího znění byl velmi výrazný a značně nesystémový. Dočasně odložit trestní stíhání je dnes možné u všech úmyslných trestných činů bez ohledu na jejich závažnost, a může tedy teoreticky nastat i situace, kdy by mohlo být dočasně odloženo trestní stíhání, pokud to bude třeba k objasnění i zcela bagatelní trestné činnosti, která nemá s organizovaným zločinem nic společného. Navíc vzniká otázka, proč byla ještě nadále výslovně ponechána možnost využít tohoto institutu u trestné činnosti spáchané ve prospěch zločinného spolčení, neboť zde se bude jistě jednat o úmyslnou trestnou činnost. Ponechání tohoto pozůstatku z původního vymezení okruhu trestných činů, u nichž bylo možné dočasně odložit trestní stíhání, je tedy spíše jen věcí náhody. Z hlediska dodržení smyslu dočasného odložení trestního stíhání by však mělo i po novele platit, že zájmy dotčené trestnou činností, která zatím nebude stíhána, budou méně významné než zájmy dotčené trestnou činností, která má být díky tomu odhalena. Nejjednodušší je srovnání trestních sazeb jednotlivých trestných činů, kromě toho je však také vždy zvážit konkrétní okolnosti případu. Vymezení v zákoně je velmi obecné a nejsou stanovena žádná bližší kritéria, která by měla být brána v úvahu, zejména postup policejního orgánu by měl proto být vždy důkladně kontrolován ze strany státního zástupce.

Dočasně odložit trestní stíhání může buď státní zástupce nebo policejní orgán s jeho souhlasem a to vždy na nezbytnou

dobu. Nezbytnost doby není nikde blíže popsána, je však stanoveno, že odložení může trvat nejdéle dva měsíce (může tedy být stanoveno i na kratší dobu). Trvají-li však důvody, pro které bylo trestní stíhání dočasně odloženo, může státní zástupce na návrh policejního orgánu vyslovit souhlas s prodloužením stanovené lhůty nejvýše o další dva měsíce a to i opakovaně. Aby byla zaručena informovanost státního zástupce, je policejní orgán povinen o dočasném odložení trestního stíhání vyhotovit záznam a ten státnímu zástupci do 48 hodin doručit. Jakmile odpadnou důvody pro dočasné odložení trestního stíhání, policejní orgán trestní stíhání neprodleně zahájí. Nemůže tedy zdržovat zahájení trestního stíhání s poukazem na to, že ještě neuplynula stanovená lhůta.

Dočasné odložení trestního stíhání je svou povahou opatření. Žádný opravný prostředek proti němu není přípustný a nemusí se doručovat žádným osobám. Pokud jde o souhlas státního zástupce, ten musí vždy předcházet rozhodnutí policejního orgánu. Z právní úpravy je zřejmé, že nepřipadá v úvahu, aby policejní orgán rozhodl bez souhlasu státního zástupce a ten si zajišťoval až dodatečně. Takové opatření by muselo být zrušeno. V době dočasného odložení trestního stíhání se věc stále nachází ve fázi prověřování a není vyloučeno, aby byly prováděny různé úkony uvedené v § 158 odst. 3 tr. řádu.

2. Trestní stíhání je vyloučeno

Státní zástupce má za povinnost stíhat všechny trestné činy, o kterých se dozví. Zákon však stanoví výjimky, kdy trestní stíhání nesmí být zahájeno nebo se v něm nesmí pokračovat. Podmínky, za kterých nelze vést trestní stíhání, mohou být stanoveny také v mezinárodních smlouvách. Důvody, které brání trestnímu stíhání, se mohou týkat v první řadě zvláštního postavení osob, proti nimž by se mělo trestní stíhání vést. Vzhledem k tomuto zvláštnímu postavení, které je dané zákonem či mezinárodní smlouvou je trestní stíhání vyloučené. Dále může souviset nepřipustnost trestního stíhání s okolnostmi týkající se skutku. Ty mohou nastat po jeho spáchání bez závislosti na činnosti státních orgánů (např. promlčení, odepření souhlasu poškozeného s trestním stíháním) nebo mohou souviset s tím, že o věci rozhodne zákonem předpokládaným způsobem příslušný orgán (cizozemský či vnitrostátní soud, prezident republiky apod.)

Pokud jde o vnitrostátní právní úpravu, případy nepřipustnosti trestního stíhání jsou převážně upraveny zejména v § 11 trestního řádu, ale mohou být upraveny i v jiných ustanoveních.

2.1. Nepřipustnost trestního stíhání z důvodu rozhodnutí prezidenta republiky

V § 11 odst. 1 písm. a) tr. řádu jsou vymezeny případy nepřipustnosti trestního stíhání v případech, kdy prezident využil svého ústavního práva a udělil milost (v jednotlivém případě) či amnestii (hromadně pro určitý obecně vymezený

okruh trestných činů). Právo udělit milost je upraveno v článku 62 písm. g) Ústavy a není k němu třeba kontrasignace předsedy vlády či jiného pověřeného člena vlády. Právo prezidenta republiky nařídít, aby nebylo zahajováno trestní stíhání či aby se v zahájeném trestním stíhání nepokračovalo, se nazývá abolice a právě tato část práva udílet milost má význam z hlediska zásady legality. Prezident republiky má kromě práva abolice také oprávnění po odsouzení pachatele prominout uložený trest a to buď zcela či částečně (např. při uložení více druhů trestů najednou). Udělení milosti může být podmíněno tím, že pachatel po stanovenou dobu bude plnit různé podmínky a zejména se nedopustí další trestné činnosti. Jestliže stanovené podmínky jsou porušeny, v trestním stíhání se může pokračovat. Dodržování stanovené podmínky se sleduje obdobným způsobem jako při sledování obviněného u podmíněného zastavení trestního stíhání³⁷. Řízení o milosti může proběhnout bez vědomí a dokonce i proti vůli obviněného.

Podle řady kritiků je zejména právo abolice přežitkem, který by měl být z právního řádu odstraněn. Například ve Slovenské republice, která vznikla na stejném právním základě jako Česká republika, byla abolice zrušena v roce 2001. V současné době je Václavem Klausem udělováno několik desítek milostí ročně a to ve všech stádiích trestního řízení (milostí je podstatně více než např. udělili za své funkční období Klement Gottwald - 17 milostí, či Antonín Zápotocký - 2 milosti, je to však podstatně méně než počet milostí v 80. letech 20. století, kdy z největší části emigrantům bylo udělováno kolem 2.000 milostí ročně, Václav Havel uděloval v průměru kolem 100 milostí ročně³⁸).

³⁷ Šámal, P., Růžička, M., Novotný, F., Doucha, J., Přípravné řízení trestní, 2. vydání, C.H. Beck, Praha, 2003, str. 986.

³⁸ Zdroj: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Milost>

Prezident Václav Havel přenesl v souladu s § 366 odst. 2 tr. řádu rozhodnutím č. 33/1994 Sb. pravomoc provádět řízení o žádostech o milost a zamítat nedůvodné žádosti o milost na ministra spravedlnosti. Prezident Václav Klaus dosud obdobné rozhodnutí nevydal a tuto pravomoc vykonává sám³⁹.

Právo vyhlásit amnestii je upraveno v článku 63 odst. 1 písm. j) Ústavy. Rozhodnutí o amnestii vyžaduje kontrasignaci předsedy vlády nebo jiného jím pověřeného člena vlády. Pokud jde o využití amnestie v historii samostatné České republiky, byla využita zatím dvakrát u příležitosti zvolení Václava Havla prezidentem v letech 1993 a 1998. Na rozdíl od kontroverzní rozsáhlé amnestie z roku 1990, kdy Václav Havel jako prezident bývalé Československé republiky v reakci na změnu režimu rozhodl o rozsáhlé amnestii (S poukazem na to, že všichni vězni byli odsouzeni soudy nedemokratického režimu, bylo propuštěno kolem 15.000 vězňů a 16.000 vězňů se trest zkrátil.) se obě amnestie v samostatné České republice týkaly jen omezeného počtu lidí a nevzbudily větší kontroverzi⁴⁰. Prezident Václav Klaus po svém zvolení amnestii nevyhlásil. I amnestii stejně jako milost lze vázat na splnění podmínek konkretizovaných v rozhodnutí prezidenta republiky.

Dopustil-li se pachatel skutku, v němž lze spatřovat i jiný trestný čin než ten, na který se vztahuje milost či amnestie, není trestní stíhání zastaveno a pachatel může být nadále trestně stíhán pro amnestií či milostí nedotčené trestné činy, které byly skutkem také spáchány. Kvalifikace pro trestné činy, které byly dotčeny milostí či amnestií se pouze vypustí,

³⁹ Šámal, P., Růžička, M., Novotný, F., Doucha, J., Přípravné řízení trestní, 2. vydání, C.H. Beck, Praha, 2003, str. 984.

⁴⁰ Zdroj:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Prezident_%C4%8Cesk%C3%A9_republiky#Amnestie

aniž by bylo vydáno rozhodnutí o zastavení trestního stíhání. To by totiž vytvořilo překážku věci rozhodnuté⁴¹.

Obviněný má právo prohlásit do tří dnů od oznámení rozhodnutí, o tom, že se trestní stíhání zastavuje z důvodu rozhodnutí prezidenta republiky, že na projednání věci trvá. Obviněný tak může učinit např. tehdy, jestliže je pro něho důležité, aby se soud zabýval meritem věci a vyslovil jeho nevinu. I kdyby ho však soud po takovém prohlášení uznal vinným, nemůže mu být již uložen žádný trest.

2.2. Promlčení trestního stíhání

V § 11 odst. 1 písm. b) tr. řádu je stanoveno, že nelze vést trestní stíhání, pokud bylo již promlčeno. Podmínky promlčení trestního stíhání jsou upraveny v § 67 a v § 67a tr. zákona. Délka promlčecí doby závisí na závažnosti trestného činu. U nejzávažnějších trestných činů, za které lze uložit výjimečný trest, činí dvacet let. Dvacet let je promlčecí doba také u trestných činů spáchaných při vypracování nebo při schvalování privatizačního projektu podle zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, ve znění pozdějších prepisů. Trestné činy, u nichž činí horní hranice trestní sazby odnětí svobody nejméně deset let se promlčí po dvanácti letech. Pět let je promlčecí doba u trestných činů s horní hranicí trestní sazby odnětí svobody nejméně tři léta. Ostatní trestné činy se promlčí po uplynutí tří let.

Promlčecí doba začíná běžet od dokonání trestného činu - naplnění všech znaků skutkové podstaty. Pokud se dokonáný trestný čin projevuje účinkem, nemůže promlčecí doba začít

⁴¹ Šámal, P., Růžička, M., Novotný, F., Doucha, J., Přípravné řízení trestní, 2. vydání, C.H. Beck, Praha, 2003, str. 987.

běžet dříve, než účinek nastane, i kdyby mezi ním a jednáním uplynula delší doba⁴². Do promlčecí doby se podle § 67 odst. 2 tr. zákona nezapočítává doba, po kterou nebylo možno pachatele postavit před soud pro zákonnou překážku, doba, po kterou se pachatel zdržoval v cizině a zkušební doba podmíněného zastavení trestního stíhání. Uvedené překážky brání pokračování běhu promlčecí doby. Po jejich odpadnutí běh promlčecí doby pokračuje (nezačíná běžet od počátku). Zákonnou překážkou může být například diplomatická imunita, kterou pachatel požívá.

Doba, po kterou se pachatel zdržoval v cizině, se nezapočítává do promlčecí doby bez ohledu na to, zda se zdržoval v cizině oprávněně či nikoli. Bezpředmětné je také to, pokud se pachatel - cizinec vrátil pouze do svého trvalého bydliště. Uvedená skutečnost může v praxi způsobovat problémy zejména v případech, kdy není právní styk se státem, v němž se pachatel zdržuje, dostatečně rozvinutý. Často pak dochází k tomu, že se nedaří ukončit trestní řízení z důvodu nedosažitelnosti pachatele, trestní stíhání se však nikdy nepromlčí, byť by trestná činnost nebyla nijak závažná.

Nezapočítání zkušební doby podmíněného zastavení trestního stíhání do běhu promlčecí doby má zabránit nežádoucímu promlčení v případech, kdy se pachatel ve zkušební době neosvědčí. Zkušební doba může být dlouhá až dva roky a rozhodnutí o tom, že se pachatel neosvědčil a v trestním stíhání se proto pokračuje, je nutné učinit do jednoho roku po jejím uplynutí. U nejméně závažných trestných činů s promlčecí dobou tři roky by tak mohlo v určitých případech hrozit, že budou promlčeny (Na druhou stranu zkušební doba bude v drtivé většině případů u takových trestných činů kratší než dva

⁴² Šámal, P., Púry, F., Rizman, S., Trestní zákon - komentář, 5. přepracované vydání 2003, C.H. Beck, Praha, 2003, str. 532.

roky.). Obdobná právní úprava neexistuje u podmíněného odložení podání návrhu na potrestání (§179g tr. řádu), o němž může státní zástupce rozhodnout ve zkráceném přípravném řízení. Promlčecí doba tak běží i během zkušební doby, která může být v tomto případě dlouhá až jeden rok.

V některých případech se promlčení trestního stíhání přerušuje, což znamená, že uběhnuvší promlčecí doba ztratí z hlediska promlčení význam a začne běžet nová promlčecí doba. Promlčení trestního stíhání se podle § 67 odst. 3 tr. zákona přerušuje:

- a) sdělením obvinění pro trestný čin, o jehož promlčení jde, jakož i po něm následujícími úkony policejního orgánu, státního zástupce nebo soudu směřujícími k trestnímu stíhání pachatele, nebo
- b) spáchal-li pachatel v promlčecí době trestný čin nový, na který tento zákon stanoví trest stejný nebo přísnější.

Sdělení obvinění bylo do roku 2002 prováděno opatřením vyšetřovatele, které bylo předáno obviněnému. Od 1.1.2002 je trestní stíhání zahajováno usnesením policejního orgánu o zahájení trestního stíhání, jehož doručení obviněnému má z hlediska přerušování zkušební doby stejné účinky jako mělo sdělení obvinění. Za úkony směřující k trestnímu stíhání pachatele se považují například předvolání obviněného k výslechu, postoupení věci příslušnému soudu, opatření k vypátrání pobytu apod. Promlčení nepřerušují úkony, které nejsou provedené policejním orgánem, státním zástupcem nebo soudcem (např. podání trestního oznámení poškozeným), ani

úkony, které nesměřují přímo k trestnímu stíhání obviněného (např. výslech svědka)⁴³.

Novým trestným činem, který přerušuje promlčení, je jakýkoli další trestný čin bez ohledu na právní posouzení. Aby došlo k přerušení běhu promlčecí doby, musí být na nový trestný čin stanoven stejný nebo přísnější trest. Srovnávají se trestní sazby nikoli konkrétní výměra trestu, který byl uložen. Při stejných horních hranicích záleží na výši dolní hranice. U mladistvého se vychází z nesnížených sazeb⁴⁴.

Běhu promlčecí doby u některých trestných činů spáchaných v době komunismu se týká § 29 zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci. Toto ustanovení stanoví, že pokud v průběhu rehabilitačního řízení vyšlo najevo, že jednání osob, které přivodily nezákonnosti napravované tímto zákonem nebo k nim přispěly, zakládá podezření z trestného činu, jehož trestnost v den nabytí účinnosti tohoto zákona nezanikla promlčením, promlčecí doba takového činu neskončí před 1. lednem 1995. U vymezených trestných činů, které nebyly promlčeny do 1.7.1990, kdy nastala účinnost zákona, tak uplynula promlčecí doba trestního stíhání až 1. ledna 1995.

Dalším zvláštním ustanovením, které je významné z hlediska běhu promlčecí doby některých trestných činů, je § 5 zák. č. 198/1993 Sb. o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu. Podle tohoto ustanovení se do promlčecí lhůty nezapočítává doba od 25. února 1948 do 29. prosince 1989, pokud z politických důvodů neslučitelných se základními zásadami právního řádu demokratického státu nedošlo

⁴³ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M., Trestní právo hmotné - I. obecná část, 3. přepracované vydání, Codex, Praha, 1997, str. 193.

⁴⁴ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M., Trestní právo hmotné - I. obecná část, 3. přepracované vydání, Codex, Praha, 1997, str. 194.

k pravomocnému odsouzení nebo zproštění obžaloby. Přijetí takového ustanovení mělo umožnit stíhat zejména ty trestné činy, které byly páčány v souvislosti upevňování bývalého komunistického režimu a v jeho jménu. Pachatelé těchto trestných činů nejenom, že nebyli potrestáni, ale často byli za svou "činnost" i odměňováni přinejmenším svým výsadním postavením ve společnosti. Všudypřítomné uplatňování někdy i velmi brutálních nezákonných metod bylo ze strany vedoucích představitelů vládnoucí komunistické strany popíráno nebo jejich následky byly zlehčovány.

Prakticky od počátku účinnosti zákona vznikly pochybnosti o tom, zda se nejedná o nepřípustnou retroaktivitu v neprospěch pachatele. Skupina poslanců podala návrh k Ústavnímu soudu ČR na zrušení celého zákona, přičemž Ústavní soud se v nálezu publikovaném dokonce ve Sbírce zákonů pod č. 14/1994 zabýval i zněním § 5. Podle jeho závěrů se o nepřípustnou retroaktivitu nejedná, neboť § 5 tohoto zákona je specifickým ustanovením konstatujícím, že v určitém období za určitých situací neexistovala vůle státu postihovat určitý okruh protiprávních jednání spáchaných určitým okruhem osob (politicky chráněné delikty). Promlčecí doby tehdy ani nemohly běžet. Toto ustanovení podle nálezu Ústavního soudu nerozšiřuje zpětně podmínky trestnosti a není ani negací institutu promlčení - pouze konstatuje, že běh promlčecích lhůt mohl započít teprve momentem, kdy zde byla vůle státu protiprávní jednání postihnout, přičemž zákon za tento moment považuje 30.prosinec 1989. Ustanovení není tedy konstitutivní ale deklaratorní a rozpor s čl. 40 odst. 6 Listiny základních práv a svobod proto Ústavní soud neshledal⁴⁵.

⁴⁵ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S., Trestní zákon - komentář, 5. přepracované vydání 2003, C.H. Beck, Praha, 2003, str. 529.

Výklad zákona přijatý Ústavním soudem ČR však vyvolává určité pochybnosti a přestože byl publikován ve Sbírce zákonů, není ani všeobecně přijímán obecnými soudy, jak je vidět např. z rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 4 TZ 44/2002 (Nebylo dosud publikováno ve Sbírce trestních rozhodnutí.), kterým byla zamítnuta stížnost ministra spravedlnosti pro porušení zákona používající argumentaci Ústavního soudu ve věci pravomocně zastavené z důvodu promlčení trestního stíhání. V rozhodnutí se uvádí, že bezvýjimečný ústavní zákaz retroaktivity nepříznivějšího zákona v neprospěch pachatele (čl. 40 odst. 6 Listiny základních práv a svobod a § 16 odst. 1 tr. zák.) brání tomu, aby byla "prostým" zákonem (§ 5 zák. č. 198/1993 Sb.) obnovena trestnost činů, které byly ke dni účinnosti takového zákona již promlčeny. Konkrétní rozhodnutí tedy náleží obecným soudům. K jakému názoru se přikloní, je pouze v jejich pravomoci a je otázkou, zda tedy věc nedojde znovu k rozhodování Ústavnímu soudu.

Pokud byl trestný čin uvedený v § 5 zákona č. 198/1993 Sb. navíc spáchán veřejným činitelem anebo byl spáchán v souvislosti s pronásledováním jednotlivce nebo skupiny osob z důvodů politických, rasových či náboženských, a horní hranice trestní sazby odnětí svobody činí nejméně deset let, jeho trestnost dle § 67a písm. d) tr. zákona nikdy nezanikne. Toto ustanovení bylo do trestního zákona zakotveno zákonem č. 327/1999 Sb. a vylučuje promlčení i do budoucnosti. Jde opět o velmi kontroverzní normu, která však zřejmě nebude mít při trestání zločinů komunismu v praxi významnější dopad. Je velmi nereálné, že by v budoucnosti byl potrestán pachatel některého z uvedených trestných činů, pokud trestní stíhání nebylo zahájeno již v době, kdy ještě nedošlo k promlčení trestného činu podle obecných ustanovení § 67 odst. 1 tr. zákona.

Zánik trestnosti uplynutím promlčecí doby je dále vyloučen u některých trestných činů které jsou jmenovány v § 67a písm. a) až c) tr. zákona. Jedná se o tyto trestné činy:

- a) trestné činy proti lidskosti uvedené v hlavě desáté trestního zákona s výjimkou trestného činu podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka podle § 261 tr. zákona.
- b) trestný čin teroru (§93), teroristického útoku (§95), obecného ohrožení (§179 odst. 2, 3), vraždy (§219), ublížení na zdraví (§221 odst. 2 písm. b) a c), odst. 3, § 222), omezování osobní svobody (§ 231 odst. 4), zbavení osobní svobody (§ 232), zavlčení do ciziny (§233) a porušování domovní svobody (§ 238 odst. 2, 3), pokud byly spáchány za takových okolností, že zakládají válečný zločin proti lidskosti podle předpisů mezinárodního práva,
- c) trestný čin podle § 1 zákona ze dne 20. prosince 1950 č. 165 Sb., na ochranu míru⁴⁶.

Na základě uvedených ustanovení je vyloučeno promlčení trestního stíhání nejzávažnějších trestných činů proti míru, válečných trestných činů a trestných činů proti lidskosti, což souvisí mimo jiného s přistoupením k Úmluvě o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti.

Stejně jako v případě amnestie či milosti, prohlásí-li obviněný do tří dnů po oznámení usnesení o tom, že se trestní stíhání zastavuje z důvodu jeho promlčení, že na projednání věci trvá, v trestním stíhání se pokračuje.

⁴⁶ Uvedený zákon (a tím i jím vymezený trestný čin proti míru) byl novým trestním zákoníkem č. 40/2009 Sb. s účinností od 1.1.2010 zrušen.

2.3. Nepřípustnost trestního stíhání některých osob

V § 11 odst. 1 písm. c) tr. řádu jsou popsány dva případy nepřípustnosti trestního stíhání.

V první řadě nelze stíhat osobu, která požívá výsad a imunit podle zákona nebo mezinárodního práva (§10 odst. 1 tr. řádu). Mezinárodní právo (zejména dvoustranné a mnohostranné smlouvy) stanoví zvláštní postavení a zvláštní privilegia některých osob působících na území České republiky, přičemž součástí tohoto postavení je také zákaz takovou osobu trestně stíhat či proti ní použít další opatření podle trestního řádu (provedení domovní prohlídky apod.). Jedná se zejména o hlavy cizích států, členy vlád cizích států, vojenské sbory, členy diplomatických misí a pracovníky mezinárodních organizací. Rozsah vynětí takových osob z pravomoci orgánů činných v trestním řízení je stanoven také mezinárodním právem. Většinou lze takovou osobu pouze prohlásit za „persona non grata“, z čehož vyplývá povinnost vysílajícího státu ji odvolat. Pokud by se tak včas nestalo, mohly by příslušné orgány odmítnout považovat takovou osobu za člena mise se všemi negativními důsledky, které to pro ni může mít i v trestněprávní oblasti⁴⁷.

Zákonem jsou pak stanoveny případy vyloučení trestní odpovědnosti prezidenta republiky, poslanců a senátorů.

Prezidenta nelze trestně stíhat ani ho nelze zadržet podle trestního řádu. Trestní stíhání pro trestné činy spáchané po dobu výkonu funkce prezidenta republiky je navždy vyloučeno. Prezident tedy nemůže nést za své jednání, jehož se dopustil během výkonu funkce, trestněprávní odpovědnost. V zákoně

⁴⁷ Šámal, P., Růžička, M., Novotný, F., Doucha, J., Přípravné řízení trestní, 2. vydání, C.H. Beck, Praha, 2003, str. 53.

č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, je upraveno zvláštní řízení, které může vést tento orgán proti prezidentu republiky pro velezradu na základě žaloby Senátu ČR. Velezrada je v tomto zákoně vymezena jako jednání směřující proti svrchovanosti a celistvosti republiky, jakož i proti jejímu demokratickému řádu. Definice velezrady je tedy poněkud odlišná od definice vlastizrady, která je trestným činem. Pokud Ústavní soud ČR dospěje k závěru, že se prezident dopustil velezrady, ten podle zákona ztrácí prezidentský úřad a způsobilost ho znovu nabýt. Jinou sankcí nemůže být prezident postižen.

Poslance a senátory nelze trestně stíhat pro hlasování v Poslanecké sněmovně nebo Senátu nebo jejich orgánech. Rovněž je nelze stíhat za projevy, které v Poslanecké sněmovně, Senátu či jejich orgánech učiní. Poslanci a senátoři mohou nést pouze disciplinární odpovědnost za výše uvedené jednání, kterou proti nim může uplatnit příslušná komora Parlamentu ČR. Ta je může postihnout i za jednání, které by jinak bylo posouzeno jako přestupek.

Jestliže vzniknou pochybnosti o tom, zda nebo do jaké míry je někdo vyňat z pravomoci orgánů činných v trestním řízení, rozhodne o tom na návrh dotčené osoby, státního zástupce nebo soudu Nejvyšší soud ČR. Jedná se o specifickou předběžnou otázku, jejíž vyřešení není ponecháno na orgánu činném v trestním řízení, který právě řízení vede, ale rozhodnout o ní může vždy pouze Nejvyšší soud ČR. Jeho rozhodnutí je následně závazné pro všechny orgány činné v trestním řízení⁴⁸.

Druhý případ nepřipustnosti trestního stíhání uvedený v § 11 odst. 1 písm. c) tr. řádu se týká osob, k jejichž stíhání je

⁴⁸ Šámal, P., Růžička, M., Novotný, F., Doucha, J., Přípravné řízení trestní, 2. vydání, C.H. Beck, Praha, 2003, str. 55.

třeba podle zákona souhlasu jiného orgánu, jestliže takový souhlas nebyl oprávněným orgánem dán. Oprávněným orgánem může být:

1) Poslanecká sněmovna nebo Senát, pokud jde o trestní stíhání poslance nebo senátora za jednání, na které se nevztahuje hmotněprávní imunita (hlasování a projevy v komorách Parlamentu a v jejich orgánech). Tato součást imunity zákonodárců České republiky je vymezena velmi široce a je terčem velké kritiky ze strany veřejnosti, neboť pokud příslušná komora odepře udělit souhlas s trestním stíháním, je trestní stíhání navždy vyloučeno (tedy i po zániku mandátu).

U poslanců je uplatňován princip diskontinuity⁴⁹, což znamená, že v případě nového zvolení do Poslanecké sněmovny je třeba zažádat o nový souhlas. Naopak vzhledem k tomu, že Senát se obměňuje vždy pouze zčásti a nelze ho rozpustit, není třeba v případě znovuzvolení senátora žádat o nový souhlas s jeho trestním stíháním. Souhlas je třeba vyžádat vždy bez ohledu na to, zda ke spáchání trestného činu došlo ještě před vznikem mandátu. Přestože se v tomto případě jedná o procesněprávní překážku trestního stíhání, postavení, do něhož se poslanec či senátor dostane, pokud ho příslušná komora odmítne vydat, má již povahu hmotněprávní exempce. Hlavní funkce imunity zákonodárců spočívá v zamezení různých vnějších tlaků na výkon jejich mandátu. To, že se mohou také vyhnout trestní odpovědnosti za ryze kriminální delikty, které navíc mohli spáchat ještě před vznikem mandátu, je z hlediska řádného fungování Parlamentu ČR zcela zbytečným privilegiem. Přestože se občas objeví hlasy, podle nichž by mohla být imunita zúžena, dosud se tak nestalo a nelze ani předpokládat, že se tak v dohledné době stane.

⁴⁹ Šámal, P., Růžička, M., Novotný, F., Doucha, J., Přípravné řízení trestní, 2. vydání, C.H. Beck, Praha, 2003, str. 54.

Policejní orgány mohou v určitých případech považovat za výhodnější počkat s trestním stíháním až do doby po zániku mandátu a vůbec nežádat o udělení souhlasu. Takový postup je však v rozporu se zásadou rychlosti řízení a větší časový odstup od spáchání trestného činu navíc může vést ke snížení validity některých důkazů (zejména svědectví).

2) Senát Ústavního soudu, pokud jde o trestní stíhání ústavních soudců. Odepře-li Senát souhlas, je také trestní stíhání navždy vyloučeno.

3) Prezident republiky, pokud jde o trestní stíhání soudců za trestný čin, jehož se dopustili při výkonu funkce soudce nebo v souvislosti s výkonem této funkce. Bez souhlasu Prezidenta republiky nelze dále vzít soudce do vazby. U ostatních trestných činů, které nesouvisí s výkonem soudcovské funkce, souhlas prezidenta republiky není třeba (narozdíl od soudců Ústavního soudu, u kterých je třeba souhlasu Senátu Ústavního soudu vyžádat bez ohledu na povahu trestné činnosti).

4) Příslušný orgán státu Evropské unie, který předal ke stíhání do České republiky pachatele trestného činu na základě evropského zatýkacího rozkazu, pokud by tento pachatel měl být stíhán pro jiný trestný čin spáchaný před předáním, než ten, pro který byl předán [§ 406 odst. 1 písm. f) tr. řádu]. Jedná se o zásadu speciality, kterou se řídí vydávání osob do cizích států. V některých případech však není souhlas vyžadován a to konkrétně tehdy, když:

- a) předaná osoba po svém propuštění z vazby, z výkonu trestu odnětí svobody nebo z ochranného opatření spojeného s omezením či zbavením osobní svobody

neopustila do 45 dnů území České republiky, přestože ho mohla opustit nebo se na území České republiky vrátila poté, co ho opustila,

- b) za tento jiný trestný čin nelze uložit trest odnětí svobody nebo ochranné opatření omezující osobní svobodu, nebo vydat zatýkací rozkaz,
- c) předané osobě hrozí uložení pouze peněžitého trestu nebo trestu obecně prospěšných prací, přestože je lze za zákonem stanovených podmínek přeměnit na tresty odnětí svobody,
- d) předaná osoba souhlasila s předáním do České republiky a vzdala se práva na uplatnění zásady speciality,
- e) předaná osoba se po svém předání výslovně vzdala práva na uplatnění zásady speciality vůči určitým trestným činům spáchaným před svým předáním. Prohlášení o vzdání se práva na uplatnění zásady speciality musí být učiněno před soudem do protokolu za přítomnosti obhájce a nelze ho vzít zpět.

5) Příslušný orgán státu, který není členem Evropské unie a který vydal k trestnímu stíhání do České republiky pachatele trestného činu, jestliže by měl být tento pachatel stíhán i pro jiný trestný čin. Příslušný orgán může také místo udělení souhlasu prohlásit, že se vzdává uplatnění zásady speciality [§ 389 odst. 1 písm. c) tr. řádu]. Za dodatečný souhlas se považuje rovněž žádost státu o převzetí trestního stíhání vydané osoby pro trestné činy spáchané na jeho území před jejím vydáním. To platí i ohledně trestního oznámení podaného dožádaným státem. Souhlasu není třeba, jestliže obviněný:

- a) po svém propuštění z vazby anebo výkonu trestu odnětí svobody se zdržuje na území České republiky více než 45 dní, přestože ho mohl opustit,

- b) opustil území České republiky a dobrovolně se vrátil zpět anebo byl na území České republiky dopraven z třetího státu zákonným způsobem,
- c) se v řízení o jeho vydání výslovně vzdal práva na uplatnění zásady speciality všeobecně nebo ke konkrétním trestným činům spáchaným před jeho vydáním.

2.4. Nepřípustnost trestního stíhání z důvodu nízkého věku, z důvodu nepřičetnosti a u zemřelého

V § 11 odst. 1 písm. d) tr. řádu je stanovena věková podmínka pro trestní odpovědnost pachatele. Podle § 11 tr. zákona není trestně odpovědný ten, kdo v době spáchání činu nedovršil patnáctý rok svého věku. Jedná se o tzv. nezletilce, na které se stejně jako na mladistvé pachatele vztahuje zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Osobě mladší patnácti let nelze sice za spáchání činu jinak trestného uložit trest, lze však proti ní vést zvláštní řízení, které je zahajováno na základě návrhu státního zástupce (soud může zahájit řízení i bez tohoto návrhu, což však není v praxi obvyklé).

Předmětem tohoto řízení by mělo být zejména zkoumání podmínek pro uložení vhodného opatření této osobě. Zároveň však musí být spolehlivě prokázáno, že nezletilý skutečně spáchal čin jinak trestný. Na rozdíl od běžného řízení před soudem není stanoveno, jakým způsobem mají být provedeny jednotlivé důkazy a bude tedy možné vycházet i ze záznamů policejních orgánů a z úředních záznamů o podání vysvětlení. O tom, že řízení by nemělo nahrazovat hlavní líčení, svědčí i to, že se při něm podpůrně použijí ustanovení občanského soudního řádu. Zatímco původní záměr tedy spočíval v tom, aby hlavním předmětem řízení bylo rozhodování o tom, jaké opatření

je nejvhodnější nezletilci uložit, praxe však často vypadá tak, že nezletilá osoba po domluvě se svým obhájcem popírá porušení zákona a požaduje rozsáhlejší provádění důkazů v řízení před soudem, které se již blíží dokazování v hlavním líčení. Nezletilé osobě lze uložit podle závažnosti provinění a na základě jejích osobních poměrů dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče nebo ochrannou výchovu.

Zákonem č. 40/2009 Sb., kterým je nový trestní zákoník, mělo nejdříve s účinností od 1.1.2010 dojít ke snížení věková hranice trestní odpovědnosti z 15 na 14 let (§ 25). Ještě před nabytím účinnosti zákona však byla přijata jeho novela, která vrátila věkovou hranici trestní odpovědnosti opět na 15 let.

Trestně stíhat nelze také osobu, která nebyla v době činu pro nepřičetnost trestně odpovědná. Tento případ nepřipustnosti trestního stíhání není uveden v § 11 tr. řádu, ale v § 172 odst. 1 písm. e) tr. řádu tedy v části trestního řádu, která upravuje případy, kdy státní zástupce musí zastavit trestní stíhání. Nepřičetnost narozdíl od věku pachatele nelze mít zpočátku za prokázanou, a pro posouzení toho, zda pachatel byl nepřičetný či nikoli, je vždy nezbytné zkoumat jeho duševní stav znalcem z oboru psychiatrie. Zkoumat duševní stav lze však podle trestního řádu jen u obviněného. Proto až v průběhu trestního stíhání lze zjistit, zda pachatel byl v době činu nepřičetný či nikoli, i když tomuto závěru mohou napovídat některé okolnosti jeho jednání od počátku řízení. Nepřičetnost definuje trestní zákon v § 12, v němž stanoví, že kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný. Nepřičetnost se vždy zjišťuje pouze ve vztahu k projednávanému činu.

Pachatel může rozpoznat nebezpečnost svého jednání u některých nekomplikovaných činů, ale nedokáže pochopit společenskou povahu trestného činu složitějšího⁵⁰.

Jakmile se zjistí, že pachatel byl v době činu nepřičetný, je povinností státního zástupce nebo soudu bezodkladně trestní stíhání zastavit. Po zastavení trestního stíhání připadá do úvahy podle povahy duševní poruchy a vyjádření znalce pouze uložení ochranné léčby, případně umístění do detenčního zařízení.

V § 11 odst. 1 písm. e) tr. řádu je stanovena nepřípustnost trestního stíhání osoby, která zemřela nebo byla prohlášena za mrtvou. V trestním řádu jsou přesto stanoveny výjimky, kdy lze vést trestní řízení, přestože pachatel již zemřel. Jedná se však pouze o případy, kdy je po právní moci odsuzující rozsudku podán ve prospěch odsouzeného mimořádný opravný prostředek (dovolání, stížnost pro porušení zákona, či návrh na povolení obnovy řízení). V takovém případě smrt odsouzeného nemůže být důvodem pro zastavení trestního stíhání.

2.5. Nepřípustnost trestního stíhání z důvodu věci rozhodnuté

Zásada „ne bis in idem“ je jednou u nejdůležitějších zásad trestního řízení, které slouží k ochraně práv a zájmů pachatele a není proto překvapivé, že je garantována i na ústavní úrovni - v Listině základních práv a svobod. Článek 40 odst. 5 stanoví, že nikdo nemůže být trestně stíhán za čin, pro který již byl pravomocně odsouzen nebo zproštěn obžaloby. Tato zásada nevylučuje uplatnění mimořádných opravných

⁵⁰ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S., Trestní zákon - komentář, 5. přepracované vydání 2003, C.H. Beck, Praha, 2003, str. 106.

prostředků v souladu se zákonem. Rozsah účinků této zásady může být v jednotlivých státech různý, ale je projevem státní suverenity, že je obecně uplatňována jen ve vztahu k vlastním rozhodnutím⁵¹.

Zásada „ne bis in idem“ je také zakotvena v důležitých mezinárodních smlouvách o základních právech a svobodách. Lze například jmenovat článek 14 odst. 7 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (vyhlášen pod č. 120/1976 Sb.), podle něhož trestní stíhání nelze zahájit proti tomu, proti němuž dřívější stíhání pro týž čin skončilo pravomocným rozhodnutím soudu, jímž byl obžalovaný uznán vinným nebo jímž byl obžaloby zproštěn. Článek 4 Protokolu č. 7 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva o ochraně LPaZS“) stanoví, že nikdo nemůže být stíhán nebo potrestán v trestním řízení podléhajícím pravomoci téhož státu za trestný čin, za který již byl osvobozen nebo odsouzen konečným rozsudkem podle zákona a trestního řádu tohoto státu.

Trestní řád tuto zásadu rozvíjí a konkretizuje v ustanoveních § 11 odst. 1 písm. f) až h) a v § 11a, která stanoví, jaká rozhodnutí učiněná v trestním řízení zakládají překážku věci rozhodnuté. Vymezení je natolik široké, že až na jednu výjimku, o které je pojednání níže v kapitole 2.7., není nutné přímo aplikovat ustanovení mezinárodních smluv.

Překážku věci rozhodnuté vytváří v první řadě pravomocný rozsudek soudu. Rozsudek je typ rozhodnutí, které může ve věci vydat pouze soud v případě, že obžalovaného uznává vinným nebo jej obžaloby zprošťuje. Povahu odsuzujícího rozsudku má podle § 314e odst. 5 tr. řádu také trestní příkaz, který je vydáván samosoudcem bez nařízení hlavního líčení na základě skutkového

⁵¹ Gřivna, T., Zásada „ne bis in idem“ v souvislosti s volným pohybem osob po teritoriu EU, AUC Iuridica 1/2006, str. 61.

stavu v době podání obžaloby. Dále jde o rozhodnutí soudu či jiného oprávněného orgánu (v současné době jen státního zástupce), jímž bylo trestní stíhání zastaveno. Účinky zastavení trestního stíhání nastávají také v případě, kdy je rozhodnuto o tom, že se obviněný osvědčil ve zkušební době podmíněného zastavení trestního stíhání.

Uvedená rozhodnutí brání tomu, aby proti té samé osobě, které se týkají, bylo zahájeno nebo vedeno trestní stíhání pro stejný skutek. Pro stejný skutek lze tedy stíhat jinou osobu. Stejnou osobu by bylo možné stíhat za předpokladu, že příslušné rozhodnutí by bylo zrušeno v předepsaném řízení. Tím je míněno zejména řízení o mimořádném opravném prostředku - řízení o stížnosti pro porušení zákona, řízení o dovolání a obnova řízení. Pravomocné rozhodnutí může být ale také zrušeno i v rehabilitačním řízení podle zákona č. 119/1990 Sb. nebo v řízení o ústavní stížnosti před Ústavním soudem. Pravomocné rozhodnutí státního zástupce o zastavení trestního stíhání může být také zrušeno v rámci výkonu pravomoci nejvyššího státního zástupce podle § 174a odst. 1 tr. řádu do dvou měsíců od právní moci. Toto se však netýká rozhodnutí státního zástupce o tom, že se obviněný ve zkušební době podmíněného odsouzení osvědčil, neboť ta se ke kontrole nejvyššímu státnímu zástupci nepředkládají.

Překážku věci rozhodnuté vytváří také rozhodnutí o schválení narovnání, pokud nebylo v předepsaném řízení zrušeno.

Trestní stíhání je vyloučeno, byla-li věc postoupena jinému orgánu s podezřením, že skutek je přestupkem, jiným správním deliktem nebo kárným proviněním, jestliže nebylo rozhodnutí v předepsaném řízení zrušeno. Pokud by příslušný orgán o skutku již rozhodl v jiném než trestním řízení, aniž by mu věc byla postoupena, nebrání toto ustanovení tomu, aby o stejném

skutku bylo konáno trestní řízení. V takovém případě je třeba pouze zvážit, zda je vhodné vést trestního stíhání a pokud by bylo možné považovat rozhodnutí za dostačující, lze trestní stíhání i zastavit s tím, že by bylo neúčelné. U rozhodnutí v přestupkovém řízení je však situace složitější s ohledem na mezinárodní smlouvy jimiž je Česká republika vázána, což je blíže popsáno dále.

S ohledem na vstup České republiky do Evropské unie bylo do vnitrostátního práva zakotveno v ustanovení § 11 odst. 4 tr. řádu, že rozhodnutími podle § 11 odst. 1 písm. f) až h) tr. řádu jsou i rozhodnutí soudů a jiných justičních orgánů členských států Evropské unie. Česká republika tedy vnitrostátním předpisem bez dalších podmínek staví na roveň rozhodnutím vlastních soudů a státních zástupců obdobná rozhodnutí cizozemských orgánů členských států Evropské unie, což lze považovat za výrazný ústupek z výkonu vlastní suverenity v trestněprávní oblasti.

Pokud věc byla ukončena státním zástupcem ve zkráceném přípravném řízení rozhodnutím o schválení narovnání a odložení věci nebo rozhodnutím o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání a podezřelý se osvědčil ve zkušební době nebo se má podle zákona za to, že se osvědčil, je trestní stíhání pro tentýž skutek nepřípustné podle § 11a tr. řádu.

Nepřípustnost trestního stíhání se vždy týká stejného skutku bez ohledu na to, jak je právně kvalifikován. Co se rozumí skutkem, pro nějž nelze za stanovených okolností opakovaně vést trestní stíhání, není v obecné rovině zákonem definováno. Určitým specifickým způsobem je upraveno pouze to, co představuje skutek v případě pokračujících trestných činů. Jinak ponechává zákon vymezení tohoto pojmu soudní praxi. Ta vychází z toho, že skutkem je určitá událost ve vnějším světě

charakterizovaná určitým jednáním a jeho následkem. Za jeden skutek se považují všechny projevy vůle pachatele navenek, které jsou příčinou následku významného z hlediska trestního práva, pokud jsou zahrnuty zaviněním (shodně č. 8/85 Sb. rozh. tr.)⁵². Jak již bylo uvedeno, pro posouzení toho, zda jde o týž skutek je přitom zcela irelevantní právní posouzení daných skutkových okolností. Podstatné naopak je, že o týž skutek jde nejen při naprostém souladu v jednání i v následku, ale též v případě úplné shody alespoň v jednání při rozdílném následku, stejně jako v případě úplné shody alespoň v následku při rozdílném jednání. Navíc totožnost skutku je zachována i v případě alespoň částečné shody v jednání nebo v následku (anebo v obojím), to ovšem pouze pokud je taková shoda v podstatných okolnostech, jimiž se rozumí zejména skutkové okolnosti charakterizující jednání nebo následek z hlediska právní kvalifikace, která přichází v úvahu⁵³. Ve stejném smyslu je v článku 40 odst. 5 Listiny základních práv a svobod použit pojem čin.

2.6. Vázanost trestního stíhání na souhlas poškozeného

V § 11 odst. 1 písm. i) tr. řádu je uvedena nepřípustnost trestního stíhání v případech, kdy je trestní stíhání podmíněné souhlasem poškozeného a tento souhlas není dán či je vzat zpět. Jedná se o jedinou - negativní možnost, kterou má poškozený, aby ovlivnil, zda bude v zákonem stanovených případech zahájeno či vedeno trestní stíhání. Opačnou možnost domáhat se v určitých případech toho, aby bylo vedeno trestní stíhání, i když státní zástupce či soud jsou proti tomu,

⁵² Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M., Trestní právo hmotné - I. obecná část, 3. přepracované vydání, Codex, Praha, 1997, str. 183.

⁵³ Císařová, D., Fenyk, J. a kol. Trestní právo procesní, 4. vydání, Linde, Praha, 2006, str. 480-484.

poškozenému dána není. Institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného byl zaveden do trestního řádu zákonem č. 178/1990 Sb., a to s účinností od 1.7.1990.

V § 163 odst. 1 tr. řádu (do 31.12.2001 se jednalo o § 163a tr. řádu), jsou vyjmenovány taxativně trestné činy, u nichž zájem státu na trestním stíhání pachatele může ustoupit soukromému zájmu poškozené osoby na tom, aby pachatel, k němuž má blízký vztah, stíhán nebyl. Poškozený tak získává právo disponovat s trestním řízením a to až do doby, kdy je o jednání pachatele pravomocně rozhodnuto. Důvodová zpráva k návrhu této novely uváděla, že novou úpravou se respektuje skutečnost, že v důsledku spáchání trestného činu a odsouzení za něj jsou často vedle pachatele fakticky postiženy i další osoby, byť jinak než trestně⁵⁴.

Právo odepřít souhlas s trestním stíháním mají příbuzní v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, druh a osoba v poměru rodinném či obdobném, pokud by újmu způsobenou pachateli trestním stíháním právem pociťovala jako újmu vlastní. Uvedený blízký vztah musí existovat vždy v době, kdy se vede trestní řízení s výjimkou trestného činu znásilnění podle § 241 odst. 1, 2 tr. zákona, u něhož postačí, pokud poškozená osoba byla druhem či manželem pachatele v době spáchání činu. V praxi dochází k největším problémům při posuzování, zda osoba, která je vůči pachateli v poměru rodinném či obdobném, by právem pociťovala jemu způsobenou újmu jako újmu vlastní (může se např. jednat o bratrance, sestřenice, švagry, rodiče manžela, bývalé partnery, kteří mají společné dítě apod.). Příslušný orgán by měl zjistit, zda poškozený a obviněný udržují užší vztah. Jen v takovém případě by měl mít poškozený právo rozhodnout o tom, zda souhlasí

⁵⁴ Jelínek, J., Poškozený v českém trestním právu, Karolinum, nakladatelství UK, Praha, 1998, str. 90.

s trestním stíháním pachatele⁵⁵. Dispoziční právo poškozeného by se mělo týkat trestných činů spíše méně závažných, u nichž navíc zásah do soukromé sféry výrazně převažuje nad porušením veřejného zájmu. Taxativní výčet trestných činů se však jeví z tohoto hlediska přeci jen poněkud jako nahodilý a jsou proti němu v současné literatuře vznášeny výhrady⁵⁶.

Souhlas s trestním stíháním byl měl vyžadovat již policejní orgán a to bez zbytečného odkladu poté, kdy začal prověřovat trestnou činnost případně poté, kdy vznikl blízký vztah. Trestní řád upravuje také formy vyjádření souhlasu s trestním stíháním. Poškozený tak může učinit písemně nebo ústně do protokolu. Jestliže se poškozený na výzvu orgánu činného v trestním řízení ihned nevyjádří, zda souhlasí s trestním stíháním, tento orgán mu poskytne podle povahy věci k vyjádření přiměřenou lhůtu, nejvýše však 30 dnů. Po marném uplynutí této lhůty již souhlas s trestním stíháním dát nelze. O této skutečnosti je třeba poškozeného řádně poučit.

Zákonem č. 265/2001 Sb. byly stanoveny případy, při nichž se souhlas poškozeného s trestním stíháním nevyžaduje. Jde o případy, kdy se poškozený nemůže vzhledem k závažným okolnostem případu plnohodnotně rozhodnout o tom, zda souhlas udělí či nikoli. V první řadě tak nemůže učinit, pokud byla činem způsobena smrt. Dále jde o případ, kdy poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena. Souhlasu není třeba také tehdy, pokud je poškozený osobou

⁵⁵ Jelínek, J., Poškozený v českém trestním právu, Karolinum, nakladatelství UK, Praha, 1998, str. 102-103.

⁵⁶ Gřivna, T., Soukromá a subsidiární žaloba, Sborník 41, Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problémy), Univerzita Karlova v Praze, 2008, str. 34, a Jelínek, J., Poškozený v českém trestním právu, Karolinum, nakladatelství UK, Praha, 1998, str. 108.

mladší než 15 let (od 1.1.2010 se snižuje věková hranice na 14 let). Poslední výjimkou je situace, kdy je z okolností zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností. Zatímco první tři výjimky nevzbuzují z hlediska praxe pochybnosti u té poslední vznikají problémy s dokazováním. Poškozená osoba totiž často může při odepření či zpětvzetí souhlasu s trestním stíháním tvrdit, že tak činí dobrovolně a bez nátlaku, i když opak bude pravdou. Vzhledem k tomu, že nátlak bude často probíhat skrytě, může být obtížné prokázat, že k němu došlo. Příslušný orgán by tak měl provést šetření v okolí poškozené osoby a pachatele a snažit se zajistit tímto způsobem důkazy o případném nátlaku vyvíjeném na poškozeného.

Za poškozeného, který již dosáhl věku 15 let, ale ještě nedosáhl věku 18 let, dává souhlas s trestním stíháním jeho zákonný zástupce. Vzhledem k vzájemným vztahům mezi pachatelem, poškozeným a jeho zákonným zástupcem však bude často docházet v praxi k situacím, kdy zákonný zástupce nebude moci v trestním řízení zastupovat poškozeného (zejména půjde o případy, kdy pachatelem je jeden z rodičů). V takových případech je nezbytné, aby již v přípravném řízení byl poškozenému ustanoven opatrovník (nejčastěji místně příslušný orgán péče o dítě), který se po zvážení situace vyjádří, zda s trestním stíháním souhlasí či nikoli. V praxi se takové vyjádření považuje za důležitý úkon týkající se nezletilého, který musí být schválen soudem ve smyslu § 176 odst. 1 o.s.ř (např. rozhodnutí č. 33/1992 Sb.rozh.tr.). Civilní soud by měl postupovat co nejrychleji, přesto požadavek schválení vyjádření opatrovníka může vést k průtahům v trestním řízení, což může být nepříjemné zejména, pokud je obviněný ve vazbě. Jestliže poškozený dosáhne v průběhu řízení věku 18 let, získává právo sám disponovat trestním řízením a může sám

rozhodnout o tom, zda má být v něm nadále pokračováno či nikoli.

Stejně jako v případech promlčení trestního stíhání a udělení milosti či amnestie má obviněný možnost prohlásit, že na projednání věci trvá i přes nesouhlas poškozeného a tím si vynutit pokračování trestního stíhání. V případě vyslovení viny mu však nebude možné uložit trest.

2.7. Nepřípustnost trestního stíhání, stanoví-li tak mezinárodní smlouva a při předání trestního stíhání do ciziny

Podle § 11 odst. 1 písm. j) je trestní stíhání nepřípustné, stanoví-li tak vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána.

Mezinárodní smlouva může v první řadě přímo vyloučit působnost trestního zákona. Taková možnost je upravena v § 20a odst. 2 tr. zákona. Mezinárodními smlouvami je zejména vylučována územní působnost trestních norem, pokud je trestný čin spáchán na zvláštních místech - např. na palubě cizích lodí, i když jsou na území našeho státu.

Mezinárodní smlouva může dále upravit případy, kdy je trestní stíhání nepřípustné. Zejména se jedná o ustanovení v mezinárodních smlouvách, která mají za úkol zabránit dvojímu trestnímu stíhání a potrestání pro tentýž skutek, neboť jak již bylo uvedeno výše, zásada „ne bis in idem“ upravená ve vnitrostátních předpisech se obecně uplatní pouze ve vztahu k vlastním rozhodnutím jednotlivých států. Státy proto v uzavřených smlouvách obětují část své svrchovanosti, jejímž vyjádřením je mimo jiné právo samostatně rozhodnout o stíhání trestných činů. Pachatel na základě mezinárodní smlouvy není

znovu stíhán a postižen za spáchání trestného činu, pokud je zřejmé, že potrestání v řízení, které povede jen jedna ze smluvních stran, lze považovat za dostatečné. Spácháním trestného činu tedy vzniká pachateli trestněprávní odpovědnost, která by mohla být vynucena v trestním řízení, stát se však této možnosti vzdá ve prospěch jiného (smluvního) státu. Vzhledem k zásadě rovnosti v mezinárodních vztazích se tak může dít pouze, pokud je takový postup vzájemný.

Typickým představitelem takové smlouvy je Evropská úmluva o předávání trestního řízení z roku 1972 (sdělení č. 551/1992 Sb., dále jen „Úmluva o předávání“). Podle článku 35 Úmluvy o předávání nemůže být osoba, nad kterou byl vynesena pravomocný a vykonatelný rozsudek, pro tentýž čin ani stíhána ani odsouzena ani na ní nemůže být vykonán trest v jiném smluvním státě, pokud:

- a) byla zproštěna viny,
- b) uložený trest byl zcela vykonán nebo je vykonáván, zcela nebo z jeho nevykonané části podléhal milosti nebo amnestii, nebo nemůže již být vykonán vzhledem k promlčení,
- c) soud uznal obžalovaného vinným a upustil od potrestání.

V článku 35 jsou stanoveny podmínky překážky věci rozhodnuté, která bude ve smluvním státě platit, aniž by muselo být příslušné rozhodnutí druhého smluvního státu ještě zvláště uznáváno. Zprošťující rozsudky tvoří překážku věci rozhodnuté i tehdy, pokud důvodem zproštění bylo, že projednávaný skutek není v daném státě trestným činem. Požadavkem uvedeného článku je, aby rozhodnutí byla konečná. Přesto by bylo podle důvodové zprávy k Úmluvě o předávání v rozporu s podstatou článku 35, kdyby jiný stát zahájil

trestní stíhání v době mezi vyhlášením rozsudku v prvním stupni a uplynutím lhůty k podání odvolání⁵⁷.

Úmluva o předávání však dále stanoví výjimky z nepřípustnosti trestního stíhání, které se týkají případů, kdy je veřejný zájem trestným činem dotčen více než je obvyklé. Jestliže smluvní stát sám nežádal o zahájení trestního řízení, nebude povinen uznat důsledky pravomocně rozhodnuté věci, pokud čin, pro který byl vynesena rozsudek, byl namířen proti veřejnému činiteli nebo veřejné instituci nebo čemukoli, co má veřejný charakter v tomto státě, nebo pokud pachatel sám byl veřejným činitelem v tomto státě. V uvedených případech má dotčený stát zvláštní zájem na tom, aby mohl samostatně trestně stíhat určité trestné činy, neboť nepředpokládá, že jiný stát bude tentýž trestný čin postihovat se stejnou přísností⁵⁸. Navíc smluvní stát, na jehož území byl trestný čin spáchán nebo je považován za spáchaný na jeho území podle právního řádu tohoto státu, nebude povinen uznat důsledky pravomocně rozhodnuté věci, jestliže sám nežádal o zahájení řízení. Tato výjimka zdůrazňuje princip teritoriality a ponechává na každém státě, aby se rozhodl, zda přenesla právo vést trestní řízení na jiný smluvní stát.

Pokud dojde k souběhu trestních řízení, mají smluvní státy povinnost spolu konzultovat, kdo nadále povede trestní řízení v dané věci. Stát, který zastaví trestní řízení, se pak podle Úmluvy o předávání považuje za stát, který řízení předal jinému státu.

Článek 37 Úmluvy o předávání dále stanoví, že každý smluvní stát může svými normami podmínky překážky věci rozhodnuté

⁵⁷ Fenyk, J., Kloučková, S., Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech, 2. vydání, Linde, Praha, 2005, str. 319.

⁵⁸ Fenyk, J., Kloučková, S., Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech, 2. vydání, Linde, Praha, 2005, str. 320.

rozšířit. Článek 43 odst. 1 pak dává možnost, aby si smluvní státy upravily záležitosti řešené Úmluvou o předávání odlišným způsobem. Ustanovení týkající se zásady ne bis in idem například obsahuje dvoustranná smlouva s Rakouskem (č. 3/1996 Sb.). Podle článku XVI je za res iudicata považována věc tehdy, jestliže trest vyneseny v dožadáném státě byl vykonán, prominut nebo je promlčen, pokud byl výkon trestu zcela nebo zčásti odložen nebo bylo doručeno rozhodnutí o potrestání, jestliže z důkazních důvodů byla obviněná osoba pravomocně zproštěna obžaloby nebo řízení proti ní bylo s konečnou platností zastaveno.

Pokud mezinárodní smlouva neupravuje výslovně nepřípustnost trestního stíhání v případě předání trestní věci nebo není mezi Českou republikou a cizím státem vůbec žádná smlouva podepsána, musí se postupovat podle vnitrostátních předpisů. Konkrétně může být trestní stíhání vyloučeno podle § 448 odst. 5 tr. řádu, který stanoví, že rozhodl-li orgán dožadáného státu o převzetí trestního řízení, nelze na území České republiky pokračovat v trestním řízení pro trestný čin, pro který bylo trestní řízení předáno. Předat do cizího státu lze podle § 448 odst. 1 tr. řádu trestní věc týkající se trestného činu spáchaného na území České republiky, z jehož spáchání je podezřelá osoba, která je občanem cizího státu, nebo trestného činu spáchaného touto osobou na území cizího státu.

Orgány České republiky však mohou v trestním řízení pokračovat nebo nařídit výkon trestu, jestliže dožadovaný stát:

- a) oznámí, že ve věci nebude konat řízení,
- b) dodatečně odvolá své rozhodnutí o převzetí trestního řízení,
- c) oznámí, že v řízení nebude pokračovat, nebo řízení ukončí, nebo

- d) přes opakované dotazy a přes upozornění, že orgány České republiky mohou v trestním řízení pokračovat nebo nařídít výkon trestu, neoznámí své rozhodnutí, zda trestní řízení přebírá.

Dalším ustanovením mezinárodní smlouvy, jehož účelem je zabránit dvojímu postihu, je článek 9 Evropské úmluvy o vydávání ze dne 13.12.1957 (sdělení č. 549/1992 Sb., dále „Úmluva o vydávání“). Tento článek dává smluvním státům možnost odmítnout vydat dožadujícímu státu požadovanou osobu v případě překážky pravomocně rozhodnuté věci. Vydání nebude povoleno v případech, kdy příslušné orgány dožádané strany vynesly konečné rozhodnutí v řízení proti žádané osobě o trestném činu nebo trestných činech, pro které se o vydání žádá. Pokud příslušné orgány dožádané strany rozhodly nezahajovat nebo zastavit trestní stíhání, mají možnost rozhodnout o tom, zda žádosti o vydání pro stejný čin vyhoví či nikoli.

Dodatkovým protokolem k Úmluvě o vydávání z roku 1975 bylo dále upraveno, že pokud bylo vyneseno konečné rozhodnutí v jiném smluvním státě než jsou dožádaný a dožadující stát, pro stejný čin nebude podle článku 9 odst. 2 vydání povoleno, pokud:

- a) osoba byla uvedeným rozhodnutím zproštěna viny,
- b) uložený trest odnětí svobody nebo jiné uložené opatření
 - bylo vykonáno
 - podléhá zcela nebo z nevykonané části milosti nebo amnestii
- c) soud uznal obžalovaného vinným a upustil od potrestání.

V některých případech výraznějších vazeb spáchané trestné činnosti na dožadující stát však může být vydání povoleno i

v případech uvedených v článku 9 odst. 2 (Jde o trestnou činnost proti veřejnému činitele, o trestnou činnost veřejného činitele, či o případy, kdy trestná činnost byla alespoň z části spáchána na území dožadujícího státu.)⁵⁹.

Mezi státy, které jsou členy Evropské unie se však v současné době již Úmluva o vydávání neuplatní, neboť byla nahrazena institutem evropského zatýkacího rozkazu, který přinesl do oblasti vydávání osob nové prvky a značně tuto činnost zrychlil a zbavil některých formalit. Povinnost zavést do právních řádů členských států Evropské unie evropský zatýkací rozkaz byla stanovena Rámcovým rozhodnutím Rady Evropských společenství o evropském zatýkacím rozkazu a předávání mezi členskými státy ze dne 13.6.2002⁶⁰ (Po vstupu Amsterodamské smlouvy v platnost dne 1.5.1999 se stala rámcová rozhodnutí nejvýznamnějším aktem EU v oblasti justiční spolupráce v trestních věcech⁶¹). Došlo tak k realizaci principu tzv. evropské teritoriality⁶², který byl předtím vyjádřen v projektech Corpus Juris a na něho navazujícím Corpus Juris 2000⁶³. Jednalo se o komplexní modelový trestní kodex v oblasti finančních zájmů Evropských společenství, který však jako celek nebyl realizován a uplatnily se pouze některé jeho prvky. Mezi ně patřil také princip evropské teritoriality uplatněný v evropském zatýkacím rozkazu. Česká republika splnila svou povinnost úpravou evropského zatýkacího rozkazu v § 403 až 422 tr. řádu, přičemž v rozporu s požadavky rámcového rozhodnutí omezila jeho použití pouze na skutky spáchané po 1.11.2004. To v praxi může přinést nemalé

⁵⁹ Fenyk, J., Kloučková, S., Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech, 2. vydání, Linde, Praha, 2005, str. 100.

⁶⁰ Kloučková, S., Evropský zatýkací rozkaz, AUC Iuridica 2/2005, str. 92.

⁶¹ Polák, P., Rámcová rozhodnutí a zásada vzájemného uznávání rozhodnutí v trestních věcech, LexisNexis CZ s.r.o., Praha, 2007, str. 36 a násl.

⁶² Gřivna, T., Zásada „ne bis in idem“ v souvislosti s volným pohybem osob po teritoriu EU, AUC Iuridica 1/2006, str. 60.

⁶³ Fenyk, J., Projekt modelového trestního práva Corpus Juris a právo na spravedlivý proces, AUC Iuridica 1/2006, str. 36.

problémy, neboť může dojít k tomu, že dožádané státy, které uplatňují evropský zatýkací rozkaz bez časového omezení, odmítnou postupovat podle Úmluvy o vydávání, podle níž však u skutků spáchaných před 1.11.2004 musí postupovat Česká republika.

Vzhledem k tomu, že evropský zatýkací rozkaz je upraven zákonem, zatímco Úmluva o vydávání je mezinárodní smlouvou, která by při kolizi měla přednost, musela Česká republika v souladu s článkem 28 odst. 3 Úmluvy o vydávání zaslat generálnímu tajemníku Rady Evropy prohlášení o tom, že se ve vztahu ke státům Evropské unie bude nadále řídit evropským zatýkacím rozkazem (pokud jde o činy spáchané po 1.11.2004) a nikoli Úmluvou o vydávání, která se uplatní pouze při styku se signatářskými zeměmi, které nejsou členy EU⁶⁴. Oznámení je účinné od 14.1.2005⁶⁵.

Důležitou smlouvou obsahující ustanovení o zákazu dvojího postihu v oblasti práva Evropské unie je Prováděcí úmluva k Schengenské smlouvě ze dne 19.6.1990 (dále jen „Prováděcí úmluva“). Článek 54 určuje, že osoba pravomocně odsouzená jednou ze smluvních stran nesmí být druhou smluvní stranou pronásledována pro stejný čin za předpokladu, že v případě odsouzení již byla sankce vykonána, je právě vykonávána nebo podle práva státu, který vydal rozsudek, již nemůže být vykonána. Při výkladu tohoto článku hraje rozhodující roli judikatura Evropského soudního dvora. Ten například rozhodl, že překážku dalšího trestního stíhání na území Evropské unie vytváří i rozhodnutí veřejného žalobce členského státu, kterým bylo zastaveno trestní stíhání a není tedy nutné, aby se jednalo pouze o rozhodnutí soudu (rozhodnutí Evropského soudního dvora ze dne 11.2.2003 ve spojených věcech

⁶⁴ Kloučková, S., Evropský zatýkací rozkaz, AUC Iuridica 2/2005, str. 92-93.

⁶⁵ Polák, P., Rámcová rozhodnutí a zásada vzájemného uznávání rozhodnutí v trestních věcech, LexisNexis CZ s.r.o., Praha, 2007, str. 66.

č. C-187/01 a C-385/01)⁶⁶. Jde o projev důvěry jednotlivých členských států ve způsob vyřízení trestních věcí ostatními členskými státy, který nemůže být zpochybňován. Naopak Evropský soudní dvůr rozhodl o tom, že pokud dojde k zastavení trestního stíhání bez posouzení merita věci, nebrání to tomu, aby jiný členský stát pro tentýž čin vedl trestní řízení (rozhodnutí Evropského soudního dvora ze dne 10.3.2005 č. C-469/03)⁶⁷.

Článek 55 Prováděcí úmluvy dává jednotlivým státům možnost vydat odvolatelné prohlášení o výjimkách z uplatňování článku 54. Jednotlivé státy tak mají právo uplatnit princip zvýšené ochrany svého území či svých významných zájmů. V případě, že této možnosti členský stát využije, musí však při ukládání trestu započíst trest, který byl již uložený jiným členským státem.

Článek 58 Prováděcí úmluvy stanoví, že jednotlivé členské státy mohou svým právním řádem zaručit ještě širší použití zásady „ne bis in idem“, než jaké je garantováno v článku 54. Česká republika takovou úpravu má v § 11 odst. 4 tr. řádu, takže přímé využití Prováděcí úmluvy při řízení v České republice prakticky nepřipadá v úvahu. Překážku věci rozhodnuté vytvářejí podle § 11 odst. 4 tr. řádu i rozhodnutí o zastavení trestního stíhání, která se netýkají věci samé, což jde nad rámec vymezený judikaturou Evropského soudního dvora.

Ustanovení zamezující dvojímu postihu obsahují i některé další smlouvy tvořící právo Evropské unie. Například se jedná

⁶⁶ Gřivna, T., Zásada „ne bis in idem“ v souvislosti s volným pohybem osob po teritoriu EU, AUC Iuridica 1/2006, str. 50-53.

⁶⁷ Gřivna, T., Zásada „ne bis in idem“ v souvislosti s volným pohybem osob po teritoriu EU, AUC Iuridica 1/2006, str. 53-55.

o Úmluvu o ochraně finančních zájmů Evropských společenství ze dne 26.7.1995.

Jak již bylo podrobně popsáno výše, je úprava zásady „ne bis in idem“ v českém trestním řízení velmi široká. Přesto stále ještě existuje prostor proto, aby mohl být přímo aplikovatelný při řešení trestních věcí článek 4 Protokolu č. 7 k Úmluvě o ochraně LPaZS. Podle judikatury Nejvyššího soudu ČR totiž zmiňovaný článek zakládá nepřípustnost trestního stíhání v případech, když je někdo pro tentýž skutek již odsouzen nebo osvobozen v přestupkovém řízení.

Rozhodnutí o stejném skutku v přestupkovém řízení nebránilo dříve tomu, aby bylo proti pachateli ještě vedeno trestní řízení, pokud policie a státní zástupce dospěli k závěru, že skutek měl být posouzen jako trestný čin. Jestliže sankce uložená v přestupkovém řízení se zdála být již dostatečným potrestáním, připadalo v úvahu zastavení trestního stíhání pro jeho neúčelnost. Příslušné orgány však neměly povinnost takto rozhodnout a jednalo se pouze o fakultativní postup.

Za trestní řízení podléhající pravomoci České republiky však nelze v současné době považovat v úzkém smyslu pouze řízení podle trestního řádu (řízení o trestných činech), ale také řízení o přestupcích (výjimečně o disciplinárních deliktech), které mají trestněprávní povahu. Povaha deliktu se posuzuje z hlediska chráněného zájmu (jde o zájem obecný nebo partikulární), z hlediska adresáta normy (je norma adresována všem občanům nebo jen skupině osob se zvláštním statutem) a z hlediska účelu sankce. Konečně je významný též druh a závažnost sankce stanovené zákonem.

Český překlad článku 4 Protokolu č. 7 Úmluvy o ochraně LPaZS zveřejněný ve Sbírce zákonů není úplně přesný, neboť ve

srovnání s originálem v angličtině a ve francouzštině nepřesně užívá českých termínů trestný čin, trestní řízení, odsouzení a rozsudek. Tím pozměňuje i celkový význam textu citované právní normy. Podstatné v daném kontextu je především to, že slovo „delikt“ (ve francouzském znění „infraction“, v anglickém „offence“, který je překládán i jako přestoupení či porušení zákona) nahrazuje překlad pouze slovem „trestný čin“ (ve francouzském znění „infraction criminelle“, v anglickém „criminal offence“). Přitom při používání zmiňovaného ustanovení je třeba za směrodatnou považovat originální verzi v anglickém a francouzském jazyce a je tak nutné přihlídnout k tomu, že anglickému termínu „offence“ a francouzskému termínu „infraction“ v češtině odpovídají oba pojmy trestný čin i přestupek, resp. porušení zákona kvalifikovatelná buď jako přestupek nebo jako trestný čin.

V tomto kontextu je třeba uvést, že smluvní strany Úmluvy o ochraně LPaZS se již v první polovině devadesátých let pokusily vyloučit tak široký dopad zásady „ne bis in idem“, avšak neuspěly. V zájmu toho, aby docílily omezení jejího dopadu pouze na případy řízení o trestných činech a vyloučily její uplatnění na případy, kdy je týž čin téže osoby předmětem přestupkového i trestního řízení, ať už souběžně nebo postupně, učinily některé z nich (mezi nimi Rakousko, Francie, Německo a Itálie) k článku 4 Protokolu č. 7 Úmluvy o ochraně LPaZS výhradu, že zákaz dvojího stíhání a potrestání se týká jen řízení o trestných činech podle vnitrostátního práva. Evropský soud pro lidská práva však neuznal tyto výhrady za platné.

Právní úprava v § 11 odst. 1 písm. f), g) a h) tr. řádu a § 11a tr. řádu je v souladu s Protokolem č. 7 Úmluvy o ochraně LPaZS, pokud jde o vztah trestný čin - trestný čin. Vedle toho je princip „ne bis in idem“ zaručen přestupkovým zákonem

č. 200/1990 Sb. též pro případy jednočinného souběhu trestného činu a přestupku a pro případy po sobě jdoucích rozhodnutí o přestupcích (oboje v § 76 odst. 1 písm. g) zákona o přestupcích). V těchto případech není proto třeba přímo aplikovat mezinárodní smlouvu. Oproti tomu o zastavení trestního stíhání pro týž čin téže osoby, o němž již bylo pravomocně rozhodnuto příslušným orgánem v přestupkovém řízení, se zmiňují některá ustanovení trestního řádu pouze jako o fakultativní možnosti, jak již bylo zmíněno. Proto je třeba v tomto případě přímo aplikovat v souladu s § 11 odst. 1 písm. j) tr. řádu článek 4 Protokolu č. 7 Úmluvy o ochraně LPaZS.

V praxi mohou bránit rozhodnutí v přestupkovém řízení trestnímu stíhání pro tentýž skutek zejména v oblasti dopravy. Například, pokud bude pachatel potrestán v přestupkovém řízení za to, že před jízdou požil alkohol, nebude ho již následně možné trestně stíhat pro trestný čin ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 201 tr. zákona, neboť by se zjevně jednalo o tentýž skutek. Na druhou stranu, pokud by však pachatel porušil při řízení motorového vozidla trestní zákon a spáchal trestný čin, nevytváří překážku věci rozhoduté, pokud byl potrestán za přestupek, jehož se dopustil porušením dopravních předpisů při uvedeném řízení motorového vozidla. Tento případ řešil Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí sp.zn. 8 Tdo 1384/2005 (Nebylo publikováno ve Sbírce trestních rozhodnutí.) a v odůvodnění uvedl, že obviněný se jednáním, ve kterém je spatřován trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 odst. 1 písm. c) tr. zákona dopustil bez ohledu na to, zda zároveň přitom porušil dopravní předpisy (V konkrétní věci vjel do ulice opatřené dopravní značkou zákaz vjezdu všech vozidel v obou směrech.) či nikoliv. Obviněný totiž řídil motorové vozidlo, ačkoli mu taková činnost byla pravomocným rozhodnutím soudu zakázána.

Okolnosti, které vedly k uložení pokuty v blokovém řízení za přešupek, netvoří nedílnou součást jednání, které je významné z hlediska trestního práva. Obviněný se vedle jednání, které bylo významné z hlediska trestního práva, dopustil dalšího jednání, které je relevantní jen z hlediska přešupkového zákona. Tato jednání se v podstatných rysech neshodují a každé z nich směřovalo proti jinému chráněnému zájmu a mělo i jiné následky. Zatímco v případě trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 odst. 1 písm. c) tr. zákona obviněný vykonával činnost, která mu byla pravomocným rozhodnutím soudu zakázána, v případě přešupku porušil pravidla silničního provozu zakotvená v zákoně č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů, která byl povinen dodržovat, přestože vykonával činnost, která mu byla zakázána. Z toho vyplývá, že pravomocné rozhodnutí o přešupku a následující trestní stíhání pro skutek kvalifikovaný jako trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 odst. 1 písm. c) tr. zákona se netýkalo téhož skutku a v žádném případě nelze hovořit o stejných znacích skutkové podstaty tohoto trestného činu a dřívějšího přešupku.

Obdobný případ trestné činnosti v dopravě byl řešen dále rozhodnutím Nejvyššího soudu ČR č. 10/2007 Sb. rozh. tr. Podle tohoto rozhodnutí není porušením zákazu dvojího postihu za tentýž čin, byl-li obviněný jako řidič motorového vozidla v souvislosti s jednou jízdou jednak postižen ve správním řízení pro přešupky spočívající v tom, že nezastavil řízené vozidlo na signál policisty „Stůj“ a že po pronásledování obviněného a jeho zastavení policií se odmítl podrobit orientační dechové zkoušce na přítomnost alkoholu v krvi, a jednak odsouzen za trestné činy spočívající v tom, že při zastavování jím řízeného vozidla najížděl na policistu a že řídil vozidlo v době, kdy mu to bylo zakázáno správním

orgánem. Uvedené přestupky a trestné činy jsou totiž odlišnými skutky, jejichž zákonné znaky se nepřekrývají, byť byly spáchány v bezprostřední časové návaznosti.

Překážku věci rozhodnuté může tvořit i rozhodnutí o přestupku učiněné v blokovém řízení, jak vyplývá z usnesení Nejvyššího soudu ČR č. 13/2009 Sb. rozh. tr. (Věc se týkala trestného činu krádeže, který však byl ihned po odhalení posouzen jako přestupek a pachatelka byla potrestána pokutou uloženo v blokovém řízení.). Vyloučit ochranu proti novému procesu s ohledem na zásadu „ne bis in idem“ přitom nemůže ani skutečnost že příčinou prvního projednání skutku v blokovém přestupkovém řízení byla jeho nesprávná kvalifikace jako přestupku, ačkoliv naplňoval znaky trestného činu. Právně bezvýznamné je též to, proč došlo k novému řízení a rozhodnutí v dané věci, aniž bylo zrušeno předcházející rozhodnutí o totožném skutku.

Trochu jinou záležitostí - souběhem postihu v trestním řízení a v civilním řízení se zabýval Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí č. 10/2006 Sb. rozh. tr. konstatoval, že není porušením zákazu opakovaného postihu za tentýž skutek, jestliže byl vůči povinné osobě, která neumožňovala styk dítěte s oprávněnou osobou podle rozhodnutí soudu, uplatněn jednak výkon rozhodnutí uložením pokuty podle § 273 odst. 1 písm. a) o.s.ř. a jednak za stejné jednání i trestní postih za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 odst. 3 tr. zákona.

V posledním období došlo k tomu, že bylo zastaveno trestní stíhání s odkazem na ustanovení § 11 odst. 1 písm. j) tr. řádu per analogiam kvůli tomu, že trvalo neúměrně dlouhou dobu, takže by jeho další pokračování bylo v rozporu s čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně LPaZS. Podle tohoto ustanovení má každý právo

na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Je zřejmé, že osobě, u níž byl nepřiměřenou délkou řízení porušen článek 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně LPaZS, může být přiznáno peněžité odškodnění, zásadní otázkou však je, zda je nepřiměřená délka řízení důvodem pro zastavení trestního stíhání.

Z judikatury Soudu pro lidská práva ve Štrasburku přitom vyplývá, že pojem trestní obvinění je třeba posuzovat s ohledem na povahu zákona definujícího trestný čin, charakter trestného činu a jeho závažnost⁶⁸. Soud by měl při posuzování přiměřenosti délky trestního řízení zejména přihlídnout ke třem kritériím - povaze řízení, chování obviněného a přístupu státních orgánů⁶⁹.

K této problematice vydal některá protichůdná rozhodnutí Nejvyšší soud ČR. Ten nezaujal dosud k této problematice jednotný postoj, který by publikoval ve Sbírce soudních rozhodnutí, přesto lze vysledovat, že převládají rozhodnutí o tom, že porušení práva na včasné projednání trestní věci není důvodem k zastavení trestního stíhání.

Názor, že nepřiměřeně dlouhé trestní řízení může být důvodem pro zastavení trestního stíhání, vyslovil Nejvyšší soud ČR v usnesení sp. zn. 7 Tz 316/2001, jímž zamítl stížnost pro porušení zákona podanou ministrem spravedlnosti proti usnesení Krajského soudu v Plzni. Ten podle § 188 odst. 1 písm. c) tr. řádu za použití § 172 odst. 1 písm. d) tr. řádu z důvodu § 11

⁶⁸ Hubálková, E., Bulletin advokacie - Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech, Česká advokátní komora, Praha, 2000, str. 91, a Repík, B., Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo, Orac, Praha, 2002, str. 105.

⁶⁹ Repík, B., Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo, Orac, Praha, 2002, str. 141.

odst. 1 písm. ch) tr. řádu (Do 31.12.2001 byla nepřípustnost trestního stíhání, pokud tak stanovila mezinárodní smlouva, upravena v tomto ustanovení.) zastavil trestní stíhání. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí zejména zdůraznil, že trestní stíhání bylo vedeno již deset let, aniž bylo o vině obviněného pravomocně rozhodnuto příslušným soudem. K těmto průtahům v řízení došlo, aniž by se na tom jakýmkoliv svým postupem podílel obviněný, nejde o věc složitou skutkově či právně a není rozsáhlá ani z hlediska provádění důkazů. Přesto orgány činné v trestním řízení nebyly schopny v přiměřené lhůtě věc skončit pravomocným meritorním rozhodnutím. V době přesahující 6 let neučinily příslušné orgány v přípravném řízení ani jeden úkon. Nejvyšší soud zmínil také judikaturu Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku, který pouze ve výjimečných případech uznal za přiměřenou lhůtu řízení před vnitrostátními orgány dosahující šesti roků a takovou lhůtu považoval v drtivé většině případů za porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně LPaZS. Přestože v trestním řádu chybí úprava těchto případů, jsou mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, ratifikované a vyhlášené Českou republikou, na jejím území obecně závazné a mají přednost před zákonem. To se týká i mezinárodních smluv o lidských právech ratifikovaných před vznikem České republiky. Podle Nejvyššího soudu mají-li být práva upravena v Úmluvě o ochraně LPaZS skutečně zaručena, nelze ustanovení čl. 6 odst. 1 pokládat za pouhou směrnici pro jednotlivé státy, aby systém justičních orgánů zřídily tak, aby vyhovoval daným kritériím. Takovýto výklad by jednotlivé státy nijak nenutil k nápravě a ve své podstatě by umožňoval neomezené porušování daného práva. Takovýto výklad by byl také v rozporu s čl. 17 Úmluvy o ochraně LPaZS, který stanoví, že „nic v této úmluvě nemůže být vykládáno tak, jako by dávalo státu, skupině nebo jednotlivci jakékoli právo vyvíjet činnost nebo dopouštět se činů zaměřených na zničení kteréhokoli ze zde přiznaných práv a svobod nebo na omezování těchto práv a

svobod ve větším rozsahu, než to úmluva stanoví". Nejvyšší soud proto dospěl k závěru, že dostane-li se právo (a povinnost) státu na stíhání a potrestání pachatele trestné činnosti, výlučně (nebo zejména) z důvodů na straně státu, do tak extrémního rozporu s právem obviněného na projednání jeho záležitosti v přiměřené lhůtě, jako tomu bylo v daném případě, zbavuje se tím stát svojí nečinností práva na stíhání a potrestání pachatele trestné činnosti. Takový postup orgánů činných v trestním řízení výrazně oslabuje právní jistoty stíhaných osob a jejich důvěru v zajištění ochrany jejich základních ústavních práv ze strany orgánů státní moci.

Z několika rozhodnutí, v nichž Nejvyšší soud ČR dospěl k závěru, že porušení článku 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně LPaZS nemůže být důvodem nepřipustnosti trestního stíhání, lze uvést např. usnesení 3 Tdo 677/2008, jímž zamítl dovolání odsouzených, která poukazovala na nepřiměřeně dlouhé trvání trestního řízení. V odůvodnění argumentoval Nejvyšší soud zejména tím, že v textu vyhlášené mezinárodní smlouvy musí být nepřipustnost trestního stíhání zakotvena výslovně a nelze ji dovozovat jako možný prostředek nápravy vzniklého pochybení. V případě článku 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně LPaZS tomu tak není, neboť ten žádný výslovný důvod pro zastavení trestního stíhání neobsahuje a také nestanoví žádnou sankci pro případ porušení práva na projednání věci v přiměřené lhůtě. Proto porušení práva na projednání věci v přiměřené lhůtě ve smyslu tohoto článku samo o sobě nezakládá nepřipustnost trestního stíhání. Nejvyšší soud zároveň poukázal na to, že v trestním řízení nebylo možné shledat v žádném případě průtahy obdobné případu, o němž bylo rozhodováno v usnesení 7 Tz 316/2001.

Otázkami porušení práva na projednání věci v přiměřené lhůtě se zabýval také Ústavní soud České republiky. Ten vždy jednoznačně zdůraznil, že samotná skutečnost, že bylo porušeno

právo na projednání věci soudem bez zbytečných průtahů a v přiměřené lhůtě, nemůže být důvodem pro zrušení napadených rozhodnutí a že zákon mu v této souvislosti nedává možnost přiznání jiné satisfakce, nežli je vyslovení názoru, že toto právo bylo porušeno. V nálezů č. 10/2006 Sb.n.u.US dospěl Ústavní soud k závěru, že v textu mezinárodní smlouvy by musela být nepřípustnost trestního stíhání zakotvena výslovně a nelze ji dovozovat jako možný prostředek nápravy vzniklého pochybení. V některých svých nálezech v této souvislosti dokonce Ústavní soud přikázal příslušnému orgánu veřejné moci, aby v průtazích nepokračoval a ve věci neprodleně jednal. Nikdy ale nezvolil možnost zastavení trestního stíhání s odkazem na čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně LPaZS.

2.8. Případy zániku trestnosti

Trestní stíhání musí být podle § 172 odst. písm. f) trestního řádu zastaveno, zanikla-li trestnost činu. Trestní zákon upravuje řadu případů, s nimiž je spojen zánik trestnosti předchozího protiprávního jednání pachatele. Většinou jsou tyto případy spojeny s aktivitou pachatele směřující k odstranění škodlivého následku, který předtím způsobil (nebo k zamezení jeho vzniku). Smyslem toho je účinnější ochrana zájmů chráněných trestním zákonem, neboť pachatel je nabídkou beztrestnosti motivován k tomu, aby škodlivé důsledky svého jednání napravil. Zánikem trestnosti zaniká trestněprávní vztah mezi pachatelem a státem a s ním i trestní odpovědnost⁷⁰.

Za jeden z důvodů zániku trestnosti je považováno i promlčení trestního stíhání či udělení milosti prezidentem

⁷⁰ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M., Trestní právo hmotné - I. obecná část, 3. přepracované vydání, Codex, Praha, 1997, str. 187.

republiky, o nichž bylo již blíže pojednáno výše. Trestnost činu, který byl v době spáchání pro společnost nebezpečný, také zaniká, jestliže vzhledem k změně situace anebo vzhledem k osobě pachatele pominula nebezpečnost trestného činu pro společnost (§ 65 tr. zákona). Změnou situace se rozumí zejména podstatná změna poměrů ve společnosti či jiných okolností, které mají vliv na hodnocení významu ohrožených či porušených zájmů chráněných trestním zákonem. Změna v mezinárodních vztazích České republiky tak například může vést k tomu, že nepřátelská mocnost, které pachatel trestného činu spolupráce s nepřitelem podle § 113 tr. zákona pomáhal, přestane být nepřátelskou a předchozí jednání pachatele tak zároveň přestane být nebezpečné⁷¹. Změnou situace může také být to, že některé skutečnosti přestane být utajována a její předchozí vyzrazení tak přestane být pro společnost nebezpečné. Vzhledem k osobě pachatele zaniká trestnost tehdy, když přestal být po spáchání trestného činu pro společnost nebezpečným a to v důsledku změny svého chování. Zejména to platí v případech, kdy pachatel prokázal, že z jeho strany již nehrozí opětovné spáchání trestného činu a jeho postoj k chráněnému zájmu, který předtím porušil či ohrozil, svědčí o jeho trvalé nápravě.

Trestnost některých trestných činů, které jsou taxativně vyjmenovány v § 66 odst. 1 tr. zákona, zaniká z důvodu účinné lítosti, která spočívá v tom, že pachatel zamezil nebo napravil škodlivý následek tohoto činu, nebo učinil o trestném činu oznámení v době, kdy škodlivému následku trestného činu mohlo být zabráněno. Oznámení je nutno učinit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, voják může místo toho učinit oznámení veliteli nebo náčelníku. Za škodlivý následek je považován nejen negativní dopad jednání pachatele na zájem

⁷¹ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M., Trestní právo hmotné - I. obecná část, 3. přepracované vydání, Codex, Praha, 1997, str. 189.

chráněný trestním zákonem, ale také škody další - zejména ty, které jsou způsobeny na hmotném předmětu útoku, ale může se jednat dokonce i o škody nehmotné (morální, politické apod.). Škodlivý následek zahrnuje i nezaviněné škody, které vyplynuly z jednání pachatele. Je proto třeba vždy podrobně zkoumat, zda byl škodlivý následek skutečně celý napraven nebo zda mu bylo zcela zamezeno.

Zvláštní druh účinné lítosti je upraven v § 7 zákona č. 218/2003 ve vztahu k mladistvému pachateli. Podle tohoto ustanovení trestnost činu, na který trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, spáchaného mladistvým zaniká, jestliže mladistvý po spáchání činu

- a) dobrovolně odstranil nebo napravil způsobený následek, anebo se o to pokusil, zejména nahradil způsobenou škodu, učinil opatření potřebná k její náhradě nebo se jinak pokusil odčinit způsobené následky,
- b) svým chováním projevil účinnou snahu po nápravě a
- c) čin neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného nebo pro společnost.

Mladistvý pachatel tedy musí odstranit způsobený následek, což je dále vymezeno zejména jako povinnost nahradit způsobenou škodu. Takto vymezený následek tedy bude většinou užší než škodlivý následek, který je třeba napravit, aby se jednalo o účinnou lítost podle § 66 tr. zákona a spíše odpovídá náhradě škody u podmíněného zastavení trestního stíhání.

Další speciální případy účinné lítosti jsou uvedeny ve zvláštní části trestního zákona u některých trestných činů. Pokud například pachatel trestného činu neodvedení daně,

pojistného na sociální zabezpečení, na úrazové pojištění, na zdravotní pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti podle § 147 tr. zákona dodatečně svou povinnost odvést příslušné finanční částky splní dříve, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek, trestnost činu zaniká. Obdobné důsledky má, pokud pachatel trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zákona zaplatí celé výživné, které dlužil a jeho čin neměl trvale nepříznivých následků. Jestliže je někdo požádán o to, aby poskytl úplatek a na základě této žádosti tak učinil nebo úplatek slíbil poskytnout, může bez odkladu tuto skutečnost oznámit věc státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, čímž zanikne jeho trestní odpovědnost. Takové opatření má vést k tomu, aby byly ve větší míře objasňovány trestné činy úplatkářství, které jsou velmi společensky nebezpečné a přitom latence je u těchto činů vysoká. Posledním případem speciální účinné lítosti, který má pomoci při odhalování organizované trestné činnosti, je zánik trestnosti trestného činu účasti na zločinném spolčení podle § 163a tr. zákona. Jestliže pachatel tohoto trestného činu učinil o zločinném spolčení oznámení státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu v době, kdy nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z jiného činu zločinného spolčení, než je uveden v § 163a tr. zákona, mohlo být ještě odstraněno, trestnost činu zaniká. Voják může takové oznámení učinit i veliteli nebo náčelníku.

Pokud trestná činnost pachatele ještě není dokonaná, ale nachází se buď ve stádiu přípravy nebo pokusu, lze zániku trestnosti přípravy nebo pokusu dosáhnout v první řadě tím, že pachatel buď upustil od dalšího jednání směřujícího k spáchání či dokonání trestného činu a odstranil nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z podniknuté přípravy nebo pokusu. V konkrétní situaci záleží na tom, v čem příprava nebo pokus trestného činu spočívaly. Někdy postačí

pouze, pokud pachatel přestane vyvíjet činnost směřující k dokonání trestného činu a nebezpečí vzniklé chráněnému zájmu tím automaticky zmizí (např. pachatel si pořídil zbraň a plán budovy za účelem provedení loupeže, ale nakonec se rozhodne, že se loupeže nedopustí). Někdy je však třeba aktivní jednání pachatele, neboť nebezpečí vzniklé chráněnému zájmu nezmizí jen tím, že pachatel dále neusiluje o dokonání trestného činu (např. pokud nastraží nálož, pustí v bytě plyn, nebude stačit, pokud jen upustí od dalšího jednání, neboť vzniklé nebezpečí se tím neodstraní). Druhou možností jak dosáhnout zániku trestnosti přípravy nebo pokusu je učinit o nich oznámení v době, kdy nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému tímto zákonem, mohlo být ještě odstraněno. Oznámení je nutno učinit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, voják může místo toho učinit oznámení veliteli nebo náčelníku.

Upuštění od dokonání trestného činu musí být vždy dobrovolné. Podmínka dobrovolnosti se pokládá za splněnou, pokud pachatel ví, že mu nic nebrání dokončit trestnou činnost podle jeho představ, ani mu nehrozí žádné nebezpečí, a přesto se rozhodne od dokonání upustit (učinit oznámení). Rozhodnutí upustit od dokonání trestného činu musí být od počátku trvalé, konečné a musí trvat až do konečného odvrácení nebezpečí vzniku následku (srov. Č. 27/87 Sb. rozh. tr.). Za dobrovolné upuštění od dokonání trestného činu se např. nepovažuje, pokud tak pachatel učinil kvůli tomu, že narazil na nepřekonatelnou překážku, či měl vzhledem k okolnostem odůvodněný strach z prozrazení⁷².

I když však ten, kdo připravoval trestný čin nebo se o trestný čin pokusil svým následným jednáním docílí toho, že

⁷² Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M., Trestní právo hmotné - I. obecná část, 3. přepracované vydání, Codex, Praha, 1997, str. 162-163.

trestnost přípravy nebo pokusu zanikne, může být stíhán pro jiný trestný čin, který již dokonal (např. pokud pachatel sváže ženu, aby ji znásilnil a nakonec po určité době upustí od dokonání tohoto činu a ženu propustí, může být stíhán pro trestný čin omezování osobní svobody, který již dokonal)⁷³.

⁷³ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M., Trestní právo hmotné - I. obecná část, 3. přepracované vydání, Codex, Praha, 1997, str. 163-164.

3. Přerušeni trestního stíhání

V některých případech se trestní stíhání přeruší. Z formulace v § 173 tr. řádu, který se týká postupu státního zástupce v přípravném řízení i z formulace v § 224 tr. řádu, který se týká postupu soudu po podání obžaloby je zřejmém, že pokud nastanou zákonné podmínky, je povinností příslušného orgánu trestní stíhání přerušit. Narozdíl od zastavení trestního stíhání se jedná o rozhodnutí zatímní povahy a po odpadnutí překážky, která brání pokračování v trestním stíhání se v trestním stíhání musí pokračovat. Z toho důvodů je nezbytné učinit před přerušením trestního stíhání vše, čeho je třeba k zabezpečení úspěšného provedení trestního stíhání.

Státní zástupce trestní stíhání přeruší:

- a) nelze-li pro nepřítomnost obviněného věc náležitě objasnit,
- b) nelze-li obviněného pro těžkou chorobu postavit před soud,
- c) není-li obviněný pro duševní chorobu, která nastala až po spáchání činu, schopen chápat smysl trestního stíhání,
- d) navrhuje-li se předání trestního stíhání do ciziny, nebo byl-li obviněný vydán do ciziny nebo vyhoštěn.

Soud trestní stíhání přeruší, shledá-li za hlavního líčení, že je tu některá z okolností uvedených v bodech b) až d), nebo pokud podá žádost o rozhodnutí o předběžné otázce Soudnímu dvoru zřízenému předpisy Evropských společenství, nebo nelze-li obžalovanému doručit předvolání k hlavnímu líčení.

Nepřítomnost obviněného je důvodem k přerušeni trestního stíhání jen tehdy, pokud nelze kvůli tomu věc náležitě objasnit. Pokud by nepřítomnost obviněného nebránila objasnění

věci, lze při splnění zákonných podmínek uvažovat o konání řízení proti uprchlému⁷⁴.

To, zda obviněný trpí těžkou chorobou [většinou tělesnou ale i duševní s výjimkou té uvedené v bodě c)], která brání postavit ho před soud, nebo duševní chorobou, která nastala až po spáchání činu a kvůli níž není schopen chápat smysl trestního stíhání, bude zjišťováno zejména znaleckým posudkem.

Přes svou zatímní povahu ve skutečnosti i usnesení o přerušení trestního stíhání může být posledním rozhodnutím v dané věci zejména v případech těžké choroby nebo duševní choroby, která nastala až po spáchání činu, pokud se obviněný již nezotaví. Také v případech předání trestního stíhání do ciziny či vyhoštění, nemusí překážka bránící vedení trestního stíhání často odpadnout a rozhodnutím o přerušení trestní stíhání de facto skončí. Pokud však cizozemský orgán vydá ve věci konečné rozhodnutí, mělo by být rozhodnuto o pokračování v trestním stíhání. Podle účinků cizozemského rozhodnutí na vnitrostátní řízení lze pak případně rozhodnout o fakultativním zastavení trestního stíhání pro jeho neúčelnost nebo je nutné trestní stíhání zastavit vzhledem k tomu, že trestní řád či mezinárodní smlouva přiznávají cizozemskému rozhodnutí účinky věci rozhodnuté.

⁷⁴ Šámal, P., Růžička, M., Novotný, F., Doucha, J., Přípravné řízení trestní, 2. vydání, C.H. Beck, Praha, 2003, str. 1075.

III. Nový trestní zákoník a zákon č. 41/2009 Sb. ve vztahu k zásadě legality

Dne 9.2.2009 byl ve Sbírce zákonů pod číslem 40/2009 Sb. publikován nový trestní zákoník. Téhož dne byl publikován také zákon č. 41/2009 Sb., který v souvislosti s přijetím nového trestního zákoníku mění některé další zákony včetně trestního řádu. Oba zákony nabudou účinnosti dne 1.1.2010.

Trestní řízení má být i nadále založeno na zásadě legality. Rozšiřují se však možnosti oportunitních řešení trestních věcí, neboť je dána nově státnímu zástupci pravomoc ještě před zahájením trestního stíhání fakultativně věc odložit, pokud z výsledků prověřování vyplývá, že nastaly okolnosti uvedené v § 172 odst. 2 písm. c) tr. řádu. Toto ustanovení upravující jednu z možností zastavení trestního stíhání pro neúčelnost bylo navíc oproti stávající úpravě nově formulováno a od 1.1.2010 bude znít tak, že státní zástupce může zastavit trestní stíhání, jestliže vzhledem k významu a míře porušení nebo ohrožení chráněného zájmu, který byl dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku, nebo okolnostem, za nichž byl čin spáchán, a vzhledem k chování obviněného po spáchání činu, zejména k jeho snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu, je zřejmé, že účelu trestního řízení bylo dosaženo. Jestliže tedy státní zástupce dospěje k závěru, že dané okolnosti nastaly již během prověřování a že není třeba vůbec zahajovat trestní stíhání, může podle nové právní úpravy věc rovnou odložit. Přestože ve stadiu trestního řízení před zahájením trestního stíhání rozhoduje většinou policejní orgán, posoudit, zda bylo již účelu trestního řízení dosaženo a věc z tohoto důvodu odložit, může pouze státní zástupce.

Nový trestní zákoník přináší celou řadu podstatných změn, které se mohou dotknout také postupu orgánů činných v trestním řízení při rozhodování o způsobu vyřízení jednotlivých věcí.

Změnou, která se týká nejen pojmosloví, je rozlišování trestných činů podle závažnosti na přečiny a zločiny. Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Zločiny jsou pak všechny trestné činy, které nejsou přečiny. Na toto rozlišení trestných činů pak navazují změny v trestním řádu v části upravující podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání. Tyto odklony bude možné od 1.1.2010 využít pouze u přečinů. Na rozdíl od stávající úpravy tak bude možné teoreticky podmíněně zastavit trestní stíhání nebo rozhodnout o narovnání v případech, kdy se obviněný dopustil nedbalostního trestného činu (přečinu) s trestní sazbou, jejíž horní hranice přesahuje pět let (To se může například týkat i trestného činu obecného ohrožení z nedbalosti, jímž byla způsobena těžká újma na zdraví nebo i smrt.).

V novém trestním zákoníku je trestný čin vymezen jako protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. Výslovně není tedy již jako jeden ze znaků trestného činu stanovena materiální stránka - stupeň společenské nebezpečnosti - který musí být podle současného trestního zákona větší než nepatrný (u mladistvých větší než malý). Pokud příslušný orgán dospěl v současné době k závěru, že konkrétní jednání není natolik nebezpečné, aby se jednalo již o trestný čin, mohl rozhodnout o zastavení trestního stíhání (o jeho odložení) případně o postoupení věci jinému orgánu, který mohl věc posoudit. Podle nového trestního zákoníku by mělo být každé jednání, které vykazuje formální znaky trestného činu, také jako trestný čin

posouzeno bez ohledu na jeho závažnost. To vede k přesnějšimu vymezení toho, co je trestným činem, a není dán již prostor soudu či státnímu zástupci na to, aby interpretovali neurčitý pojem společenské nebezpečnosti a tím sami určili, co je trestným činem a co nikoli⁷⁵. Za této situace by jistě měla stoupnout úloha odklonů v trestním řízení a fakultativních zastavení (odložení) trestních stíhání pro jejich neúčelnost. Určitým korektivem pro postup orgánů činných v trestním řízení, který však nelze považovat za plnohodnotnou náhradu materiálního znaku trestného činu, je § 12 odst. 2 tr. zákoníku, v němž je vyjádřena výslovně subsidiarita trestní represe. Toto ustanovení zavádí nový pojem společenské škodlivosti. Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu⁷⁶.

S plánovaným snížením hranice trestní odpovědnosti mladistvých na čtrnáct let souviselo také stejné snížení věkové hranice u poškozeného, do níž se nepožaduje souhlas s trestním stíháním pachatele, ačkoli by jinak poškozený mohl souhlas odepřít. Zatímco však od změny věkové hranice trestní odpovědnosti zákonodárce nakonec ustoupil a trestní zákoník za tímto účelem ještě před nabytím účinnosti novelizoval zákonem č. 306/2009 Sb., ke změně týkající se věkové hranice u poškozeného, pod kterou není vyžadován souhlas s trestním stíháním obviněného, touto novelou nedošlo.

⁷⁵ Šámal, P., Některé aktuální problémy návrhu kodifikace trestního zákoníku v roce 2007, AUC Iuridica 2/2007, str. 13.

⁷⁶ Šámal, P., Některé aktuální problémy návrhu kodifikace trestního zákoníku v roce 2007, AUC Iuridica 2/2007, str. 14-15.

IV. Úvahy o dalším vývoji zásad legality a oportunity

Lze očekávat, že i v budoucnu bude trestní řízení v České republice založeno na zásadě legality. Je však moderním trendem všude tam, kde se tato zásada uplatňuje, že se stále více prosazují různé ústupky a výjimky ve prospěch zásady oportunity, jak ostatně vyplývá i z této práce. Důvody proto, aby tento trend pokračoval, spočívají zejména:

- 1) v rostoucím respektování zájmů poškozeného a v rozšiřování jeho role v trestním řízení,
- 2) ve snaze stále více zrychlovat a zefektivňovat trestní řízení hlavně u trestných činů menší závažnosti a
- 3) ve stále se rozšiřující mezinárodní spolupráci, jejímž účelem je vyřešit případy, kdy si právo stíhat trestný čin přisvojuje více států, takovým způsobem, aby bylo zamezeno dvojímu postihu.

Pokud jde o práva poškozených v trestním řízení, ta byla dlouhou dobu přehlížena a jen postupně dochází ke zlepšování situace četnými novelami trestního řádu účinného již téměř 50 let a vzniklého za zcela odlišného společenského zřízení. Je zjevné, že do budoucna je nezbytné, aby byl přijat nový trestní řád, který se již připravuje. Kromě toho se chystá také speciální zákon o obětech trestných činů, který by měl vstoupit v platnost v roce 2012. Zřejmě hlavní novinkou, s níž je v trestním řízení počítáno, je obnovení subsidiární žaloby poškozeného - tedy možnost docílit toho, aby určitá rozhodnutí státního zástupce nestíhat mohla být zvrácena žalobou poškozeného. Poškozený by měl mít právo podat ve lhůtě 15 dnů od právní moci usnesení o odložení z důvodu nedostatku veřejného zájmu na stíhání nebo od vyrozumění o odložení

podnětu k přezkoumání usnesení o zastavení trestního stíhání z důvodu nedostatku veřejného zájmu na stíhání nejvyšším státním zástupcem na základě jeho zvláštní pravomoci řešit nezákonná usnesení nižších státních zástupců o zastavení trestního stíhání nebo o postoupení věci tzv. subsidiární žalobu. Řízení o této žalobě by mělo být upraveno v rámci zvláštních způsobů řízení. Soud by mohl subsidiární žalobu zamítnout i proto, že neskýtá dostatečný podklad pro projednání věci před soudem, nebo odmítnout z toho důvodu, že řízení je třeba doplnit. Pokud bude prováděno doplnění řízení (lze jen jednou), subsidiární žalobce může požádat policejní orgán o provedení některých úkonů. Věc může opět převzít státní zástupce. Pokud tak neučiní, třr rozhodne soud o nové žalobě s konečnou platností⁷⁷. Možnost případné revize rozhodnutí státního zástupce o tom, že nepodá obžalobu na obviněného, by měla přispět také k větší svědomitosti a zodpovědnosti při jeho rozhodování.

Uvažuje se také o zavedení soukromé žaloby poškozeného. Ta by se týkala například trestných činů pomluvy, porušení povinnosti při správě cizího majetku z nedbalosti, poškozování spotřebitele, porušení práv k ochranné známce a jiným označením, porušení chráněných průmyslových práv a případně také dalších trestných činů, u nichž veřejný zájem na stíhání do značné míry ustupuje zájmu soukromému⁷⁸. Pokud by se podařilo takové změny prosadit, došlo by k narušení hegemonie státního zastupitelství v trestním řízení a posílení práv

⁷⁷ Růžička, M. Věcný záměr trestního řádu - aktuální stav, Sborník 41, Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problémy), Univerzita Karlova v Praze, 2008, str. 18.

⁷⁸ Růžička, M. Věcný záměr trestního řádu - aktuální stav, Sborník 41, Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problémy), Univerzita Karlova v Praze, 2008, str. 19.

poškozených, kteří by dostali možnost uplatnit nároky proti pachateli trestného činu účinněji, než je tomu doposud⁷⁹.

Při vytváření nové právní úpravy trestního řízení by měly být také zváženy případné změny v právu poškozeného ovlivnit trestní stíhání pachatele negativním způsobem - tím že nedá či vezme zpět souhlas. Sám jsem se již v praxi setkal několikrát s tím, že podmínka velmi blízkého vztahu mezi poškozeným a pachatelem nemá v některých případech logické opodstatnění. Poškozený nemusí mít například zájem na stíhání osob, které žijí v jeho okolí nebo s nimiž přichází do styku v rámci svého zaměstnání, aby nebylo trestným činem menší závažnosti narušeno jinak klidné soužití či dobré pracovní vztahy. Šlo by však jistě vymyslet i řadu dalších případů, kdy by mohlo být ku prospěchu věci v případě určitých trestných činů menší závažnosti ponechat na rozhodnutí každého poškozeného, zda má být pachatel trestně stíhán či nikoli. Stávající právní úprava dává takovou možnost jen velmi omezenému okruhu osob, což se zdá být v rozporu s trendem zesilujícího postavení poškozeného v trestním řízení i se snahou trestní řízení zefektivnit.

Revizí by měl zřejmě projít i výčet trestných činů, u nichž se souhlas s trestním stíháním vyžaduje. Jak již bylo uvedeno, stávající výčet se jeví poněkud jako nahodilý a nesystematický. Zahrnuje navíc i některé zvláště závažné úmyslné trestné činy, u nichž bude veřejný zájem na stíhání pachatele vždy zvýšený bez ohledu na blízký vztah, který má pachatel s obětí jím spáchaného trestného činu (např. trestné činy krádeže podle § 247 odst. 1,3,4 tr. zákona, trestné činy podvodu podle § 250 odst. 1,3,4 tr. zákona apod.).

⁷⁹ Gřivna, T., Soukromá a subsidiární žaloba, Sborník 41, Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problémy), Univerzita Karlova v Praze, 2008, str. 33.

Současný výčet trestných činů, u nichž je při stíhání pachatele nutný souhlas poškozeného, může vést v praxi až k absurdním situacím. Například ve výčtu je uveden pouze trestný čin vydírání podle § 235 odst. 1 tr. zákona a chybí v něm všechny závažnější případy vydírání tedy i ty, které jsou kvalifikovány podle § 235 odst. 1, 2 tr. zákona včetně případů, při nichž pachatel použil k trestnému činu zbraň. Za této situace má manželka, kterou manžel donutil k souloži či jinému obdobnému pohlavnímu styku za použití výhrůžky použitím jakékoli zbraně, právo rozhodnout o tom, zda manžel bude trestně stíhán či nikoli a to dokonce i poté, kdy již manželství zaniklo, ale pokud je donucena za použití výhrůžky zbraní k čemukoli jinému, toto právo nemá. Je zjevné, že neexistuje logický důvod pro takový rozpor.

Zrychlování trestního řízení a stále větší důraz kladený na jeho hospodárnost vedly již k tomu, že byly rozšířeny možnosti pro využívání alternativních řešení trestních věcí včetně odklonů a ukončení trestního řízení pro jeho neúčelnost.

Pokud jde o odklony v novém trestním řízení, ty by měly být jednak převzaty ze stávající právní úpravy a jednak doplněny o další instituty. Například v řízení týkajícího se mladistvých by mohla být zavedena možnost podmíněného zastavení trestního stíhání s dohledem a je plánována rozšířenější kombinace odklonů s možností ukládat přiměřené povinnosti a omezení⁸⁰.

Zavedení možnosti zastavit trestní stíhání podle § 172 odst. 2 písm. c) tr. řádu z důvodu dosažení účelu trestního řízení se zdá být již velmi širokým oprávněním, které lze využít v celé škále případů. Od 1.1.2010 se navíc počítá s tím, že

⁸⁰ Hulmáková, J., Odklony v trestním řízení ve věcech mladistvých z pohledu rekodifikace trestního práva procesního, Sborník 41, Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problémy), Univerzita Karlova v Praze, 2008, str. 41.

bude možné věc odložit ještě před zahájením trestního stíhání z důvodu dosažení účelu trestního řízení. Prostor pro rozšíření diskreční pravomoci státního zástupce případně soudu tak již není v tomto směru příliš velký.

Velký dopad na rozhodování orgánů činných v trestním řízení jistě bude mít jiné pojetí trestného činu v novém trestním zákoníku (vypuštění materiální stránky jako jednoho ze základních znaků). Doposud byly řešeny případy zcela bagatelních činů, které naplnily formální znaky trestného činu, tak, že věc byla odkládána či trestní stíhání zastavováno s tím, že se nejedná o trestný čin, neboť nebyla naplněna zároveň materiální stránka jednání pachatele. V budoucnu by měly být i činy menší závažnosti, které naplní formální znaky uvedené v trestním zákoníku, považovány za trestné činy a případy, které jsou nyní řešeny hmotněprávním způsobem (konstatuje se, že nejde o trestný čin) by měly být řešeny procesněprávní cestou a to fakultativním zastavením trestního stíhání kvůli neexistenci veřejného zájmu na jeho dalším pokračování. Aniž by tedy došlo ke změně trestního řádu, měl by stoupnout počet rozhodnutí o zastavení či odložení trestního stíhání pro neúčelnost.

K rychlejšímu vyřízení trestních věcí by dále jistě přispěla v některých státech využívaná možnost dohod mezi obviněným a státním zástupcem, které vycházejí z toho, že obviněný uzná svou vinu a navrhne si sám trest, s kterým státní zástupce souhlasí. Takové dohody však nejsou odklonem v pravém slova smyslu, neboť musejí být následně ještě potvrzené soudem a jsou spojovány s pravomocným uznáním viny obviněného.

Pokud jde o mezinárodní justiční spolupráci, ta má stále větší vliv na průběh trestního řízení s mezinárodním prvkem. Zejména ve vztazích se státy Evropské unie se projevuje

zvýšená snaha potom, aby byl zajištěn koordinovaný postup v trestních věcech. Je v zájmu jednotlivých států, aby občanům Evropské unie nehrozilo dvojí stíhání za trestné činy, jichž se dopustili, a aby byla přímo respektována rozhodnutí jednoho členského státu v jiném členském státu. Některé problémy jsou již v současné době řešeny buď přímo trestním řádem (který staví některá rozhodnutí členských států Evropské unie na roveň rozhodnutím vnitrostátním - § 11 odst. 4 tr. řádu) či mezinárodními smlouvami.

Vzhledem k tomu, že článek 54 Prováděcího protokolu k Schengenské dohodě nebrání souběžnému stíhání, pokud ještě neexistuje rozhodnutí ve věci, je velmi důležité, aby se jednotlivé členské státy včas a podrobně informovaly o trestních řízeních, která vedou a která se týkají i dalších členských států. Je důležité, aby v této oblasti byly stanoveny postupy řešení sporů o to, kdo má nadále vést trestní řízení. Za tímto účelem byla již dne 23.12.2005 vydána Komisí Evropských společenství tzv. Zelená kniha o kompetenčních konfliktech a zásadě „ne bis in idem“ v trestním řízení⁸¹. Tato kniha upozorňuje na paralelně vedená trestní řízení v jednotlivých státech EU. Adekvátní odpovědí na danou problematiku by mohlo podle ní být nadnárodní a posléze i národní zakotvení mechanismu, podle něhož by bylo rozhodováno, který stát bude v případě vedení paralelních trestních řízení nakonec trestní věc projednávat. Jednotlivé fáze uvedeného procesu by mělo tvořit vzájemné informování jednotlivých států, vstup do vzájemného jednání za účelem dosažení shody a řešení případných sporů institucemi jednotlivých států. Poslední možností by pak bylo závazné rozhodnutí instituce EU⁸².

⁸¹ Gřivna, T., Zásada „ne bis in idem“ v souvislosti s volným pohybem osob po teritoriu EU, AUC Iuridica 1/2006, str. 57-58.

⁸² Prouza, D., Zásada ne bis in idem v českém trestním právu, Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, 2006, str. 29-31.

V dubnu 2009 v době předsednictví České republiky v Evropské unii pak došlo k přijetí Rámcového rozhodnutí o předcházení a řešení konfliktů výkonu jurisdikcí, které pokud bude potvrzené Evropským parlamentem přispěje k tomu, aby ve více členských státech nebylo paralelně vedeno trestní řízení proti stejným osobám za tentýž čin. Jednotlivé státy Evropské unie se budou muset navzájem informovat o trestních řízeních, u nichž hrozí, že jsou vedena ve více zemích zároveň. Týká se to zejména obchodu s drogami nebo lidmi, převaděčství, ale i podvodů, padělání a dalších zločinů. Státy se následně budou muset dohodnout, či orgány stíhání pachatelů povedou. Podle nových pravidel by se mělo trestní stíhání vést v zásadě v tom členském státě, v němž byla vykonána převážná většina trestné činnosti. Záleží však vždy na dohodě jednotlivých států, přičemž půjde hlavně o to, aby se trestní řízení koncentrovalo v tom státě, v němž bude nejefektivnější⁸³.

Snaha o to, aby byla mezinárodními právními akty překonána rozdrobenost jednotlivých trestněprávních úprav a aby se jednotlivé státy ve snaze zabránit dvojímu stíhání vzdaly částečně své suverenity, se však samozřejmě neomezuje pouze na oblast Evropské unie. Mezinárodní smlouvy, které tyto otázky řeší, jsou velmi užitečné a lze do budoucna očekávat, že budou vyjednány i se státy, s nimiž doposud uzavřeny nebyly.

⁸³ Zdroj:

http://www.mzv.cz/representation_brussels/cz/udalosti_a_media/ceske_predsedenictvi_prispelo_k.html, či
<http://portal.justice.cz/justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=5067&d=306722>

Resumé

Rigorózní práce „Zásady legality a opportunity v českém trestním řízení“ se zabývá uplatňováním zásady legality v trestním řízení v České republice. Podle této zásady je povinností státního zástupce stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví. Práce popisuje vývoj uplatňování zásady legality i současnou právní úpravu, v níž lze nalézt celou řadu výjimek ze zásady legality ve prospěch zásady opportunity. Tyto výjimky jsou následně blíže rozebrány. V první řadě jsou podrobně popsány případy, kdy je na uvážení státního zástupce, zda bude stíhat pachatele trestného činu či nikoli. V těchto případech dochází k čistému uplatnění oportunitních výjimek. K trestnímu stíhání existuje fakultativní alternativa vyřídit trestní věc jiným způsobem zejména tehdy, pokud lze využít odklony (podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání a podmíněné odložení podání návrhu na potrestání), zastavení trestního stíhání pro jeho neúčelnost. Práce také zmiňuje zvláštní úpravu, která se uplatní při trestním stíhání mladistvých. Případem „sui generis“ je pak dočasné odložení trestního stíhání. V nejrozsáhlejší části práce jsou popsány případy, kdy při splnění zákonných podmínek je trestní stíhání zcela vyloučeno a nesmí být buď vůbec zahájováno nebo musí být po svém zahájení zastaveno. Zvláštní pozornost je věnována zejména problematice překážky „ne bis in idem“, problémům, které vznikají v trestních věcech s mezinárodním prvkem, a vlivu mezinárodních smluv na trestní řízení v České republice. Vzhledem k tomu, že v roce 2009 byl přijat nový trestní zákoník a významná novela trestního řízení, které mají nabýt účinnosti od 1.1.2010, je věnován také prostor vlivu těchto nových zákonů na zásadu legality. V závěru je naznačen další možný vývoj zásady legality a oportunitních výjimek z této zásady, přičemž jsou zmíněny záměry zákonodárce při přípravě nového trestního řádu.

Resumé

Die rigorose Arbeit "Legalitäts- und Opportunitätsprinzip" im tschechischen Strafverfahren befasst sich mit der Geltendmachung des Legalitätsprinzips im Strafverfahren der Tschechischen Republik. Nach diesem Prinzip ist es Pflicht des Staatsanwalts alle Straftaten zu ahnden, von denen er erfährt. Die Arbeit beschreibt die Entwicklung des Legalitätsprinzips und die gegenwärtige rechtliche Regelung, worin eine ganze Reihe von Ausnahmen vom Legalitätsprinzip vorzufinden sind. Diese Ausnahmen werden nachstehend zu Gunsten der Opportunität analysiert. In erster Linie werden Fälle beschrieben, wo es am Ermessen des Staatsanwalts liegt, ob er den Straftäter belangen wird oder nicht. In solchen Fällen kommt es zur reinen Geltendmachung der Opportunitätsausnahmen. Zur Strafverfolgung existiert die fakultative Alternative, die Strafsache auf eine andere Weise zu erledigen, insbesondere wenn Abweichungen genutzt werden können (bedingte Einstellung des Strafverfahrens, Vergleichung und bedingte Aufschiebung der Erhebung des Strafantrags), Einstellung des Strafverfahrens wegen dessen Zwecklosigkeit. Die Arbeit erwähnt auch die besondere Regelung, die bei der Strafverfolgung von Jugendlichen angewandt wird. Im Falle "sui generis" kommt es zur zeitweiligen Aufschiebung der Strafverfolgung. Im umfangreichsten Teil der Arbeit werden Fälle beschrieben, wo bei Erfüllung der gesetzlichen Bedingungen die Strafverfolgung völlig ausgeschlossen ist und sie darf überhaupt nicht eingeleitet werden oder sie muss nach deren Einleitung eingestellt werden. Besondere Aufmerksamkeit wird der Problematik des Hindernisses "ne bis in idem" gewidmet, Problemen mit internationalem Element, und dem Einfluss internationaler Abkommen auf Strafverfahren in der Tschechischen Republik. In Anbetracht dessen, dass im Jahr 2009 ein neues Strafgesetzbuch und eine bedeutsame

Gesetzesnovelle des Strafverfahrens angenommen wurden, die ab 01.01.2010 Rechtswirksamkeit erlangen sollen, wird auch der Auswirkung dieser neuen Gesetze auf das Legalitätsprinzip Raum geboten. Abschliessend wird die weitere mögliche Entwicklung des Legalitätsprinzips und der Opportunitätsausnahmen von diesem Prinzip angedeutet, wobei die Absichten des Gesetzgebers bei der Vorbereitung der neuen Strafprozessordnung erwähnt werden.

Seznam použité literatury

- Císařová, D., Fenyk, J. a kol. Trestní právo procesní, 4. vydání, Linde, Praha, 2006,
- Fenyk, J., Projekt modelového trestního práva Corpus Juris a právo na spravedlivý proces, AUC Iuridica 1/2006,
- Fenyk, J., Kloučková, S., Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech, 2. vydání, Linde, Praha, 2005,
- Fenyk, J., Veřejná žaloba, Díl druhý, Institut vzdělávání Ministerstva spravedlnosti České republiky, 2002,
- Gřivna, T., Zásada „ne bis in idem“ v souvislosti s volným pohybem osob po teritoriu EU, AUC Iuridica 1/2006,
- Gřivna, T., Účinky europeizace na postavení oběti a poškozeného v trestním řízení i mimo něj, AUC Iuridica 2/2008,
- Gřivna, T., Soukromá žaloba v trestním řízení, Karolinum, Praha, 2005,
- Gřivna, T., Soukromá a subsidiární žaloba, Sborník 41, Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problémy), Univerzita Karlova v Praze, 2008,
- Hubálková, E., Bulletin advokacie - Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech, Česká advokátní komora, Praha, 2000,
- Hulmáková, J., Odklony v trestním řízení ve věcech mladistvých z pohledu rekodifikace trestního práva procesního, Sborník 41, Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problémy), Univerzita Karlova v Praze, 2008,
- Jelínek, J., Poškozený v českém trestním právu, Karolinum, nakladatelství UK, Praha, 1998,
- Kloučková, S., Evropský zatýkací rozkaz, Aktuální otázky europeizace trestního práva, AUC Iuridica 2/2005,
- Kuklík, J., a kolektiv, Vývoj československého práva 1945-1989, Linde, Praha 2009,
- Malý, K., České právo v minulosti, Orac, Praha, 1995,
- Malý, K., Sivák, F., Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do roku 1918, H&H, Praha, 1992,
- Musil, J., Reforma přípravného řízení, AUC Iuridica 1/1993,
- Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M., Trestní právo hmotné - I. obecná část, 3. přepracované vydání, Codex, Praha, 1997,

- Polák, P., Rámcová rozhodnutí a zásada vzájemného uznávání rozhodnutí v trestních věcech, LexisNexis CZ s.r.o., Praha, 2007,
- Prouza, D., Zásada ne bis in idem v českém trestním právu, Vysoká škola evropských a regionálních studií, České Budějovice, 2006,
- Repík, B., Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo, Orac, Praha, 2002,
- Růžička, M., Přípravné řízení a stádium projednávání trestní věci v řízení před soudem, LexisNexis CZ s.r.o., Praha, 2005,
- Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J., Poškozený a adhezní řízení v České republice, C.H. Beck, Praha, 2007,
- Růžička, M., Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR, C.H. Beck, Praha, 2005,
- Růžička, M. Věcný záměr trestního řádu - aktuální stav, Sborník 41, Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problémy), Univerzita Karlova v Praze, 2008,
- Schelle, K., Větrovec, V., a kol., Státní zastupitelství, historie současnost a perspektivy, Eurolex Bohemia s.r.o., Praha, 2002,
- Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P., Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H. Beck, Praha, 2000,
- Šámal, P., Některé aktuální problémy návrhu kodifikace trestního zákoníku v roce 2007, Aktuální problémy rekodifikace trestního práva hmotného, AUC Iuridica 2/2007,
- Šámal, P., Růžička, M., Novotný, F., Doucha, J., Přípravné řízení trestní, 2. vydání, C.H. Beck, Praha, 2003,
- Šámal, P., Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, Codex Bohemia, Praha, 1999,
- Šámal, P., Púry, F., Rizman, S., Trestní zákon - komentář, 5. přepracované vydání 2003, C.H. Beck, Praha, 2003,
- Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Púry, F., Trestní řád - komentář - díl I a II, 4. doplněné a přepracované vydání, C.H. Beck, Praha, 2002.

Klíčová slova:

Základní zásady, odklon, nepřípustnost trestního stíhání.

Key words:

Fundamentals principles, diversion, impermissibility of criminal prosecution.